

**Entre l'impacte i la pèrdua
d'autonomia:
estratègies dels moviments
socials en front de les institucions
públiques**

**Els casos del moviment ecologista, feminista i
lèsbic-gai-transsexual**

Gerard Coll-Planas

Marta Cruells

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	3
1.1. Els moviments feminista, ecologista i lèsbic-gai-transsexual.....	4
1.2. Delimitació de l'objecte d'estudi, mètode i treball de camp.....	16
1.3. Estructura de l'informe	17
1.4. Agraïments.....	18
2. MOVIMENTS SOCIALS I DEMOCRÀCIES.....	20
2.1. Una mirada conflictivista	20
2.2. L'espai d'actuació dels moviments socials: l'esfera pública.....	25
2.3. Els moviments socials en la cruïlla: les relacions amb l'Estat, la comunitat, el mercat i la família	28
2.4. Revisió crítica del concepte d'institucionalització i proposta analítica	39
3. FORMALITZACIÓ, INSTITUCIONALITZACIÓ I ESTATALISME EN ELS MOVIMENTS FEMINISTA, ECOLOGISTA I LGT	48
3.1. Formalització: estructura organitzativa, treball i finançament	49
3.2. Institucionalització: orientació de l'activitat i relació amb les institucions públiques	58
3.3. L'estatalisme en les demandes de les associacions.....	81
3.4. Recapitulant	99
4. PUNT I A PART	101
Referències bibliogràfiques.....	106

1. Introducció

Al començar aquesta recerca, ens plantejàvem com a objectiu analitzar el controvertit concepte d'institucionalització tal i com s'aplica als moviments socials i, efectivament, hem dedicat part del treball a elaborar teòricament una proposta conceptual i fer una primera temptativa d'aplicació. El plantejament inicial, però, ens ha portat més enllà del que inicialment ens proposàvem, ja que descriure les relacions entre moviments socials i institucions públiques ens requeria fer referència a aspectes més amplis com el model de democràcia liberal, el poder de l'àmbit mercantil o el paper que ha de jugar el conflicte en la democràcia.

Finalment, dues tensions han esdevingut el fil argumental de les nostres reflexions:

- La tensió entre la voluntat dels moviments socials d'influir en els processos de decisió pública i el manteniment de la seva autonomia i capacitat de desafiament.
- I, d'altra banda, la voluntat que l'Estat intervingui per canviar una determinada realitat social en tensió amb la vigilància de què l'Estat no prengui un poder excessiu.

La primera tensió l'abordarem a partir del concepte d'**institucionalització**, és a dir, de les diferents estratègies de les associacions respecte la interlocució amb les institucions públiques i la gestió dels efectes que es deriven d'aquesta relació. Al contrari del que se sol argumentar, veurem com les associacions, en funció dels seus objectius polítics i de les seves prioritats estratègiques, estableixen diferents tipus de relacions amb les institucions i en gestionen els efectes de la dependència econòmica i els compromisos polítics que se'n deriven.

La segona tensió ens porta a treballar el concepte d'**estatalisme** i el diferent protagonisme que les associacions atribueixen a les institucions públiques en la

resolució dels problemes socials que visibilitzen els moviments socials. En aquest sentit, veurem com alguns sectors dels moviments promouen (com a conseqüència desitjada o no) una major capacitat de l'àmbit estatal per a regular i controlar els problemes socials mentre que altres aposten per treballar al marge de les institucions públiques o lluitar perquè perdin terreny en la regulació dels conflictes socials.

Analitzarem aquests processos en tres moviments socials que plantegen¹ problemàtiques en relació a diferents aspectes de la realitat: la lluita de l'ecologisme remet a aspectes econòmics (en relació al model de producció, les externalitats de les empreses, la depredació de l'entorn, etc.), el lèsbic gai i transsexual incideix en el model cultural (canvi en les representacions, exigència de respecte, etc.) i, finalment, el feminisme repercuteix tant en aspectes culturals com econòmics. Els tres moviments, a més, han viscut processos similars en diferents moments històrics i les posicions de les seves associacions i col·lectius presenten similituds i diferències que fan més prolífics els debats teòrics i polítics que plantegem. Recalquem però que l'objectiu de la recerca ha estat principalment aterrar alguns debats teòrics a la realitat i, en aquest sentit, les associacions dels tres moviments ens han servit per exemplificar-ho. No hem pretès, per tant, realitzar un estudi exhaustiu dels tres moviments.

1.1. Els moviments feminista, ecologista i lèsbic-gai-transsexual

En aquest apartat introduïrem breument els moviments feminista, ecologista i lèsbic, gai i transsexual (LGT) i presentarem les associacions seleccionades de cadascun. Aquesta selecció s'ha realitzat, després d'una exploració dels tres moviments, tenint en compte que, en conjunt, tinguéssim associacions amb diferències respecte l'antiguitat, el grau de formalitat, la temàtica treballada, el projecte polític i, sobretot, amb diverses posicions sobre la relació amb les institucions públiques.

EL MOVIMENT FEMINISTA

El moviment feminista ha tingut una llarga trajectòria en el temps, que es remunta a finals del segle XIX. En aquesta recerca no ens endinsarem a fer una revisió històrica, sinó que ens centrarem bàsicament en el període comprès entre 1970-2006. Com veurem més endavant, el moviment feminista ha viscut un procés de

---

¹ Aquesta distinció, extreta de Fraser (1997), és represa i matisada a l'apartat 2.3 i tractada amb més profunditat al 3.3.

creixement, amb un fort impacte en l'àmbit europeu i internacional, d'ampliació de la seva reflexió teòrica, d'augment del suport social (encara que molt menor del que ha rebut el moviment ecologista) i de major accés a la interlocució amb les institucions públiques.

El moviment feminista a Catalunya en els darrers anys ha viscut una creixent tendència al treball en xarxa i, en comparació amb altres moviments socials, compta amb una important base social.

Algunes de les seves demandes han aconseguit acceptació social i han entrat a formar part de l'agenda política en els últims 40 anys (Llei del divorci, regulació de l'avortament, la lluita contra la violència de gènere², la reconceptualització del treball productiu-reproductiu, etc.), provocant un fort impacte social. Aquest impacte, però, ha vingut de la mà d'un rebuig social sobre la figura de la dona feminista, i d'unes dificultats palpables pel que fa a la inclusió de moltes altres de les seves demandes.

Respecte a la seva vessant teòrica, ha anat en augment al llarg de la seva existència, de tal manera que avui en dia es disposa d'un ampli ventall d'aportacions teòriques sobre el canvi social i polític que es promou des d'aquest moviment. L'amplitud de la reflexió teòrica es deu també a la diversitat de corrents ideològiques que conviuen en l'interior del feminisme, com el feminisme liberal, radical, marxista, l'ecofeminisme o el feminisme de la diferència.

Aquesta diversitat de plantejaments teòrico-polítics genera una llista de reivindicacions i demandes extensa, així que, aquí, ens limitarem a nombrar-ne algunes per tal d'elaborar una primera aproximació a la realitat d'aquest moviment. Probablement, les reivindicacions més destacables han estat: la igualtat legal entre homes i dones en totes les esferes de la vida social i política, exemplificada amb la reivindicació del vot de les dones i la seva participació paritària en els governs; la transformació de les estructures patriarcal; la lluita contra la violència de gènere; contra la subordinació i precarietat per raons de gènere; per la capacitat de les dones de controlar els seus cossos en qualsevol camp (l'avortament, treball sexual, pornografia); i l'apropiació i generació d'espais i recursos.

---

² Adoptem la denominació "violència de gènere" perquè considerem que és un fenomen que es basa en la desigualtat de gènere. Això implica que la relació de desigualtat no es basa en el sexe d'agressor i víctima sinó en el seu gènere, és a dir, en la posició masculina/femenina en la relació. Això implica reconèixer que tot i que majoritàriament les dones en són víctimes, el mateix fenomen es pot produir en la direcció contrària o en relacions entre persones del mateix sexe. Per això, l'ús majoritari del terme "violència de gènere" com a sinònim de maltractament de les dones és altament qüestionable (Coll-Planas et al., 2007 pendent de publicació).

El tema de la institucionalització ha generat molt debat en el si del moviment, ja que durant les dècades del 1970 i 1980 part de les seves reivindicacions van entrar a l'agenda política. Això va suposar l'aparició del que s'ha anomenat *feminisme institucional*³, és a dir, un feminisme que no treballa com a moviment social sinó que ho fa des de les institucions, a través de la creació d'organismes com els instituts de la dona i de la implementació d'estratègies en l'àmbit institucional com la del *gender mainstreaming*, que implica la inclusió de la perspectiva de gènere en el conjunt de les polítiques públiques. Aquesta estratègia centrada en influir en les institucions públiques ha rebut crítiques contundents per part de sectors del mateix moviment:

el movimiento feminista de los noventa y de inicios del siglo XXI es un movimiento que ha sucumbido a los influjos de unas reivindicaciones logradas hace ya más de veinte años, que se mueve sin frescura, tocado por el feminismo institucional, sin recambio generacional y sin aportaciones o revisiones relevantes para la transformación social. Los debates entorno al agotamiento de las ideas y a la descomposición de una práctica feminista son constantes (Ruiz, 2004)

Associacions seleccionades

Una de les associacions escollides és la històrica **Ca la Dona**, espai fundat al 1988 davant la necessitat que les dones tinguessin un espai a Barcelona, tant físic com simbòlic, que servís de seu per a la reunió de diferents grups feministes de Catalunya. Aquesta filosofia s'ha traduït en un espai en el qual conflueixen diferents grups, corrents de pensament feminista i ideologies polítiques. Actualment és una associació que rep suport de les diferents administracions catalanes.

Ca la Dona s'ha estudiat com a associació i, alhora, s'han analitzat de forma separada dos grups que en formen part: el Grup de Lesbianes Feministes (que està presentat a l'apartat sobre el moviment LGT) i l'**Associació de Dones contra la Violència Familiar TAMAIA**, que va néixer l'any 1992 fruit de la iniciativa d'un grup de dones víctimes de la violència de gènere i de professionals del treball social. L'associació va néixer com un grup d'ajuda mútua per a dones maltractades i amb el temps es va decidir obrir-se a d'altres dones afectades i es va crear un espai permanent d'informació. Actualment l'associació rep principalment el suport de diferents administracions catalanes i ha tingut un paper destacable en el procés d'elaboració de la proposta de l'Avantprojecte de Llei dels drets de les dones per l'eradicació de la violència masclista.

---

³ Per aprofundir en aquest concepte vegeu Lovedunski (1997).

L'**Associació per la Inserció Laboral SURT**, va néixer l'any 1993, com una associació sense ànim de lucre amb l'objectiu de facilitar el procés d'incorporació de les dones al mercat de treball, especialment a aquelles que es troben en situacions de major vulnerabilitat per situacions personals o pel context social i cultural en què viuen. Es tracta d'una associació molt formalitzada i que atén un gran volum de dones, concretament 1.147 durant l'any 2005. L'entitat rep finançament tant per part de les administracions catalanes com de la Comissió Europea, que combina amb aportacions d'empreses privades.

Línia d'Investigació i Cooperació amb Immigrants Treballadores Sexuals (LICIT) va ser fundada l'any 2000 i és un grup de treball centrat en la problemàtica del col·lectiu de treballadores sexuals en general, però concedint una especial atenció a les immigrants. El grup combina la investigació sobre el terreny, la intervenció social al sector, la realització de tasques de sensibilització social i la interlocució amb les institucions públiques.

Una associació de dones de caràcter veïnal, **Les Adrianes**, ha estat també seleccionada per aquesta recerca. Es tracta d'un grup de dones del barri de La Mina que treballen per la transformació del seu entorn en relació a aquelles problemàtiques que incideixen directament i indirectament en les seves vides quotidianes. Es reuneixen periòdicament i realitzen tasques culturals, de formació i de debat sobre diferents aspectes socials. Actualment reben el suport de diferents administracions com l'Ajuntament de Sant Adrià del Besòs, el Consorci de la Mina, la Generalitat i la Diputació de Barcelona.

Finalment, hem seleccionat al **Grup de Gènere de l'Ateneu Rosa de Foc**, que es va formar l'any 2005 i va estar actiu durant un any. Va ser un grup de dones centrat en el treball de reflexió sobre temes que preocupen a les integrants. A diferència de molts grups feministes que opten pel separatisme, aquest grup s'ubicava en un espai mixt com l'Ateneu Rosa de Foc, que és un grup assembleari amb una destacable capacitat de mobilització i que s'articula amb altres moviments com l'ecologista, l'antiglobalització o el zapatista. Es tracta d'un grup sense finançament públic.

Pel que fa a **representants polítics**, s'ha entrevistat a Marta Selva, presidenta de l'Institut Català de les Dones, Pilar Vallugera, regidora de Dona i Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona i Imma Moraleda, presidenta de l'Àrea d'Igualtat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona.

EL MOVIMENT ECOLOGISTA

Es considera que el moviment ecologista català com a tal s'inicia a la dècada de 1970, i que a finals de la dècada de 1980 es troba en un procés de creixement en la difusió territorial i d'extensió del seu ideari. En aquest sentit, s'observa una clara evolució des del rebuig social al discurs ambiental fins a la penetració d'aquest discurs en l'opinió pública. Aquest canvi s'ha produït per la tasca del moviment ecologista i també per desastres ecològics com el de Txernòbil, que han estat interpretats com a mostres del risc que suposa l'actual model socioeconòmic (Riechmann i Fernández Buey, 1995: 123). Com assenyala Tello (2000: 3), actualment, “poques idees o imaginaris col·lectius desperten simpaties tan extenses i transversals”.

El moviment està conformat per un gran nombre d'associacions, coordinadores i plataformes independents que són un tret característic del moviment ecologista català. Aquesta pluralitat del moviment alhora es combina amb una divisió tàcita del treball (tant a nivell temàtic com territorial) i, en comparació amb els altres moviments estudiats, per un cert clima de col·laboració. Tot i això, Jiménez (2003: 10) i Tello (2000: 12) coincideixen en assenyalar que és previsible que augmentin els conflictes entre associacions de diferent àmbit d'acció territorial per les possibles contradiccions entre objectius globals i locals, com succeeix amb els parcs eòlics (vegeu apartat 3.3).

Alhora, s'observa una creixent col·laboració entre associacions ecologistes amb altres tipus d'associacions mitjançant la constitució de plataformes cíviques per coordinar protestes o impulsar projectes concrets en comú (Tello, 2000: 13). Segons Pere Mora, aquesta pràctica accentuaria una tendència a l'ampliació de les temàtiques tractades per les organitzacions ecologistes, que van prenent una visió més integral de la problemàtica a mesura que col·laboren amb altres tipus d'associacions.

Es tracta d'un moviment que compagina la protesta amb una proposta de projectes alternatius i amb una llista detallada de possibles actuacions concretes i immediates. Dels fronts reivindicatius del moviment ecologista català, Mora (2004: 143) en destaca: la qüestió energètica i les fonts alternatives d'energia, la gestió de residus, la crítica a les grans infraestructures, a les vies de comunicació i al model de circulació, la indústria contaminant, la urbanització descontrolada, el turisme massiu i l'extracció massiva de recursos naturals.

Per últim, es tracta d'un moviment que ha anat augmentant la interlocució amb les institucions públiques, especialment a partir de la dècada de 1990, moment en què les associacions ecologistes van ser reconegudes com a interlocutores vàlides vencent així resistències polítiques i inèrcies administratives adverses. Però com en els altres

moviments aquesta interlocució i la incorporació de les demandes de les associacions ecologistes en l'agenda política ha provocat que diferents veus d'aquest moviment adverteixin dels perills d'aquest procés i reivindiquin un gir en les actuacions públiques del moviment.

Associacions seleccionades

Una de les associacions entrevistades ha estat la històrica **Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural**, més coneguda com a **DEPANA**. És una organització fundada l'any 1976 amb l'objectiu de defensar el patrimoni natural del país. La seva actuació engloba els problemes que afecten a les espècies, als ecosistemes i a les relacions entre el medi i els humans. Té una base de socis i sòcies molt àmplia (1800) i és membre de la UICN (Unió Internacional per a la Conservació de la Natura), del CIDN (Consejo Ibérico para la Defensa de la Naturaleza), del BEE (Oficina Europea del Medi Ambient) i d'Eurosite. Aquesta associació rep un finançament estable per part de les administracions catalanes.

Una altra de les associacions històriques i amb un gran volum de persones i grups implicats és **Ecologistes en Acció de Catalunya (EEA)**. És una xarxa de persones i grups ecologistes, ecopacifistes, conservacionistes i de defensa dels animals que, acollint-se a la fórmula legal d'una federació, treballen per aconseguir una societat ecològicament sostenible i per lluitar contra les agressions al medi ambient. Aborden una gran varietat de temes i, pel que fa al finançament, es mantenen en gran mesura amb les aportacions de les persones associades i amb el treball dels voluntaris i de les voluntàries que en formem part, amb finançament puntual per part d'alguna administració.

Una altra entitat seleccionada ha estat **Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius (CEPA)**, fundada l'any 1987, que té un fort arrelament a la zona del Baix Llobregat i també compta amb una delegació a Barcelona. El seu objectiu principal és ser un espai de treball, de reflexió i d'acció per aportar i compartir un suport científic i tècnic que sigui útil per aturar projectes agressius pel medi, centrant-se especialment en la gestió de residus. És una associació amb un volum de treballadors/es important i que, actualment, rep el suport financer de moltes de les administracions catalanes, locals i autonòmiques, així com també de la Unió Europea i d'altres fons privats.

També s'ha seleccionat a l'**Associació per la Defensa i l'estudi de la Natura (ADENC)**, fundada l'any 1982, que està ubicada a Sabadell i té el Vallès com a àmbit d'actuació. És una entitat declarada d'utilitat pública el 1999 i que actualment compta amb 850 persones associades. Els seus objectius principals són, per una banda,

realitzar activitats d'educació ambiental i sensibilització social sobre el medi i, per una altra banda, vetllar per la conservació del medi, reaccionant sobre les agressions que aquest pateix. L'ADENC forma part de la Federació d'Ecologistes de Catalunya.

Pel que fa al model de plataforma, molt comú en el moviment ecologista, hem seleccionat la **Plataforma Transgènics Fora**, fundada l'any 2003. Es tracta d'una plataforma no formalitzada legalment i conformada per 23 grups autònoms que s'organitzen assembleàriament. La seva lluita se centra en frenar l'arribada d'organismes modificats genèticament a Catalunya i en oposar-se frontalment a les multinacionals del sector i als estaments oficials i empreses públiques i privades que els donen suport; així com encetar un debat públic per tal que la gent estigui informada i es pugui posicionar vers aquest problema. Es tracta d'un col·lectiu que no rep cap tipus de finançament públic.

La Kosturica és un projecte amb esperit cooperatiu i funcionament assembleari emmarcat dintre de l'associació A.R.E.A (Associació de recerca i estudis agroecològics) que es dedica bàsicament a la producció hortícola ecològica. El projecte s'inicia l'any 1999 quan, de forma militant, tres persones van començar a dedicar-se a la producció agrícola i, posteriorment, van desenvolupar un sistema de cistelles bàsiques per als consumidors. Paral·lelament es duen a terme projectes de reflexió i sensibilització. Pel que fa al finançament no rep ni ha rebut finançament de les administracions públiques i es proveeix de les aportacions dels consumidors.

Salvem l'Empordà (SLE)⁴ és una plataforma ciutadana que va sorgir a partir de la crida a la ciutadania i a les associacions que, el juny de 2002, va fer l'associació IAEDEN (Institució Alt Empordanesa per a la Defensa i l'Estudi de la Natura) per tal de coresponsabilitzar la ciutadania amb el gran nombre de projectes en marxa que suposaven un alt impacte sobre el territori i, reclamar la redacció d'un Pla Director Territorial que ordenés el creixement de la zona. La plataforma ha combinat la mobilització social, la informació sobre les problemàtiques, la lluita contra projectes concrets i la interlocució amb el Departament de Política Territorial.

De **responsables polítics** s'ha entrevistat a Imma Mayol, regidora de Medi Ambient de l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Cañas, exdirector general de Polítiques ambientals i sostenibilitat del Departament de Medi Ambient, Domènec Cucurull, cap

---

⁴ Les entrevistes d'aquest cas (Marta Ball-Ilosera i Lluís Benejam per Salvem l'Empordà i Juli Esteban com a Director del programa de Planejament territorial) han estat realitzades en el marc de la recerca "Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials", vegeu Alfama et al. (2006).

de servei del Departament de Medi Ambient de la Diputació de Barcelona i Juli Esteban, director del Programa de planejament territorial de la Generalitat.

EL MOVIMENT LÈSBIC, GAI I TRANSSEXUAL

El moviment lèsbic, gai i transsexual (LGT)⁵ català va ser el pioner i és el que s'ha mantingut amb més vigor de l'Estat espanyol. Part d'aquest vigor li ha donat la conflictivitat entre associacions que ha generat un mapa fragmentat que dificulta la coordinació però a la vegada contribueix a accentuar la pluralitat de projectes polítics al seu interior. Actualment el moviment està molt dividit i l'únic espai en què es troba, gairebé, tot el conjunt d'associacions és el Consell Municipal de gais, lesbianes i homes i dones transsexuals de l'Ajuntament de Barcelona.

A nivell social, des de la Transició, el procés d'acceptació del grup i les seves demandes ha estat creixent però desigual: la visibilitat de lesbianes i, sobretot, de transsexuals masculins ha estat menor. Tot i la millora de la situació, la transfòbia i l'homofòbia continuen manifestant-se en estereotips, agressions, insults o discriminacions legals. Alhora, el fet que alguns autors anomenen *homofòbia liberal* (Mira, 2004), fa perdre legitimitat a les reivindicacions de lesbianes i gais argumentant que ja s'han assolit molts dels seus objectius i que s'han de despolitzar. D'altra banda, a diferència d'altres països, a les universitats catalanes no s'han creat estudis especialitzats en el tema, fet que ha dificultat la presència de producció i reflexió teòrica.

Les principals lluites del moviment han estat la descriminalització (durant la clandestinitat i la Transició), la igualtat legal de lesbianes i gais (no aconseguida fins el 2005 amb el dret al matrimoni per parelles del mateix sexe), l'eliminació de l'homofòbia i la transfòbia d'àmbits com l'educació, la lluita contra les agressions i per aconseguir que el caràcter homofòbic d'una agressió sigui un agreujant, la lluita contra la sida o, en el cas dels i de les transsexuals, aconseguir una llei de canvi de gènere que no obligui a operar-se els genitals, parcialment aconseguida el 2006 (vegeu apartat 3.3).

La primera lluita en relació a les institucions públiques va ser durant la dictadura, perquè no s'incloués a homes i dones homosexuals a la Ley de

---

⁵ No emprarem la denominació GLBT (gai, lèsbic, bisexual i transsexual) que utilitzen alguns membres d'associacions i mitjans de comunicació perquè a l'àmbit català no hi ha hagut cap associació d'homes i/o dones bisexuals rellevant ni s'ha generat una identitat política o un discurs específic en base a la bisexualitat, a diferència d'altres països on sí que es pot haver generat aquesta identitat política o d'altres relacionades amb la sexualitat com és el cas dels i les intersexuals o dels pedòfils, als Estats Units.

Peligrosidad y Rehabilitación Social del 1970 (Monferrer, 2003). Aquest objectiu no es va assolir però aquesta lluita va engendrar, a Catalunya, la primera organització pels drets dels llavors anomenats homòfils: el Movimiento Español de Liberación Homosexual. Fins el 1978 no es va aconseguir que gais i lesbianes fossin exclosos de la llei i, dos anys després, es legalitzés el Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC) i, amb aquest, la resta d'associacions de lesbianes i gais.

La demanda d'igualtat legal de gais i lesbianes tradicionalment ha enfrontat dos sectors del moviment: els que demanen la integració i els que la critiquen. Això ha fet que la demanda de dret al matrimoni sempre hagi generat discrepàncies que han anat evolucionant en el temps: des de finals de la dècada del 1980, d'una banda, el Casal Lambda i, sobretot, la Coordinadora Gai-Lesbiana van optar per demanar una llei de parelles de fet, mentre pel FAGC, el Col·lectiu Gai de Barcelona i Lesbianes Feministes, la demanda d'igualtat legal no era una prioritat però, quan apareixia s'afirmava estar en contra de la llei de parelles de fet i el que es reclamava era la igualtat total: el matrimoni; a partir de l'aprovació de la llei catalana de parelles de fet, però, la Coordinadora Gai-Lesbiana i el Casal Lambda van començar a reclamar el matrimoni, mentre que FAGC, Col·lectiu Gai de Barcelona i Lesbianes Feministes van començar a articular un discurs crític amb la institució matrimonial.

Pel que fa a homes i dones transsexuals, les principals reivindicacions a les institucions han estat que l'operació de canvi de sexe estigui coberta per la Seguretat Social i, que es pugui canviar de gènere legal sense necessitat de passar per una operació. La vinculació entre la transsexualitat femenina i el treball sexual, les ha portat a actuar com a interlocutores en temes relacionats amb la regulació del treball sexual.

La conveniència de relacionar-se amb les institucions públiques va generar tensions entre les associacions, sent el Casal Lambda i la Coordinadora Gai Lesbiana les més partidàries i les que més relació hi han mantingut, aquesta darrera, sobretot, per temes relacionats amb la lluita contra la sida.

L'any 2004 es va crear el primer òrgan institucional destinat al col·lectiu: el Consell Municipal de gais, lesbianes i homes i dones transsexuals de l'Ajuntament de Barcelona. L'òrgan, que després de la fragmentació de la Comissió Unitària 28J és l'únic espai on s'agrupa, gairebé, tot el moviment (juntament amb els partits polítics que tenen comissions de llibertats sexuals, els grups polítics i tècnics municipals), i està presidit per la regidora de Dona i Drets Civils. El Consell és un òrgan consultiu que té la funció d'emetre informes, resolucions i dictàmens no vinculants.

El setembre de 2005 la Generalitat de Catalunya va crear el Programa per al Col·lectiu Gai, Lèsbic i Transsexual que té com una de les principals funcions vetllar perquè tots els Departaments tinguin en compte les necessitats específiques d'aquest grup.

Associacions seleccionades

A continuació farem una breu descripció de les associacions seleccionades⁶ per ordre de constitució.

L'organització històrica del moviment és el **Front d'Alliberament Gai de Catalunya**, més coneguda per les seves sigles: **FAGC**. Des de la seva fundació, el 1975, ha passat per nombroses etapes i d'ell n'han sorgit les principals associacions gais. Actualment conserva el to reivindicatiu i les estratègies d'acció confrontatives dels seus orígens combinats amb la lluita contra les agressions a gais i lesbianes (amb l'Oficina antidiscriminatòria i l'acompanyament en processos judicials contra agressions o discriminacions homofòbiques).

El **Casal Lambda** és l'hereu de l'Institut Lambda, creat el 1976 per part d'alguns militants del FAGC (Fluvià, 2003) amb l'objectiu de cobrir l'espai cultural, de trobada i de serveis (psicològic, legal) que no cobria el FAGC. Actualment continua optant per tenir una posició apolítica, ser un espai de trobada (amb una àmplia seu amb bar i terrassa), i, promoure altres espais de relació com un ball mensual a centres cívics. Hi ha diversos grups específics, com un de tercera edat, de joves, de muntanya, de dones, de debat i reflexió o de redacció de la revista *Lambda*. Les activitats puntuals centrals pel que fa a la repercussió pública són la Mostra de cinema i el Festigaylesbià.

La **Coordinadora Gai Lesbiana (CGL)** es va constituir el 1986 i desenvolupa des del seu naixement dues grans línies de treball: una per aconseguir drets per a gais i lesbianes i, una altra, de serveis, principalment lligada a la lluita contra la sida. A nivell de serveis, també gestiona el telèfon d'informació 900Rosa. Pren la forma de federació i, en l'actualitat, agrupa Stop Sida (de lluita contra la sida), Gais Positius (grup d'ajuda mútua), l'Associació Cristiana de Gais i Lesbianes, el Grup d'Amics Gais, el Grup Jove i el grup Inclou, que treballa temes d'educació. És l'associació que ha

---

⁶ Les entrevistes a representants de les associacions lèsbiques, gais i transsexuals van ser realitzades en el marc de la memòria de recerca de Coll-Planas (2006), en la qual es pot trobar un estudi més aprofundit de la història i les diferents posicions polítiques de les associacions del moviment.

tingut més projecció internacional: Jordi Petit (2003), ara president d'honor, va ser secretari general de l'ILGA, l'organització internacional de lesbianes i gais.

El **Grup de Lesbianes Feministes**, ubicat a Ca la Dona, es defineix com un grup d'acció política que parteix de la tradició del feminisme lèsbic i elabora un discurs antipatriarcal i anticapitalista. Combina les accions concretes i visibles amb el procés de reflexió i debat. Es mostren molt crítiques amb la demanda d'igualtat de drets i proposen inventar noves maneres de viure i de regular les relacions de dependència. Reclamen participar en les institucions públiques sense que això suposi una dissolució ni una instrumentalització dels seus discursos.

El **Col·lectiu Gai de Barcelona (CGB)** és la branca de caràcter més llibertari del moviment. Es considera hereu de la Coordinadora de Col·lectius d'Alliberament Gai (1978-80) però, com a tal, es va crear el 1989 a l'interior del FAGC, del qual es va escindir poc després perquè, entre d'altres motius, el CGB reivindicava la identitat gai lligada a la ploma. Té la seu al que es coneix com a Gaixample, amb una *kantina* amb preus populars i, manté una actitud crítica però de col·laboració amb els locals comercials d'ambient. Darrerament ha treballat el tema de les agressions homofòbiques, amb l'organització de tallers d'autodefensa o l'edició d'unes targetes en resposta a agressions verbals. La revista *Infogai* és un element clau del CGB.

El **Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya (CTC)** es va fundar el 1992 arran de l'assassinat d'una transsexual per part d'un grup d'*skinheads* i, en resposta a la repressió de les treballadores sexuals abans dels Jocs Olímpics. Tres han estat les seves principals demandes: una llei per al reconeixement legal de les persones transsexuals i contra de la transfòbia, la cobertura pública dels tractaments sanitaris específics del grup i, a nivell laboral, plans de discriminació positiva i lluita per la millora de les condicions de vida de les treballadores sexuals, moltes de les quals són transsexuals.

El **Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona (GTMB)**, creat el 2000 en el marc del CTC, s'independitza d'aquest el 2003 i, a partir d'aquell moment, es reuneix a la seu del CGB. Combina el treball reivindicatiu amb la reflexió identitària. D'aquest grup ha sorgit la **Guerrilla Travolaka**, amb una activitat de caràcter intermitent i amb plantejament polític més transgressors, propers a la teoria *queer*⁷.

---

⁷ L'activisme *queer* va sorgir en reacció a les associacions gais que havien perdut el seu caràcter transgressor. L'activisme *queer* va néixer amb el grup radical de lluita contra la sida Act Up-New York el 1987 i es plantejava l'objectiu de crear una coalició entre els diferents grups afectats per la sida per actuar d'una forma confrontativa vers les institucions públiques i la indústria farmacèutica. A nivell teòric, el discurs *queer* es caracteritza per una voluntat de

Centra la seva activitat en *performances*, xerrades i el manteniment d'un blog a internet.

L'**assemblea Stonewall** va ser un grup informal i amb una participació fluctuant, que va aparèixer el 2001 i va deixar de funcionar com a tal quatre anys després. Tenia uns plantejaments polítics *queer* i va sorgir del moviment okupa. La seva activitat va oscil·lar entre accions més moderades (fins el 2005 va formar part de la Comissió Unitària 28J que organitza la manifestació unitària) i les més radicals. Un cop dissolt el grup, alguns dels seus membres van formar part de l'organització de la *Queeruption*, una trobada *queer* autogestionada d'àmbit europeu amb xerrades, tallers i festes, en el marc de la qual alguns participants van muntar una manifestació en el que es coneix com a Gaixample que va acabar amb incidents.

Finalment, pel que fa a **representants polítics** s'ha entrevistat a Eugeni Villalbí, responsable del Programa per al col·lectiu de gais, lesbianes i transsexuals de la Generalitat de Catalunya, i a Pilar Vallugera, regidora de Dona i Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona i presidenta del Consell Municipal de Gais, Lesbianes i Homes i Dones Transsexuals.

ALGUNES DIFERÈNCIES ENTRE ELS MOVIMENTS

Com ja hem apuntat, aquest estudi no pretén ser un estudi exhaustiu dels tres moviments socials sinó que els hem pres com a exemples per il·lustrar diferents aspectes de la relació entre moviments i institucions públiques. És per això que al llarg de l'informe els tres moviments en certa manera es desdibuixaran, fins a l'apartat 3.3, referent a l'estatalisme, que tornarem a abordar-los per separat.

Hi ha algunes diferències entre els tres moviments que són rellevants pels temes que tractem en aquesta recerca. En primer lloc, esmentar que els moviments feminista i LGT parteixen de la politització de la posició personal en un grup social oprimint (pel sexisme, l'homofòbia i la transfòbia). Considerem que el fet que el que s'està polititzant siguin aspectes tan personals, íntims i lligats a l'experiència directa de l'opressió, és el que confereix un caràcter altament conflictiu a la relació entre els diferents projectes polítics que conformen el moviment.

---

subversió de les identitats, per una defensa de les formes de plaer i afecte minoritàries i per un rebuig a la demanda d'igualtat, ja que es considera que reforça els valors socials que precisament es volen combatre (Llamas, 1998: 372).

En segon lloc, una altra diferència del moviment ecologista respecte els altres dos és que polititza un tema que requereix un coneixement altament especialitzat. La necessitat d'especialització també pot haver contribuït a que s'hagin teixit unes relacions de major col·laboració i de repartiment de temes entre les associacions ecologistes, més profundes que en els altres dos moviments.

En tercer lloc, hem d'apuntar que els moviments feminista i ecologista tenen una trajectòria més llarga i han viscut els processos i els debats sobre la relació entre els moviments i les institucions públiques abans que el moviment LGT.

Finalment, cal tenir en compte que els tres moviments no són en absolut estancs: el col·lectiu de lesbianes es troba a cavall entre el feminisme i l'LGT; l'ecofeminisme, que combina les lluites feminista i ecologista⁸; o històricament la influència del feminisme vers el moviment LGT ha estat cabdal en la seva configuració.

1.2. Delimitació de l'objecte d'estudi, mètode i treball de camp

Entenem els moviments socials com un conjunt d'actors individuals i col·lectius (formals o no formals) que es mobilitzen en relació a un mateix tema, tot i que no sempre es plantegen els mateixos objectius. En base a aquesta definició, hem optat per estudiar-ne la vessant de l'acció col·lectiva: associacions formals i col·lectius. L'elecció es deu a què, tot i que no podem restringir el moviment a les associacions i col·lectius que el conformen, podem considerar que en són part dels fonaments, allò que es manté estable en els moments de baixa mobilització, que en permet la continuïtat.

L'aproximació als tres moviments socials a partir de la selecció d'entre 6 i 8 associacions de cada moviment, no ens permet poder generalitzar sobre el conjunt del moviment, sobretot en moviments amb tantes organitzacions i implantació com l'ecologista o el feminista. En aquesta recerca, doncs, no pretenem captar el que és un moviment ni obtenir sentències finalistes com del tipus: "aquest moviment social s'ha institucionalitzat", sinó que ens proposem interpretar tendències, realitats i diferències entre les associacions dels moviments.

Al mateix temps, considerem que, tot i que tinguéssim una mostra d'associacions molt més àmplia, tampoc seria correcte, a nivell de perspectiva teòrica,

---

⁸ Per un diàleg entre feminisme i ecologisme, vegeu *Verde que te quiero violeta* (Bosch et al., 2004).

parlar dels moviments com a actors unitaris, ja que considerem que són una agrupació d'actors. Això ens obliga a posar sempre l'atenció a l'heterogeneïtat de plantejaments, situacions i processos dins d'un moviment.

Es va entrevistar⁹ a una o dues persones de cada associació, les quals ens aportaven una percepció subjectiva sobre diferents temes en relació a la trajectòria de l'associació, la percepció del moviment i l'opinió sobre diferents temàtiques, com per exemple la relació amb les institucions públiques. També s'ha entrevistat membres de les institucions públiques amb més vinculació amb les polítiques que treballen els moviments analitzats.

1.3. Estructura de l'informe

En començar aquesta recerca partíem del debat entorn a la institucionalització dels moviments socials, un debat complex, ja que quan s'afirma que els moviments s'institucionalitzen, se sol fer referència a diferents fenòmens¹⁰. Però més enllà de les diferències conceptuals, s'entreveuen divergències de fons sobre temes com la concepció de la democràcia, la concepció d'allò polític o el paper de la societat civil i dels propis moviments.

En el segon capítol es presenten els plantejaments i els debats teòrics que hem abordat en aquesta recerca. Començarem explicitant els punts de partida que configuren la nostra pròpia mirada sobre el fenomen que estudiem: un plantejament conflictivista que ens condueix a una forma determinada d'entendre la política, l'esfera pública i, en definitiva, les relacions entre moviments socials i institucions públiques. A continuació presentem dos trets bàsics del context sociopolític en què es produeixen aquests processos: la reestructuració de l'Estat del Benestar i canvis en la possibilitat d'interlocució política de les associacions. En darrer lloc, revisem i concretem els conceptes que posarem en relació a la realitat de les associacions.

En el tercer capítol, analitzem la informació de les entrevistes fetes a associacions, col·lectius i representants polítics en base a l'aparell conceptual elaborat en el capítol 2. Classifiquem les associacions i col·lectius seleccionats en tres grups en

---

⁹ La durada de les entrevistes era d'entre una i dues hores, seguint un guió amb preguntes dirigides i semidirigides. Les transcripcions de les entrevistes han estat dividides en fragments de sentit (registres) i, traspassats a una matriu d'Excel en la qual han estat codificats en funció d'un conjunt de variables merament descriptives en relació als temes que es volien tractar.

¹⁰ Més endavant explicarem aquestes diferències en autors com Jiménez, Kriesi, Mora, Neveu o Tarrow.

funció del nivell de formalització i institucionalització, per tal de veure les diferents realitats i estratègies que porten a terme en relació a les institucions públiques. Al tercer apartat analitzem dues demandes de cada moviment en funció de l'estatalisme. Finalment, realitzem una breu recapitulació dels continguts del capítol i apuntem alguns temes en els que caldria aprofundir en futures recerques.

Acabem l'informe amb un capítol en el que reprenem alguns temes del capítol 2 en forma de reflexions sobre com enfocar l'estudi dels moviments socials i sobre els reptes que, des del nostre punt de vista, afronten els moviments.

1.4. Agraïments

En primer lloc, volem mostrar el nostre agraïment a la Fundació Jaume Bofill, gràcies al finançament de la qual ha estat possible realitzar aquesta recerca.

També donem les gràcies a totes les persones entrevistades el fet d'haver volgut participar. Del moviment feminista, a Beatriu Macià, de l'associació Tamaia; Dolors Cruells, de Ca la Dona; Isabel Holgado, de LICIT; Àngels Rosell, de Les Adrianes; Mariona Bosch, de Rosa de Foc; i Fina Rubio i Marta Colomer, de Surt. Per part del moviment ecologista, a Vicenç Vilana, d'Ecologistes en Acció; Enric Tello, expert i membre de la mateixa entitat; Antoni Plans, de DEPANA; Mireia Calvet, d'ADENC; Guillem, de la Plataforma Transgènics Fora; Maria, de La Kosturica; i Òscar Pérez, de CEPA. En el cas del moviment LGT, Armand de Fluvià i Josep Anton Rodríguez (gràcies per l'acurada revisió ortogràfica!), del Casal Lambda; Ferran Pereda, del Col·lectiu Gai de Barcelona; Eugeni Rodríguez, del FAGC; Marta Estella, del Grup de Lesbianes Feministes; Jordi Petit i Antonio Guirado, de la Coordinadora Gai Lesbiana; Pere Floresta, de l'assemblea Stonewall; Moisès Martínez, del Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona i de la Guerrilla Travolaka; i Bea Espejo i Natàlia Parés, del Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya.

Pel que fa a als i les representants d'institucions públiques¹¹, volem agrair la participació a: Marta Selva, presidenta de l'Institut Català de les Dones; Pilar Vallugera regidora de Dona i Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona; Imma Moraleda, presidenta de l'Àrea d'igualtat i ciutadania de la Diputació de Barcelona; Imma Mayol,

---

¹¹ A la finalització d'aquesta recerca (gener de 2007), tots els representants polítics ocupen els mateixos càrrecs excepte: Eugeni Villalbí, actualment secretari general de Joventut, i Jordi Cañas, que treballa a l'empresa Acciona. Marta Selva, que va ser entrevistada en qualitat d'expresidenta de l'Institut Català de les Dones i en l'actualitat torna a ocupar el càrrec.

regidora de Medi Ambient de l'Ajuntament de Barcelona; Jordi Cañas, director general de Polítiques ambientals i sostenibilitat del Departament de Medi Ambient; Domènec Cucurull, cap del Servei de Medi Ambient de la Diputació de Barcelona; i Eugeni Villalbí, responsable del Programa per al col·lectiu de gais, lesbianes i transsexuals de la Generalitat de Catalunya.

D'altra banda, aquesta recerca no hagués estat la mateixa sense els comentaris de les persones que han format part del grup de seguiment del projecte: la Barbara Biglia, la Sonia Ruiz i els membres de l'IGOP Eva Alfama, Àlex Casademunt, Marta Fernández, Mayo Fuster, Robert González, Marc Martí, Lluc Peláez i Ricard Vilaregut. També volem mostrar el nostre agraïment a en Joan Subirats, la Natalia Rossetti, en Leonardo Díaz i en José Antonio Noguera, que ens va aclarir alguns aspectes sobre Habermas.

Durant el procés de recerca, les converses, discussions i comentaris que hem compartit amb tots vosaltres ens han ajudat a avançar, esperem continuar-ho fent en properes recerques que ens permetin anar més enllà.

2. Moviments socials i democràcies

En el present capítol presentem les línies teòriques que han guiat la recerca. Començarem explicitant els fonaments teòrics sobre els quals edificarem la resta de reflexions. Aquesta presa de posició la concretarem en la concepció de l'esfera pública com a espai d'actuació per excel·lència dels moviments socials i en tres debats sobre la interacció entre l'esfera pública i els àmbits socials: la relació entre moviments socials i l'àmbit estatal, el paper de l'àmbit mercantil en l'esfera pública i, de la mà del feminisme, presentarem el debat públic/privat. Finalment, elaborarem una revisió del concepte d'institucionalització i proposarem una tipologia pròpia.

2.1. Una mirada conflictivista

L'obligat punt de partida i el que ens endinsa cap als diferents debats teòrics és la mateixa definició de moviment social. De la mà de Sidney Tarrow (2004: 26) definim un moviment social com un “desafio colectivo planteado por personas que comparten objetivos comunes y solidaridad en una interacción mantenida con las elites, sus oponentes y las autoridades”. La definició de l'autor estableix que la característica principal dels moviments socials és **el desafiament**¹², especialment en front del mercat i la política representativa, i és el que està en joc en els processos d'institucionalització.

Sovint, quan es diu que un moviment o una associació s'està institucionalitzant es fa referència a què dóna molt pes a aspectes com la interlocució amb les

---

¹² El desafiament dels moviments socials l'entendem no com a desafiament extrem, confrontatiu i d'ideologia d'esquerres, sinó més aviat com a lluita que pot adquirir moltes formes, algunes més extremes i confrontatives que d'altres, i amb continguts i objectius provinents de tot el ventall polític.

institucions públiques, en detriment de les accions confrontatives. Des de la definició que hem pres, el que permet parlar de moviment social és la permanència de l'acció col·lectiva, i dels seus desafiaments enfront als opositors. En aquest sentit, el debat sobre la institucionalització posa damunt la taula la tensió entre mantenir relacions amb les institucions i el risc de debilitar la seva capacitat de desafiament; entre aconseguir els objectius a partir d'aliar-se amb les institucions o bé no fer-ho i córrer el risc de caure en l'aïllament i el sectarisme que també els amenaça (Tarrow, 2004: 289).

L'aproximació teòrica als moviments socials que adoptem posa al centre del debat un aspecte fonamental: la noció del conflicte com a aspecte indissociable de la vida social, com a condició de la democràcia i com una de les aportacions dels moviments socials a aquesta.

Definir un moviment social en base al desafiament, equival a donar-li al conflicte un paper central en la caracterització dels moviments socials. En aquest sentit, autors com Nancy Fraser, Chantal Mouffe, Ernesto Laclau o Judith Butler, entenen que els moviments socials actuen en el marc del conflicte polític i, en conseqüència, mantenen la vitalitat del sistema democràtic.

Aquestes aportacions es contraposen amb la d'autors com Jürgen Habermas que posen un major èmfasi en la necessitat que els moviments siguin agents de la racionalitat comunicativa a través de la qual establir consensos universals.

Les diferents concepcions sobre el paper dels moviments socials en les societats democràtiques, l'hem d'entendre en el marc d'una tensió de base, entre els paradigmes conflictivista i consensualista¹³.

Podem caracteritzar la **perspectiva consensualista**¹⁴, a partir de les aportacions de Jürgen Habermas¹⁵, com una teoria normativa segons la qual la política s'ha de regir per consensos establerts en situacions de comunicació lliures de coaccions. La comunicació, des d'aquesta perspectiva, ens pot oferir una sèrie de potencialitats d'emancipació, però sempre i quan, entre d'altres condicions, es parteixi del qüestionament públic per part dels subjectes de les pretensions de validesa subjacents en els discursos. D'aquesta manera emergirien els arguments despullats

---

¹³ Per a una presentació del debat, vegeu Flyvbjerg (1999) que contraposa les concepcions de Habermas i Foucault.

¹⁴ Tradició en la qual podem ubicar autors com Kant, Manheim, Elster, Benhabib o Taylor.

¹⁵ Per a una introducció al pensament de Habermas vegeu Noguera (1996 i 2007).

d'interessos particulars, relacions de poder, coaccions i manipulacions. A través d'aquesta perspectiva, doncs, es reconeix la importància de les relacions de poder però, a diferència dels conflictivistes, es considera que es poden anul·lar i que així ha de ser per tal de poder portar a terme un debat realment democràtic (Noguera, 1996: 138).

Així doncs, des d'una postura consensualista, una decisió és democràtica si s'ha pres en el marc d'un debat regit per unes determinades normes, entre les quals hem destacat la suspensió de les relacions de poder.

Des del **punt de vista conflictivista**¹⁶, en canvi, no és imaginable ni desitjable una societat sense conflictes. No és imaginable perquè els conflictes no són l'excepció sinó la mateixa substància de la vida social, en són inherents. I no és desitjable perquè esborrar els conflictes condueix a pràctiques autoritàries (Izquierdo, 1998).

En aquesta línia, es considera que un projecte democràtic no ha de negar la naturalesa conflictiva de la societat sinó que ha de reconèixer els conflictes i reconduir-los cap a vies democràtiques per tal de garantir la pluralitat i la llibertat. Per tant, el conflicte no és considerat necessàriament negatiu sinó que es pot distingir entre conflictes que poden ser inscrits en el marc democràtic i els que n'han de ser exclosos perquè s'oposen als valors d'aquest sistema polític (conflictes antagònics i agonals, respectivament, en paraules de Chantal Mouffe). Per tant, aquesta posició s'allunya de la possibilitat d'establir consensos generals lliures de relacions de poder.

PERCEPCIONS SOBRE EL PAPER DELS MOVIMENTS SOCIALS

El paper atorgat als moviments socials en un marc democràtic difereix segons les teoritzacions que es faci de la democràcia. Com es defineix, però, el que és un marc democràtic?

Podem trobar múltiples respostes a aquesta pregunta ja que, tal i com apunta Giovanni Sartori (1987a), darrera de l'actual consens en torn a la democràcia com a ideal comú s'amaguen diferents i, en alguns casos contraposades, definicions del que ha de ser la democràcia. Per tal de no participar d'aquesta confusió, en aquesta recerca tractarem d'especificar la definició que utilitzem a cada moment, partint de la distinció, a grans trets, entre: democràcia liberal (el model que ha adoptat la democràcia en les societats occidentals) i, dos models normatius que es proposen

---

¹⁶ El vessant conflictivista exposat en les teories polítiques la podem trobar en autors com Maquiavel, Hobbes, Nietzsche, Stiner, Schmitt o Lefort.

aprofundir en el projecte democràtic i que entronquen amb els dos paradigmes que hem exposat en l'apartat anterior: la democràcia deliberativa defensada des del consensualisme i, la democràcia radical, elaborada des d'un marc conflictivista.

La **democràcia liberal** neix de la unió, a mitjans del segle XIX, de dos projectes polítics, el democràtic i el liberal, que s'assenten sobre els principis d'igualtat i llibertat respectivament (Sartori, 1987b: 452 i 68). Aquesta combinació, però, s'ha acabat materialitzant amb un major pes de la preocupació per la llibertat que per la igualtat:

La convergencia del liberalismo y de la democracia fue un acontecimiento feliz y, en conjunto, la operación fue un éxito. Pero la asociación era desigual. En sustancia, el liberalismo ha prevalecido sobre la democracia, en el sentido que ha absorbido a la democracia en mayor medida que la democracia se ha anexionado el liberalismo; ya que los demócratas (con la excepción del ala radical, revolucionaria, que se ha unido al socialismo), han aceptado el principio de que la libertad es el fin y la democracia es el medio (Sartori, 1987b: 453).

Alhora, cal distingir entre liberalisme polític i econòmic ja que, tot i que se solen confondre, neixen en moments històrics diferents i no tenen perquè coincidir en un mateix projecte polític. El liberalisme polític es preocupa per la llibertat del ciutadà respecte l'opressió de l'Estat, mentre que el liberalisme econòmic és contrari a la intervenció estatal al mercat, considerant que s'ha de regir per una *mà invisible*. En aquesta recerca, a no ser que explicitem el contrari, ens referim al vessant polític del liberalisme.

Un dels teòrics de referència del liberalisme polític és John Rawls pel qual les regles que han de regir la vida en comú s'haurien d'establir racionalment i al marge dels interessos particulars. Alhora, tot el que no fa referència als interessos del conjunt de la ciutadania ha de quedar relegat a l'esfera privada, fora de qualsevol consideració pública.

Des d'una posició democràtica liberal els moviments socials representarien una força de pressió que ha de limitar el poder de l'Estat i, alhora, conduir-lo a intervenir per pal·liar les desigualtats socials. Aquestes dues funcions però poden entrar en tensió perquè la voluntat "liberal" de limitar el poder de l'Estat pot xocar amb l'objectiu "democràtic" de què aquest intervingui per fomentar la igualtat. Alhora, els moviments socials topen amb la gestió liberal del conflicte polític, basada en incorporar-los als canals institucionals i en individualitzar-los.

El model de **democràcia deliberativa** entronca amb el que anteriorment apuntàvem sobre Habermas, és a dir, la creença que els moviments socials actuals

podrien contribuir a una institucionalització de la racionalitat comunicativa en les democràcies modernes:

Parece evidente el papel central que los movimientos sociales pueden jugar en esa política deliberativa. En primer lugar, son un "puente" entre el "mundo de la vida" y las instituciones políticas democráticas; pero en segundo lugar, y sobre todo, Habermas cree que son ellos mismos una manifestación (...) de la racionalidad comunicativa que se trata de institucionalizar en la esfera política: funcionan, de forma dominante, de acuerdo con ella, y sus acciones colectivas se coordinan según ella (Noguera, 2007: 14).

En aquest sentit, els moviments socials haurien de contribuir a construir entorns de discussió en què, per una banda, les relacions de poder siguin anul·lades per tal d'establir un diàleg basat en la racionalitat i, per l'altra, els interessos i les particularitats quedin suspesos en favor de l'establiment de consensos universals.

Als postulats de la democràcia liberal (neutralitat i racionalitat) i, als de la democràcia deliberativa (universalitat i racionalitat), s'oposen autors postmarxistes com Laclau i Mouffe, que proposen el projecte polític de la **democràcia radical**. Des del seu punt de vista, el conflicte és la saba de la política. Els autors, partint de la tradició marxista, reconceptualitzen nocions com acció política o conflicte, desmarcant-se de la concepció ortodoxa de la lluita de classes o de la gran revolució que ha de conduir a una societat lliure de desigualtats; per aquests autors, les lluites polítiques democràtiques, dels diferents moviments socials, s'han d'articular de formes no previsibles per tal d'acabar amb els diferents antagonismes, sense que això desemboqui en una gran revolució ni en un escenari utòpic en què s'hagin vençut les relacions d'opressió, ja que sempre en sorgeixen de noves.

El fet que, per aquests autors, les desigualtats i les relacions de poder siguin irreductibles, fa impensable l'establiment d'un consens universal que superi les particularitats.

El projecte democràtic radical és, en definitiva, indeterminat i indeterminable i, en paraules de Lefort, dibuixa una societat "en la cual el poder, la ley y el saber están expuestos a una indeterminación radical, una sociedad que se ha convertido en el teatro de una aventura incontrolable" (a Mouffe, 1999: 199)¹⁷.

---

¹⁷ Altres autors que, des de diferents perspectives, coincideixen en proposar projectes polítics en aquesta mateixa línia són Negri (1994) i Rödel (1997).

2.2. L'espai d'actuació dels moviments socials: l'esfera pública

L'acció col·lectiva dels moviments socials té el seu marc en el que denominarem **esfera pública**, que es diferencia normativament de l'Estat¹⁸, del mercat, de la família i de l'àmbit comunitari. La definició d'aquesta esfera, però, és complexa i abans d'abordar-la cal fer dues precisions.

En primer lloc, aclarir que la separació d'àmbits és, a efectes d'anàlisi; ja que, en la realitat, els àmbits estan barrejats i tots ells tenen una participació directa en l'esfera pública, com a espai d'intersecció, per excel·lència, en les societats democràtiques modernes. En el cas de les associacions, per exemple, veurem com, en algunes ocasions, prenen formes que estan en la intersecció de diferents àmbits (per exemple, quan cogestionen serveis públics, col·laboren amb les institucions públiques o porten a terme activitats empresarials).

En segon lloc, definirem els quatre àmbits socials que distingirem. L'àmbit **estatal** està conformat per les institucions públiques i els seus aparells. El **mercantil** es regeix per la lògica del benefici, les empreses en són els actors claus i, en la nostra societat, està regida per les regles del capitalisme¹⁹. L'àmbit **familiar** està conformat per unitats mínimes de coresidència, entenent que abasteixen un gran ventall de formes més enllà de la família nuclear majoritària. Finalment, l'àmbit **comunitari** està conformat per agrupacions i organitzacions voluntàries (esglésies, associacions culturals, ocupacionals, sindicats o clubs esportius). Aquesta distinció dels quatre àmbits en intersecció amb una esfera pública, implica una forma d'entendre la política no restringida a les institucions públiques (Held, 2002: 346-7).

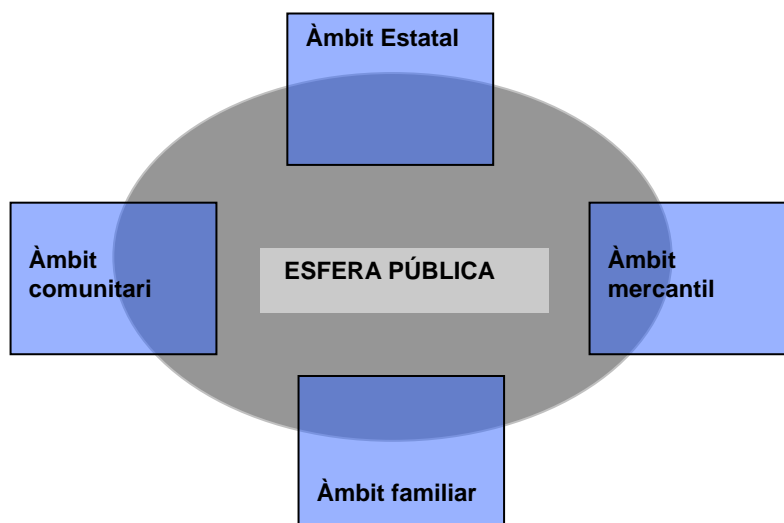
A continuació, la figura 1 mostra la distinció entre els àmbits i l'espai que hi ocupa l'esfera pública.

---

¹⁸ Segons aquesta definició, quan parlem d'Estat parlem en termes generals de les institucions públiques i, per tant, no fa referència als nivells de govern (estatal, autonòmic, provincial, local, etc.).

¹⁹ Hem adoptat el nom d'àmbit *mercantil* en comptes d'*econòmic* perquè les altres esferes també tenen funcions econòmiques (el treball domèstic, les regulacions estatals de l'economia, les associacions que gestionen serveis, etc.).

Figura 1. Àmbits socials en relació a l'esfera pública

Font: elaboració pròpia.

Aquest model suposa que, tot i trobar-nos en un sistema polític democràtic i, per tant, amb mecanismes de control i transparència, hi ha **elements de l'àmbit estatal que no són públics**, en el sentit que estan exclosos del debat i l'acció de la ciutadania (polítiques de seguretat, econòmiques, política penitenciària, etc.). El procés de democratització aniria, precisament, en la línia d'augmentar els espais de l'àmbit estatal que formen part de l'esfera pública.

D'altra banda, **distingim entre esfera pública i àmbit comunitari**, tot i que, sovint, la segona actua com a infraestructura de la primera. L'esfera pública és l'espai on es produeix l'acció política, en la qual hi intervenen actors dels quatre àmbits.

DIFERENTS CONCEPCIONS DE L'ESFERA PÚBLICA

Un dels debats principals, en la filosofia política contemporània, ha estat precisament què s'entén per esfera pública i quin és el paper que han de tenir-hi els individus i les institucions per tal de garantir un marc democràtic²⁰.

Jürgen Habermas (1981) ha estat un dels autors que amb major intensitat ha revitalitzat el debat entorn a la democràcia deliberativa com a condició per a una

---

²⁰ Per aproximar-nos a aquest debat, els autors que hem tingut en compte són Cohen i Aarato (1999), Giddens (1999), Arendt (1993), Habermas (1981), Taylor (1997), Virno (2003) i Adelantado (2000).

societat democràtica. La seva proposta normativa es fonamenta en una idea clau: existeix una “esfera pública” al marge de l'Estat i l'economia entesa com a fòrum per a la participació política a través del discurs. En aquesta esfera és on els individus, en condicions d'igualtat i suspenent els interessos particulars, han de poder discutir i argumentar sobre els interessos públics. Considera que aquesta esfera pública, per tant, ha de ser un espai de raonament públic imparcial que ha de garantir els ideals d'universalitat²¹.

Destacarem **dues crítiques** que s'han formulat a aquesta proposta:

- La primera se centra en la idea d'Habermas que la interacció dels individus, en aquesta esfera, s'ha de basar en què tots els participants ho facin com a iguals, suspenent, així, les diferències socials entre ells. Autores com Nancy Fraser, Chantal Mouffe o Iris Young han dedicat temps i pàgines en mostrar les dificultats existents perquè l'esfera pugui ser realment igualitària, ja que consideren que **no és pensable eliminar les desigualtats inherents i estructurals** de les societats modernes.
- La segona crítica versa sobre els continguts que han d'entrar a formar part del discurs públic. Habermas fa una clara diferenciació entre públic i privat segons la qual la discussió pública es defineix segons els interessos compartits dels participants, exclouent així els interessos de grup i allò particular. De nou Fraser, Young, o Cornell, entre d'altres, aposten per **redefinir la divisió entre l'esfera pública i la privada s'ha de redefinir**.

Tant les aproximacions consensualistes com les conflictivistes parteixen del fet que la desigualtat, l'exclusió i el poder són presents en les nostres societats. El que les diferencia és la consideració de si l'eliminació del poder és possible i/o desitjable. Des del consensualisme s'argumenta que és possible i que, aconseguir-ho, ha de ser l'objectiu d'un projecte polític democràtic. Des d'una perspectiva conflictivista, en canvi, i seguint els plantejaments de Foucault (1992), les relacions de poder no només sempre hi són presents sinó que no podem imaginar eliminar-les, perquè són inherents a la vida social, fet que no nega la possibilitat de lluitar contra les desigualtats i exclusions existents. En aquest sentit, una de les actuacions possibles és interferir en aquestes relacions per tal que es produeixi el mínim de dominació. A més, la idea

---

²¹ En oposició a aquest concepte d'universalitat que anul·la la particularitat volem ressaltar altres aportacions, que ens permetran una millor comprensió del fenomen de l'articulació entre diferents moviments socials, com la de Ernesto Laclau o Judith Butler els quals parlen “d'universalitat com a resultat de la interacció entre particularismes”. Vegeu Butler, Laclau, Žižek *Contingència, hegemonia, universalidad; diálogos contemporáneos de la izquierda* (2004).

d'eliminar les relacions de poder no resulta políticament desitjable perquè només es pot aconseguir anul·lant les diferències socials i ofegant els conflictes socials.

Una de les implicacions que es deriven de la concepció del conflicte com a inherent de l'esfera pública, segons Nancy Fraser (1997: 103-6), és que **l'esfera pública no és ni unitària ni igualitària**, sinó que és conformada per una multiplicitat de públics en continua interrelació, creuats per relacions de poder. Aquesta consideració entronca amb la tradició feminista que ha criticat que el concepte de ciutadania, aparentment unitari i igualitari, amaga les desigualtats i diferències entre individus. Així ho expressa Carole Pateman:

a todos nos han enseñado que 'individuo' es una categoría universal que se aplica a cualquiera o todas las personas, pero en realidad no es así. El 'individuo' es un varón (a Mouffe, 1999: 116).

Més enllà, es pot afirmar que 'individu' no només fa referència a l'home sinó també a l'home blanc, burgès, heterosexual i d'ètnia dominant. En aquesta línia, Mouffe (1999) emfatitza que cal començar pel **reconeixement del que hi ha de particular i heterogeni** en l'esfera pública, en contraposició als intents de la democràcia liberal per unificar i universalitzar el model de ciutadania.

Aquest reconeixement de la diferència i la desigualtat ens orienta a definir l'esfera pública com a escenari múltiple format per multiplicitat d'esferes, a vegades confrontades les unes amb les altres, i totes elles també creuades per l'estratificació, la desigualtat i l'exclusió²².

2.3. Els moviments socials en la cruïlla: les relacions amb l'Estat, la comunitat, el mercat i la família

L'espai d'actuació per excel·lència dels moviments socials és l'esfera pública. La definició de la frontera, però, de l'esfera pública és motiu de conflictes entre els diferents actors i també en l'interior dels mateixos moviments socials. El que està en joc en aquest debat és quins temes han d'estar inclosos o exclosos de la discussió política i com ha de ser la relació entre els actors dels diferents àmbits.

Aquest enfrontament teòric sobre la separació dels àmbits el podem veure concretat en les opcions que pren cada associació a l'hora de delimitar el seu espai d'actuació política: per exemple, si es relaciona amb el mercat per tal d'aconseguir un

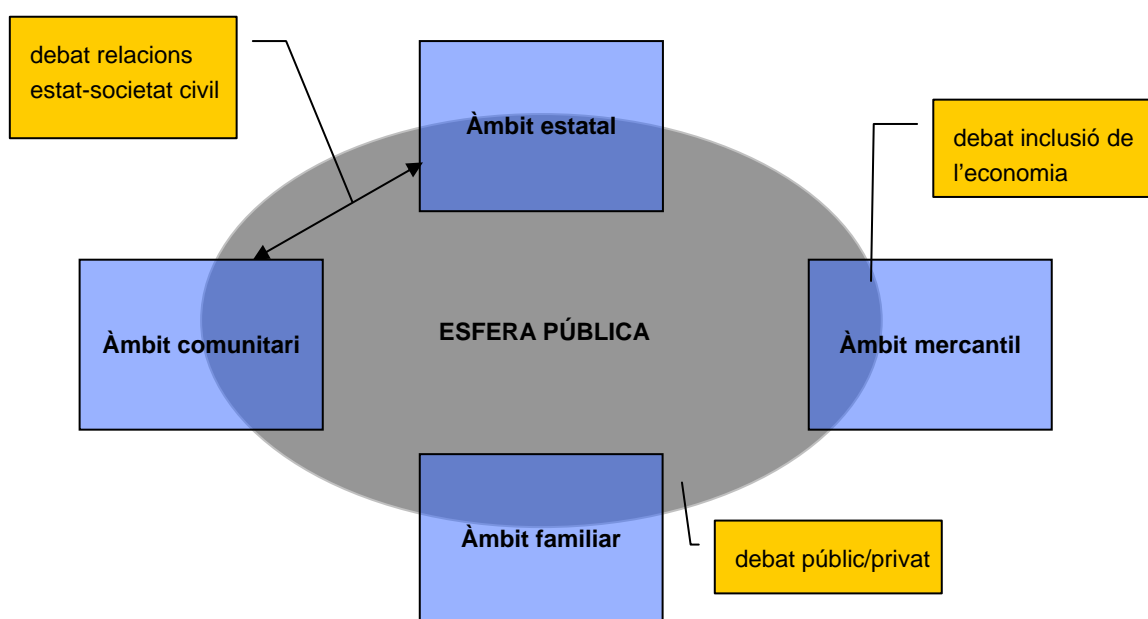
---

²² Per aprofundir en una anàlisi sobre les desigualtats de gènere existents dintre dels moviments socials a Catalunya recomanem la lectura de Biglia (2005) i d'Alfama i Miró (2005).

finançament per les seves accions, intervé en processos d'interlocució o fomenta una major capacitat de control estatal en un determinat tema.

EN AQUEST APARTAT PLANTEJAREM TRES CONFLICTES EN RELACIÓ ALS LÍMITS ENTRE ELS ÀMBITS: LA RELACIÓ ENTRE L'ÀMBIT ESTATAL I UN DELS ACTORS DE L'ESFERA PÚBLICA, ELS MOVIMENTS SOCIALS; LES DISPUTES ENTORN A LA PENETRACIÓ DE L'ESFERA PÚBLICA EN L'ÀMBIT ECONÒMIC; I, FINALMENT, LA DISTINCIÓ ENTRE PÚBLIC I PRIVAT QUE CREUA ELS DIFERENTS ÀMBITS I L'ESFERA PÚBLICA.

Figura 2. Debats en relació als límits entre els àmbits

Font: elaboració pròpia.

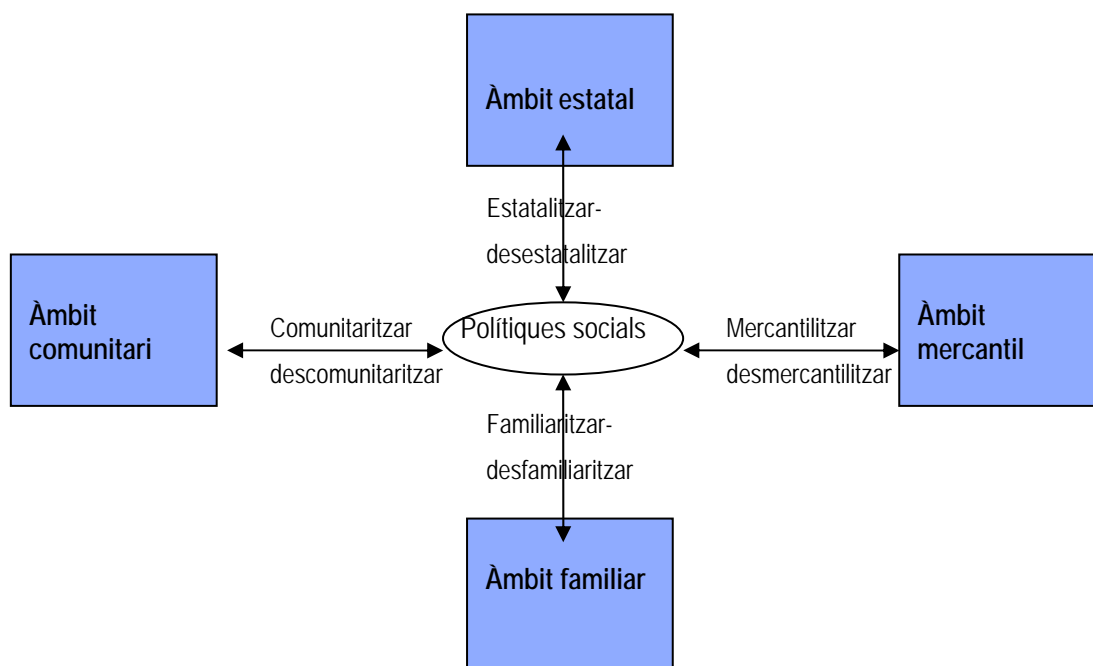
QUI CONTROLA A QUI? LES RELACIONS MOVIMENTS SOCIALS I ESTAT

El debat entorn a la institucionalització dels moviments socials s'emmarca en un context d'importants canvis en la relació entre els àmbits estatal, familiar, comunitari, mercantil que podem situar en la confluència de dos grans processos que alteren el paper jugat per l'àmbit estatal: les dinàmiques de l'Estat del Benestar i els canvis en els processos de decisió política. Els efectes d'aquests dos processos se solapen i superposen i, estan presents en dinàmiques com les del creixent reconeixement de les associacions com a interlocutores, la creació d'òrgans de participació, la implementació de demandes i propostes dels moviments socials o l'aparició de models mixtos de gestió del benestar.

En aquest context, els moviments socials guanyen capacitat d'impacte en les polítiques públiques, elaboren estratègies per tal de mantenir el protagonisme en la xarxa de polítiques públiques, gestionen la tensió entre la dependència econòmica i l'autonomia política, i canvien la seva percepció sobre el paper que ha de jugar l'àmbit estatal.

La **reestructuració de l'Estat del Benestar** és un element clau per entendre les relacions entre els àmbits abans assenyalats. Seguint l'anàlisi de José Adelantado (2000), s'estarien donant processos de redistribució de la provisió de benestar entre els quatre àmbits en diferents direccions: estatalització, mercantilització, familiarització, comunitarització i tots els seus contraris:

Figura 3. Direccions de la redistribució en al provisió de benestar

Font: elaboració pròpia a partir d'Adelantado et al. (2000).

En el cas espanyol, la reestructuració que està vivint l'Estat del Benestar, en els darrers anys, es concreta en un procés de retirada de l'àmbit estatal; es tendeix a reforçar de nou el paper i la responsabilitat de la família en la provisió de benestar (refamiliarització) i s'augmenta la privatització de la provisió de benestar (augmentant pel protagonisme del mercat però també de les associacions). El procés de privatització es concreta de la següent forma:

(...) la privatización selectiva y el desarrollo del sector voluntario, configuran un sistema de Estado del bienestar mixto en el que el Estado sigue teniendo el principal papel en cuanto a regulación y financiación, pero decreciente en cuanto a gestión, que tiende a estar en manos del mercado o de las ONGs (Rodríguez Cabrero, 1998: 140).

Alhora, aquest procés l'hem d'emmarcar en el model de relacions entre l'Estat i les associacions, que proposa Sebastià Sarasa (1995). Per a l'autor, en el model mediterrani, les relacions entre ambdós actors estarien marcades pel gran pes que ha tingut l'Església, el clientelisme i, sobretot, per una tradició jacobina en què s'atribueix molt pes a l'Estat i es desconfia de les associacions. Estaríem parlant, per tant, d'una cultura estatalista que és àmpliament compartida pels partits polítics d'esquerra per als quals "los ideales de progreso y justicia social se han encarnado en un Estado fuerte e intervencionista frente a una sospechosa sociedad civil" (Sarasa, 1995: 172).

Podem entendre aquesta configuració de les relacions entre Estats i associacions per raons històriques:

la incorporación tardía de la mayoría de estos países al "centro" económico y político europeo, su elevada polarización social, y el carácter tutelado que han tenido sus transiciones democráticas, han influido en que sus estructuras políticas no hayan desarrollado prácticas corporativistas tan institucionalmente enraizadas como en los países renanos y escandinavos (Sarasa, 1995: 171).

En aquest context, el paper de les associacions pot variar, en alguns casos opten per ocupar-se de la gestió i provisió de benestar, mentre que en altres casos, les associacions opten per tenir un paper exclusivament polític i, en tot cas, pressionen l'Estat perquè assumeixi la provisió de benestar.

A nivell concret es produeixen canvis en la titularitat de la gestió del benestar, com mostra el cas dels centres de planificació familiar, que, en un primer moment, es van desenvolupar en el marc del moviment feminista i que, posteriorment, van passar ser gestionats i controlats per l'Estat.

En la majoria dels casos, però, es produeix l'efecte contrari i, el que sorgeix és un major protagonisme de l'àmbit comunitari en la provisió de benestar (tot i que la titularitat i, per tant el control, segueixi sent estatal), a través de múltiples polítiques públiques com les d'inserció laboral, la lluita contra la sida, les d'immigració, les de protecció al menor, les de rehabilitació en l'àmbit penal, les de cooperació i desenvolupament, etc. Aquest canvi és ambivalent ja que, d'una banda, obre, a algunes organitzacions socials, la participació en espais fins al moment controlats només per l'Estat; però, de l'altra, també pot suposar una desresponsabilització estatal i un menor compromís públic en la resolució dels problemes socials (Rodríguez

Cabrero, 2000: 10), o una legitimació de les actuacions estatals de control social a través de la co-participació en la resolució dels problemes socials.

Per Rodríguez Cabrero (2000: 11), les associacions que més participen en la gestió de serveis de titularitat estatal i que tenen un tipus d'organització més formal i amb plantejaments polítics més moderats, poden estar jugant el doble paper de col·laboració amb l'Estat i "d'absorció de les tensions polítiques sota un perfil de baixa intensitat ideològica". D'altra banda, aquest paper de les associacions en la gestió de serveis desestatalitzats, es veu dificultat per la creixent competència de les empreses privades, per la qual cosa, algunes d'aquestes associacions, estan adoptant models quasi empresarials de gestió que els generen tensions degut a la contraposició de les lògiques associativa i empresarial.

Deixant de banda aquest fenomen, fins i tot en el cas de les associacions que no tenen aquest paper en l'economia formal i/o en la prestació de serveis, s'observa que, en general, tenen un destacable suport econòmic públic (a través de subvencions, convenis de col·laboració o cogestió, etc.). Aquest fet, altra vegada, planteja una situació ambivalent ja que, si bé podem argumentar que les institucions tenen la responsabilitat de finançar les associacions amb el diner públic per la funció social que desenvolupen, cal valorar si això afecta a l'autonomia política de les associacions.

El procés de redistribució de la provisió de benestar condueix a plantejar un aspecte que queda lluny dels objectius d'aquesta recerca, el paper que ha de tenir cada àmbit en la provisió de benestar, de manera que n'analitzarem només un aspecte concret: si la major implicació d'associacions en la provisió de benestar en col·laboració amb l'Estat les empodera o les debilita políticament. Una primera ullada al cas dels moviments socials analitzats ens indica que la relació entre les dues dimensions (col·laboració i autonomia política) no es pot simplificar assumint que a major dependència econòmica, menys autonomia política i capacitat crítica; ni viceversa. La relació és més complexa, perquè depèn de factors com el tipus de relació econòmica, la capacitat de pressió de l'associació o col·lectiu concret, l'orientació del seu projecte polític, la situació de les altres associacions o col·lectius del moviment o de factors més associats al context político-social.

Un segon procés important és el **procés ambivalent de canvis en els processos de decisió**. Per una banda, autors com Ibarra, Gomà i Martí (2002) consideren que les noves formes de govern afavoreixen la capacitat d'impacte polític d'actors com els grups d'interès, les empreses o els moviments socials. En aquest

sentit, s'apunta que s'està produint una tendència a governar d'una forma menys “unidireccional, jeràrquica i monopolista per part dels decisors públics” (Alfama et al., 2006: 39), en definitiva, s'estaria evolucionant cap a una major horitzontalitat en la presa de decisions, el que s'anomena un “govern en xarxa” (Rhodes a Alfama et al., 2006). Aquest fenomen, però, és encara molt precari perquè els diferents actors tenen una capacitat d'impacte molt desigual.

Aquesta creixent capacitat de les associacions d'accedir a la interlocució és, però, només per una part del procés. Tal i com planteja Joan Subirats (2006: 185-6), en els darrers anys s'està produint un creixent procés de buidatge de la capacitat ciutadana per influir en l'acció de govern en contraposició a una creixent capacitat d'impacte de corporacions i *lobbies* econòmics, que aprofiten la possibilitat de mobilitat global per escapar-se del control estatal. La percepció del creixent desempoderament de la ciutadania per influir en les decisions estatals explicaria, en bona part, la pèrdua de confiança en les institucions democràtiques:

Lo que está ocurriendo es que ese sector de excluidos políticos crece. Porque crecen las situaciones de exclusión social (que conlleva siempre procesos de reducción del ejercicio de ciudadanía), y porque crece la sensación de inutilidad del ejercicio democrático institucional en esa “democracia de baja intensidad”, al aumentar la conciencia sobre las limitaciones de las capacidades reales de gobierno de las instituciones en el nuevo escenario de mundialización económica, o porque los actores político-institucionales están cada vez más encerrados en su universo autosuficiente (Subirats, 2006: 186-7).

Com es concreta aquesta doble dinàmica d'empoderament/desempoderament de les associacions? Per exemple, la veurem en analitzar en quins temes les associacions tenen més capacitat d'influència i en quins altres aquesta capacitat és molt limitada, com és el cas de les polítiques d'integració laboral de dones o en les restriccions a les empreses que es proposen des de l'ecologisme. Avançant algunes de les conclusions, la participació de les associacions es fomenta en temes perifèrics de l'agenda política mentre que és clarament limitada en temes que tenen a veure amb l'àmbit mercantil, sobre el qual el mateix Estat hauria perdut capacitat d'impacte.

SOBRE EL CONTROL POLÍTIC DE L'ÀMBIT ECONÒMIC

Fins ara quan hem parlat de democràcia hem fet referència a la democràcia política però, tal com apunta Sartori (1987a: 28-30), tot i ser la definició més àmpliament acceptada, n'hi ha d'altres. Com que en aquest apartat ens centrarem en el paper de l'economia en les lluites dels moviments socials, és rellevant introduir el concepte de democràcia econòmica i veure, a grans trets, l'evolució que ha tingut en la tradició teòrica que el va fer néixer: el marxisme.

Per al marxisme clàssic, la tesis del materialisme històric implicava entendre l'economia com la infraestructura de la societat. Per tant, en el debat sobre la democràcia, la seva vessant política era desplaçada, perquè no tenia valor ni en si mateixa ni com a quimera i, és més, era quelcom a combatre ja que actuava com un instrument de dominació dels explotadors sobre els explotats. La democràcia, doncs, s'havia d'aconseguir en l'àmbit econòmic amb el control de l'economia per part del proletariat i l'eradicació de la desigualtat (Sartori, 1987a: 30).

Des d'aquestes primeres formulacions, la tradició marxista ha viscut una gran evolució que no es pot copsar completament en aquest escrit. Seguirem, però, aquesta evolució del pes de l'economia en la lluita política en dos autors postmarxistes: Ernesto Laclau i Chantal Mouffe.

En la seva obra *Hegemonía y estrategia socialista*, Laclau i Mouffe (1987) ressegueixen el desplaçament del paper de l'economia en la tradició marxista. Des de l'aposta per reforçar aquest desplaçament, estableixen els fonaments d'un projecte de "democràcia radical" on, la lluita contra les desigualtats econòmiques i, el marc de relacions capitalistes, es manté però perd preponderància, passant a compartir l'espai amb altres lluites que, fins al moment, havien quedat excloses pel pensament marxista com poden ser la lluita contra el sexisme o contra el racisme. El projecte polític es concreta en construir aliances canviants i precàries entre les diferents lluites en un procés indeterminable: abandonant així la idea de la gran Revolució com a utòpic final de les totes les desigualtats.

En formulacions posteriors, més influïdes pel postmodernisme, tant Mouffe com Laclau accentuen el desplaçament de la lluita econòmica i del qüestionament del capitalisme i s'enfronten a autors com Slavoj Žižek (2004) que segueixen atribuint un major pes a l'economia en la lluita política. En un diàleg mantingut entre Laclau i Žižek, aquest últim destaca que "el gran mèrit" de la política postmoderna és haver polititzat una sèrie d'àmbits abans considerats apolítics però en critica el fet d'haver despolititzat l'economia, donant com a resultat una "renaturalització del capitalisme":

(...) si bien esta narrativa izquierdista convencional del pasaje del marxismo "esencialista" con el proletariado como único Sujeto Histórico, el privilegio de la lucha económica de clase, etc., a la irreductible pluralidad de luchas posmoderna describe indudablemente un proceso histórico real; sus partidarios, como regla, omiten la reducción que implica –la aceptación del capitalismo como "la única opción", la renuncia a todo intento real de superar el régimen capitalista liberal existente- (Žižek, 2004: 101).

Laclau, per a qui s'ha esborrat completament la prioritat de la lluita de classes, respon el següent:

¿Podríamos tal vez decir que [las demandas de los trabajadores anticapitalistas] tienen prioridad sobre las de otros grupos porque están más ligadas a la economía y que por eso están en el corazón mismo del funcionamiento del sistema capitalista? Este argumento no es más afortunado. Los marxistas saben hace tiempo que el capitalismo es un sistema internacional, estructurado como una cadena imperialista, de modo que una crisis en un punto del sistema crea dislocaciones en muchos otros puntos. Esto significa que muchos sectores están amenazados por la lógica capitalista y que los antagonismos resultantes no están necesariamente vinculados con localizaciones particulares dentro de las relaciones de producción. Por lo tanto, la noción de lucha de clases resulta totalmente insuficiente para explicar la identidad de los agentes implicados en las luchas anticapitalistas. Es simplemente un residuo de la antigua concepción que veía en una supuesta proletarización general de la sociedad el germen del futuro sepulturero del capitalismo (Laclau, 2004: 204-5).

El desplaçament de l'economia en la teoria política, no és exclusiu del marxisme sinó que respon a un moviment més general i que es relaciona amb els canvis sociopolítics arran la caiguda del mur de Berlín el 1989, el final del comunisme a Rússia i la percepció del capitalisme com un sistema econòmic sense alternatives. A nivell teòric, aquest fenomen va lligat a un gir en què els aspectes culturals guanyen pes i eclipsen els econòmics. Un exemple d'això el trobem en la conceptualització del que es va anomenar “nous moviments socials”, entenent que signifiquen el canvi de les reivindicacions econòmiques o materials del moviment obrer a un tipus de reivindicacions de tipus més cultural o immaterial, com la demanda de reconeixement o qualitat de vida del feminisme i l'ecologisme, respectivament.

Sobre la suposada immaterialitat dels “nous moviments socials”

Els tres moviments socials analitzats en aquesta recerca formen part del que alguns autors han anomenat “nous” moviments socials²³, etiqueta encunyada per referir-se als processos de mobilització col·lectiva que es van produir a partir de finals de la dècada de 1960.

Autors com Touraine, Melucci, Offe i Kriesi han considerat que les noves formes d'acció col·lectiva suposaven una ruptura en la forma tradicional de concebre els moviments socials. Per això, es van allunyar del marxisme ortodox, considerant que aquesta teoria només podia explicar la naturalesa del moviment obrer com a actor clau de la societat industrial. Entenen els nous moviments socials en la lògica de les societats postindustrials i de les noves condicions de vida dels ciutadans, que haurien incrementat el nivell de benestar material i passarien a reivindicar altres valors com la qualitat de vida o la identitat.

---

²³ En aquesta recerca no fem com a pròpia l'expressió “nous moviments socials”, ja que seguint a autors com Laclau i Mouffe (1987) o Neveu (2002) l'èmfasi en la novetat pot fer perdre de vista les línies d'evolució històriques d'aquestes formes de mobilització i pot caure en l'error de simplificar l'heterogeneïtat de projectes polítics que pretén agrupar l'etiqueta.

A efectes del que estem tractant, entre les característiques que s'atribueixen als "nous" moviments socials, només farem referència a què, per autors com Melucci, Inglehart o Offe, es mouen per valors postmaterials lligats a aspecte intangibles com la identitat, la participació o la qualitat de vida.

Aquesta evolució en les reivindicacions (des d'allò material per part del moviment obrer, a allò postmaterial), Melucci l'entén com que els conflictes es desplacen del sistema econòmic cap a l'àmbit cultural:

Si en las sociedades de información el poder se ejerce mediante el control de los códigos, de los sistemas organizadores del flujo informativo, el conflicto antagonista radica en la capacidad de resistencia, pero todavía más en la capacidad de subvertir los códigos dominantes (Melucci, 1994: 142).

L'excessiu èmfasi d'aquests teòrics en la postmaterialitat de les seves demandes ha estat àmpliament criticat: en quin sentit es pot definir com a postmaterial lluitar contra una guerra o contra la proliferació de l'energia nuclear? Melucci (1994: 138), per exemple, entén les reivindicacions de l'actual moviment feminista en termes d'identitat i diferència, aspecte que és criticable ja que, si bé és cert que són part de les reivindicacions del moviment, també n'hi ha d'altres que són clarament materials (com la lluita contra l'explotació en el treball domèstic o les condicions de desigualtat en què les dones participen en el mercat laboral) i que no es poden entendre totalment al marge de la tradició teòrica marxista.

Més evident encara pot semblar el cas del moviment ecologista, per al qual la lluita està enfocada clarament a aspectes materials molt relacionats amb el sistema de producció capitalista i, que, en ocasions, els posen en antagonisme amb les empreses (Elder, 1998).

D'altra banda, la mateixa denominació de "nous" moviments socials per distingir-lo del moviment obrer homogeneïtzat i esbiaixa l'anàlisi. En aquesta línia, Neveu considera que molts trets que se'ls atribueixen ja es trobaven al moviment obrer, per exemple, es pregunta: "no és qualitativa la reivindicació de la jornada laboral de vuit hores realitzada pel moviment obrer a principis del segle XX?" (Neveu, 2002: 114). En la mateixa línia, Mendiola, seguint les aportacions del sociòleg i historiador Calhoun, afirma que:

Caldria endinsar-se en els valors postmaterialistes presents en el moviment obrer o preveure, d'una manera més general, la manera en què materialisme i postmaterialisme conflueixen en el si de diferents realitats socials. Segons Calhoun, el mateix elenc de característiques emprades de manera recurrent per a definir els nous moviments socials són vàlides per a referir-se als moviments socials del segle XIX (Mendiola, 1999: 39).

En aquesta recerca adoptem la proposta analítica de Nancy Fraser, ja que ens aporta una perspectiva acurada per a entendre la combinació de la vessant cultural i econòmica que s'enllacen en les demandes de cada un dels moviments seleccionats. Per aquesta a autora, en tots els moviments socials s'entrellacen i recolzen mútuament les demandes contra els desavantatges econòmics i la manca de respecte cultural. I, en base a aquesta afirmació, proposa una distinció analítica entre els moviments socials que posin un major èmfasi en les qüestions econòmiques (com el cas del moviment ecologista o l'obrer), en ambdues (com en el cas del moviment feminista o de la lluita contra el racisme) o en el model cultural (com en el cas del moviment LGT). Reprendrem aquesta distinció a l'apartat 3.3.

LA CONTROVERTIDA FRONTERA ENTRE PÚBLIC I PRIVAT

L'últim debat que abordarem sobre les fronteres de l'esfera pública és la divisió entre públic i privat. Tal com ja hem exposat, entenem l'esfera pública com a l'espai de l'acció política, en contraposició, a l'esfera privada que és allò que està exclòs del debat i l'acció política.

En primer lloc, cal tenir en compte que no s'ha d'associar l'esfera privada com un espai de llibertat (per exemple, la consideració de la família com a part de l'esfera privada històricament ha afavorit el seu caràcter patriarcal). En segon lloc, que quelcom sigui privat no vol dir que l'Estat no hi intervingui, sinó que quan hi intervé ho fa d'una forma que no es presenta com a política i està, en conseqüència, fora del debat públic i la lluita política²⁴. I, en tercer lloc, prenem una concepció àmplia de política com a acció transformadora, que no es restringeix per tant a l'àmbit estatal, per la qual cosa, que un tema passi a l'espai públic no implica necessàriament que passi a ser controlat per l'Estat. En aquest sentit, Fraser critica una part del feminisme que en la seva estratègia de polititzar allò considerat privat no ha tingut prou en compte que una cosa és reivindicar que un determinat tema passi a formar part de l'esfera pública i una altra és que passi a estar sota control estatal.

Com veurem al llarg d'aquest apartat, la delimitació d'aquesta frontera, és a dir, de la part dels àmbits familiar, mercantil, comunitari i estatal que forma part de l'esfera pública, és matèria política per excel·lència.

---

²⁴ Per a una anàlisi de les formes històriques de control estatal sobre la vida privada dels subjectes vegeu Michel Foucault *Vigilar y castigar* (1995), Giorgio Agamben *El estado de excepción* (2004), Jacques Donzelot *La policía de las familias* (1998) o Agnes Heller *Biopolítica* (1995).

La tradició política liberal²⁵, amb Rawls com un dels seus principals exponents contemporanis, parteix de la separació entre l'esfera pública, que està conformada per tots els aspectes que ens uneixen com a ciutadans i que estan regulats pels principis de justícia, i l'esfera privada, que és la intimitat i, que cadascú regeix en funció del seu projecte de vida bona. En aquest esquema es manté l'àmbit de la família exclòs de la teoria de la justícia, ja que es considera que forma part de l'esfera privada i, per tant, que cadascú ha de tenir llibertat per gestionar-la, sense imposicions ni intromissions estatals (Beltran, 2001; Rawls, 2002)²⁶.

El feminisme des de finals de la dècada de 1940, i trenta anys més tard el moviment LGT, han qüestionat la frontera entre públic i privat. El pensament feminista ha criticat la identificació de l'àmbit familiar com a allò privat, evidenciant el caràcter polític de fenòmens com la violència de gènere o l'explotació de les dones en el treball domèstic. El desafiament que ha dut a terme el moviment LGT ha estat clau, per exemple, en polititzar la sexualitat i el cos, fent entrar aquests aspectes a l'esfera pública.

Des del nostre punt de vista i, seguint els plantejaments d'Iris Young (1990), el lema del moviment de dones "allò personal és polític", no nega la distinció públic/privat, sinó que el que qüestiona és quins aspectes han de formar part de l'esfera pública o de la privada, entenent que es tracta d'un debat polític en què les persones han de poder decidir-ho. En aquesta línia, Young (1990: 114) posa especial èmfasi en què no es pot obligar "a la privacitat a ninguna persona, a ninguna acció o aspecte de la vida de una persona" com havia passat, fins fa poc, amb tot allò relacionat amb l'àmbit familiar, la vida íntima de les persones o determinades relacions econòmiques.

Així, doncs, la frontera públic/privat és objecte de debat polític. En aquest punt Fraser considera que en l'esfera pública han de ser els propis participants els que defineixen el que és d'interès públic i polític, entenent que "ningún tópico debe ser excluido previamente a tal confrontación" (Fraser, 2000: 123) i que no es pot assentar *a priori* quins temes o aspectes de la vida humana poden esdevenir polítics.

---

²⁵ Seguint a Sartori (1987b: 454) distingim entre el liberalisme com a teoria política, que és al que ens referim en aquest cas, del liberalisme com a doctrina econòmica. En aquest darrer cas trobaríem autors com John Gray (1994), Robert Nozick (1988) i F. A. Hayek (1961) que han defensat d'una forma perseverant la separació d'allò públic respecte el mercat, considerant que ha de funcionar en base a la llibertat, sense regulacions que l'obstaculitzin.

²⁶ En el marc del pensament liberal, autores com Drucilla Cornell (2001) han qüestionat els límits de la frontera entre públic i privat però defensant l'existència d'un espai privat que garanteixi la llibertat de les persones.

Actualment, algunes de les qüestions polítiques fonamentals giren al voltant de la definició dels límits d'aquesta esfera entre públic i privat: què ha de restar a l'esfera privada?; què volem que passi a l'esfera pública?; quines són les implicacions pot tenir el traspàs a l'esfera pública?

Aquestes són algunes de les preguntes que volem respondre a través de l'anàlisi dels moviments feminista, LGT i ecologista. En aquesta línia, al proper capítol, observarem com es concreta el debat públic/privat en aquests moviments i en les conseqüències (desitjades o no) de les polítiques de visibilització impulsades per aquests moviments, centrades en passar a l'esfera pública allò que, fins fa ben poc, era considerat part de la vida privada de les persones.

2.4. Revisió crítica del concepte d'institucionalització i proposta analítica

Tal com ja hem plantejat a la introducció, considerem que la concepció del fenomen de la institucionalització²⁷ parteix d'una determinada definició de la democràcia, del paper que han de jugar els moviments socials i dels límits entre els àmbits socials, aspectes sobre els quals ens hem estès a les anteriors pàgines d'aquest informe.

El que abordarem en aquest darrer apartat és la definició del que s'entén per institucionalització, que és definida de formes diferents. Un exemple de la confusió que plana damunt del debat sobre la institucionalització dels moviments socials, són els estudis de Manuel Jiménez (2003) i Pere Mora (2004) sobre el moviment ecologista, que arriben a dues conclusions oposades respecte la mateixa realitat. Per a Jiménez, a grans trets, el moviment ecologista espanyol no s'ha institucionalitzat perquè l'accés de les associacions a la interlocució amb les institucions públiques no ha desembocat en una moderació de les seves demandes ni del seu repertori d'accions²⁸, i tampoc ha canviat la distribució de treball voluntari a professional. En l'estudi de Mora, en canvi, es conclou que l'ecologisme, en aquest cas català, s'ha institucionalitzat, tal com mostra la creació del Departament de Medi Ambient de la Generalitat, de les regidories als ajuntaments o d'estudis universitaris específics.

---

²⁷ El concepte d'institucionalització és utilitzat, amb diferents definicions, en diversos corrents de les ciències socials. En aquesta recerca prenem en consideració el concepte tal i com ha estat utilitzat per estudiar les relacions entre moviments socials i institucions públiques.

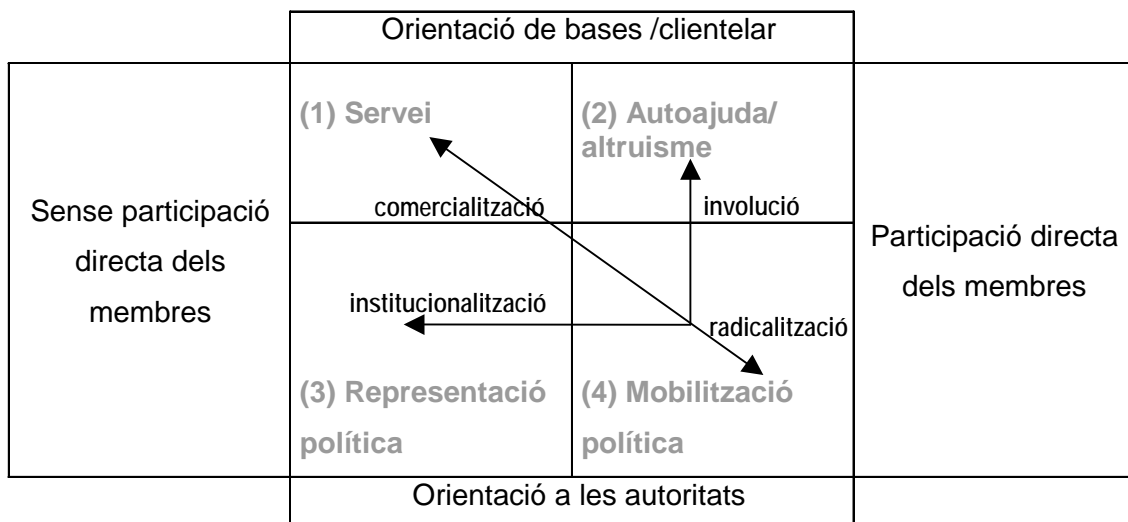
²⁸ Aquest terme va ser incorporat per Charles Tilly (1995) per referir-se a la totalitat dels mitjans amb els que compta un grup per perseguir els seus interessos o objectius compartits.

Les dues definicions d'institucionalització assenyalen processos interessants i que es poden solapar però que cal diferenciar. Per aquest motiu, a continuació desgranarem els dos processos que s'han definit com a institucionalització per tal de distingir-los en base a les aportacions de dos autors, Hans Peter Kriesi i Erik Neveu, que estan en la línia de Jiménez i Mora respectivament. En base a aquesta revisió distingirem, definirem i operacionalitzarem tres conceptes: institucionalització, formalització i estatalització.

PRESENTACIÓ I REVISIÓ DEL CONCEPTE D'INSTITUCIONALITZACIÓ

Kriesi parteix de la distinció entre quatre tipus d'organitzacions: les organitzacions de suport o proveïdores de serveis (1); les d'autoajuda o altruisme (2); les de representació política (grups d'interès, partits polítics) (3); i, finalment, les de mobilització política (4). Partint de les organitzacions del darrer tipus, on s'ubicarien les associacions dels moviments socials, l'autor identifica quatre possibles línies d'evolució pel que fa a objectius i repertoris d'acció, tal i com es pot veure a la figura següent.

Figura 4. Línies d'evolució de les organitzacions socials segons Kriesi

Font: Kriesi (1996)

Com podem veure, l'autor identifica la institucionalització com el procés pel qual les associacions de mobilització política adopten estratègies de grup d'interès i, per

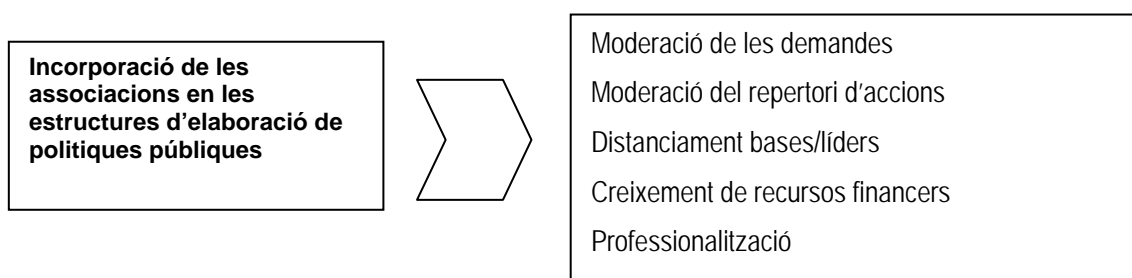

tant, abandonen la vessant reivindicativa integrant-se en processos d'interlocució i cooperació amb les institucions públiques. Aquest procés requereix una estabilització del flux de recursos, el desenvolupament de la seva estructura interna, la moderació dels seus objectius, la convencionalització del seu repertori d'acció i el canvi del treball voluntari pel professional.

Per a Kriesi, la institucionalització és un procés lineal i de caràcter negatiu, ja que posa en perill l'existència de moviments socials forts. Però per a l'autor dues de les altres línies evolutives també porten a les mateixes conseqüències negatives: la *comercialització*, que es produeix quan una associació es transformen en una organització prestadora de serveis esdevenint un negoci i abandonant els objectius polítics; i la *involució*, que és un procés que posa l'accent exclusivament sobre la pròpia organització esdevenint un grup d'ajuda mútua o un club (serveis, solidaritat interna i activitats restringides als membres).

En la mateixa línia, Jiménez (2003: 11) defineix la institucionalització com "el procés d'incorporació a les estructures d'elaboració i implementació de polítiques públiques i que, en quant als seus efectes, condueix a la moderació de les demandes". La seva tesis de la institucionalització estableix una relació directa entre l'accés a la interlocució dels moviments socials i una sèrie de canvis en les associacions²⁹, que presentem de forma gràfica a la següent figura:

Figura 5. Efectes de la institucionalització en les associacions

Font: elaboració pròpia a partir de Jiménez (2003).

Sintetitzant el que fins aquí hem exposat, el procés d'institucionalització per autors com Kriesi i Jiménez es produeix quan una associació té una relació creixent

---

²⁹ De la proposta de l'autor, podem distingir entre efectes de la institucionalització en les associacions (presentades a la figura 5) i en les relacions entre associacions (competència i especialització entre associacions o concentració recursos en poques associacions), aspecte que no hem analitzat en aquesta recerca.

amb les institucions públiques (a nivell de finançament i d'interlocució), i a conseqüència d'això modera les seves demandes i el seu repertori d'accions, es jerarquitzava i es professionalitzava.

REVISIÓ CRÍTICA DEL CONCEPTE

Un cop presentada aquesta conceptualització, passem a apuntar algunes crítiques que se li poden formular per tal de construir la nostra pròpia mirada sobre el fenomen. En primer lloc, abordarem les crítiques sobre la concepció general del procés d'institucionalització i, a continuació, revisarem les variables que s'utilitzen per analitzar-lo explicitant les que desestimem i les que prenem.

Pel que fa a la **concepció general de la institucionalització**, considerem que:

- En relació als processos de transformació de les organitzacions que proposa Kriesi, considerem que poden i solen ser **simultanis**, en més d'una direcció, per exemple *comercialització* i *institucionalització*, com veurem que efectivament succeeix en algunes associacions estudiades.
- **No utilitzarem el concepte d'involució** ja que entén com a intrínsecament negatiu que una associació no se centri en realitzar accions encarades a les institucions públiques, fet que no permetria entendre com a positiu tot el treball que des del feminisme i del moviment LGT, s'ha realitzat en la línia de repensar les relacions personals, l'ètica, la formació o el suport mutu.
- Considerem que cal **suspènre la consideració de la institucionalització com un procés lineal** segons el qual la incorporació d'una associació a les estructures d'elaboració i implementació de polítiques públiques condueix necessàriament a una sèrie de transformacions. La situació de les associacions i col·lectius es modifica al llarg del temps i a diferents *tempos*: podem observar processos a llarg termini que tenen a veure amb canvis en el context polític-social, altres que tenen a veure amb canvis en l'estructura d'oportunitats polítiques (en relació a un canvi de govern, per exemple), o aspectes molt més puntuals que acosten o allunyen a una determinada associació del contacte institucional. En aquesta línia podem citar l'aportació de Jiménez (2003) que mostra que el procés d'incorporació de les associacions del moviment ecologista espanyol en la xarxa de polítiques públiques no ha comportat els efectes que predeu la tesis de la institucionalització en el cas del moviment ecologista espanyol.

En relació a les **variables que indicarien la institucionalització** d'una associació, desestimem tenir en compte les següents:

- No prendrem el **creixement de l'estructura organitzativa** com un indicador d'institucionalització. En aquest cas, tal i com plantegem en el següent apartat, parlarem de formalització.
- En la mateixa línia de no donar prioritat a la vessant de l'estructura, no considerarem la **professionalització** com un indicador de la institucionalització. Alhora considerem necessari distingir entre professionalització i burocratització i entre professionalització i assalariació. Pel que fa a la primera distinció, Tarrow (2004) emfasitza que la professionalització dels moviments socials, a partir dels setanta, ja no depèn de grans organitzacions burocratitzades, com anys enrere, sinó de la difusió d'habilitats organitzatives i comunicatives entre activistes del moviment social. D'altra banda, cal tenir en compte que un aspecte és l'assalariació (l'augment de personal contractat) i, un altre, és la professionalització (la involucració de professionals en l'associació com a militants o com a col·laboradors de caràcter més puntual). En aquest sentit, veurem que, sobretot, en el cas de les associacions ecologistes tenen un alt nivell de professionalització que no sempre coincideix amb assalariació.
- El **distanciamnt bases/líders** en general no és un bon indicador d'institucionalització. D'entrada, perquè també seria un indicador indirecte de l'estructura organitzativa i, per tant, de formalització. Però a més, la variable que se sol tenir en compte per comprovar si es produeix aquest distanciamnt és si l'associació és assembleària o té una estructura de presa de decisions més formalitzada i rígida. Com apuntarem a l'apartat 3.1, considerem que les relacions de poder i el distanciamnt en la presa de decisions també es pot produir en un grup formalment assembleari. Aquesta precisió es podria resoldre fent un estudi més aprofundit de la presa de decisions, que anés més enllà de constatar-ne l'aparença o la forma, però no hi entrarem perquè des del nostre punt de vista, i com veurem a continuació, allò rellevant de la institucionalització són altres factors.
- Pel que fa a la **moderació de demandes**, és una variable difícil d'analitzar per diversos motius: perquè cal avaluar-la en funció del context polític; perquè implicaria establir una espècie d'"escala de radicalitat" on poder ubicar les demandes per veure com evolucionen en el temps; i perquè és una variable

que intuïtivament pot ser clara però a l'hora d'aterrar-la apareix assentada en un clar biaix ideològic.

- La **moderació del repertori d'acció** planteja problemes similars a l'anterior variable. Al marge d'aquest possible biaix ideològic, el problema de la contextualització i de la dificultat d'establir una "escala de radicalitat", en aquest cas hi ha problemes a l'hora de fer operativa aquesta variable, ja que se sol observar l'evolució de les activitats de les associacions: fa més o menys manifestacions?; concentracions?; butlletins informatius?; o reunions amb representants d'institucions públiques? Des del nostre punt de vista, observar aquests elements no és rellevant perquè tots ells poden tenir un caràcter més transformador o més conservador: en quin sentit seria moderar-se que un grup deixés de fer manifestacions en un període concret per dedicar les energies en fer un butlletí electrònic de contrainformació? O la negociació amb les institucions públiques, com veurem al proper capítol, es pot produir amb connotacions polítiques ben diferents.

PROPOSTA DE CONCEPCIÓ DE LA INSTITUCIONALITZACIÓ

Entenem la institucionalització com el procés pel qual les associacions desdibuixen les seves fronteres amb institucions polítiques i que està marcat per tres factors: un alt nivell d'interlocució, dependència econòmica vers les institucions públiques i objectius polítics que prioritzen la intervenció o la interlocució amb les institucions.

- La institucionalització es caracteritzaria per una acció política que prioritza la **interlocució amb les institucions públiques**. Per dur a terme aquesta part ens centrarem en el repertori d'accions diferenciant aquest repertori en funció de si dialoguen i negocien amb les institucions públiques, si aquesta interlocució ve acompanyada, de forma també intensa, d'estratègies més confrontatives, o bé si no hi ha cap interlocució ni negociació i hi ha una tendència a mantenir actuacions centrades en la creació d'espais alternatius a l'àmbit estatal.
- Un segon factor rellevant, és que l'associació manté un alt nivell **dependència financera** respecte les institucions públiques. En aquest cas caldrà veure com es produeix la relació econòmica amb les institucions públiques, quines diferents estratègies econòmiques despleguen les associacions i els efectes que pot comportar (pèrdua d'autonomia política, prioritzar la gestió de serveis en comptes de la mobilització...).

- Amb la variable d'**orientació i àmbit de l'activitat** volem observar si l'activitat de l'associació s'orienta prioritàriament vers la intervenció (provisió de recursos, gestió de serveis, etc.), vers l'acció política (reivindicació, interlocució, etc.) o combina ambdues; i si aquesta activitat es produeix en un marc estatal, no estatal o mixt (vegeu figura 7 a l'apartat 3.2). Els factors que conduirien a una institucionalització de l'associació serien la prioritització del marc estatal, especialment si està lligat a la intervenció.

Hem ubicat les associacions en funció dels seus objectius polítics en dos eixos que es creuen:

- Orientació de l'activitat: en un extrem trobaríem a les associacions que es dirigeixen exclusivament a la intervenció directa (prestació de recursos, gestió de serveis), a l'altre les que només es dediquen a l'acció política (interlocució, reivindicació) i, entremig, hi ha les que combinen intervenció i acció política.
- Àmbit de l'activitat: en funció de si és exclusivament institucional, no institucional o mixt. Cal aclarir que el marc de l'activitat no estatal implica que l'entitat es pot centrar en qualsevol dels altres tres àmbits (comunitari, familiar o mercantil).

En la figura següent mostrem la lectura que ens resulta de l'articulació dels dos eixos.

Figura 6. Lectura dels eixos orientació i marc de l'activitat

AMBIT DE L'ACTIVITAT	institucional	Prioritzen la intervenció amb una alta vinculació amb institucions públiques (cogestionada, subvencionada....)	Combinen la intervenció i l'acció política centrades, en ambdós casos, en l'àmbit institucional	Prioritzen l'acció política en un marc institucional (interlocució, participació en consells...)
	mixt	Prioritzen la intervenció. Combinen la col·laboració amb les institucions amb altres fonts de finançament i marcs d'actuació.	Porten a terme intervenció i acció política. Combinen la col·laboració amb les institucions amb altres fonts de finançament i marcs d'actuació.	Prioritzen l'acció política. Estan en contacte amb les institucions però tenen altres marcs d'actuació.
	no-institucional	Prioritzen la intervenció sense intervenció institucional (cooperatives...)	Combinen l'activitat política amb la intervenció, en ambdós casos fora del marc institucional	Prioritzen l'activitat política, que porten a terme fora del marc institucional (mobilització, treball intern...)
		intervenció	intervenció/acció política	acció política
		ORIENTACIÓ DE L'ACTIVITAT		

La filera superior (destacada amb un color gris més intens) es correspondrà amb un major grau d'institucionalització, que va disminuint a mesura que es redueix el pes de l'àmbit institucional en la seva actuació.

FORMALITZACIÓ

Entendrem que una associació es formalitza quan reforça la seva estructura. Per analitzar aquest fenomen prenem com a indicadors: l'estructura organitzativa (formalització, jerarquia), el volum de treball assalariat i el volum pressupostari.

Creiem necessari distingir el procés d'institucionalització del de formalització perquè, tot i que el segon sol produir-se amb el primer, no sempre és així: d'una banda, una associació amb poca estructura organitzativa pot institucionalitzar-se i, de l'altra, la formalització no té perquè estar basada en un procés de reconeixement i finançament estatal (una associació es pot consolidar mitjançant la col·laboració amb

empreses o d'un arrelament molt sòlid en l'àmbit comunitari). Alhora, cal eliminar la connotació negativa de la formalització.

ESTATALISME DE LES DEMANDES

Així com el concepte d'institucionalització fa referència a les associacions i la seva relació amb les institucions, definim l'**estatalització** com el procés pel qual l'Estat assumeix el control d'una determinada problemàtica social. Aquest és un procés que va molt més enllà dels objectius d'aquesta recerca, el que nosaltres observarem és com les associacions es posicionen davant d'aquests processos i, sobretot, el que analitzarem és l'**estatalisme** de les seves demandes, és a dir, si promouen o proposen una major intervenció de l'àmbit estatal en la problemàtica que tracten.

Per a l'anàlisi de l'estatalisme de les demandes de les associacions, ens fixarem en la direcció de les demandes, tenint en compte que no s'han d'orientar necessàriament, de forma exclusiva ni prioritària, a les institucions públiques. En aquest sentit, mirarem cap a on s'adrecen les demandes de les associacions, distingint si van en la línia d'augmentar o reduir el paper de l'àmbit estatal, en la regulació d'un determinat problema social o, si, també, suposen un canvi en el paper que hi juguen els altres àmbits. Tal i com hem indicat a la figura 3, les direccions que poden apuntar les demandes dels moviments poden ser vuit. A l'apartat 3.3 analitzarem algunes de les principals demandes dels moviments seleccionats posant especial atenció al diferent protagonisme que atorguen les associacions als diferents àmbits socials per a resoldre un mateix problema social.

3. Formalització, institucionalització i estatalisme en els moviments feminista, ecologista i LGT

Un cop proposades una definició i operacionalització pròpia dels conceptes de formalització, institucionalització i estatalització, en aquest capítol analitzarem la realitat de les associacions seleccionades dels tres moviments en relació a aquests conceptes. Hem intercalat quadres grisos amb exemples que il·lustren les explicacions per tal de fer la lectura més amena.

Hem classificat les associacions, que ja havíem seleccionat segons el criteri d'heterogeneïtat, en tres grups en funció de la seva posició en la formalització i la institucionalització:

- **Grup 1:** Surt, Tamaia, CEPA, DEPANA, ADENC, Coordinadora Gai Lesbiana i Casal Lambda.
- **Grup 2:** LICIT, Les Adrianes, Ca la Dona, Ecologistes en Acció, Salvem l'Empordà, FAGC, Grup de Lesbianes Feministes, Col·lectiu Gai de Barcelona, Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya, Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona.
- **Grup 3:** Grup de gènere Rosa de Foc, Plataforma Transgènics Fora, La Kosturica, assemblea Stonewall i Guerrilla Travolaka.

En primer lloc, descriurem les associacions dels tres grups en funció de les variables relatives a la formalització (estructura organitzativa, treball i volum pressupostari). Després d'un quadre resum, plantejarem breument dos aspectes que estan relacionats amb la formalització: les desigualtats en la participació i els peròs i contres de les diferents realitats de les associacions.

En segon lloc, presentarem les associacions en relació a les variables relacionades amb la institucionalització (orientació i àmbit de l'activitat, repertori d'accions, interlocució i dependència econòmica de les institucions públiques), finalitzant també amb un quadre resum. Acabarem apuntant alguns aspectes sobre la participació institucional i les tensions i contradiccions de les estratègies de les associacions dels tres grups.

3.1. Formalització: estructura organitzativa, treball i finançament

Com ja hem dit, considerem que una associació o col·lectiu està formalitzat quan té una estructura de presa de decisions jeràrquica, gestiona un alt volum de pressupost i gran part del seu treball és assalariat. A continuació descriurem els tres grups d'associacions en funció d'aquestes variables.

GRUP 1: GRANS ESTRUCTURES, CAPACITAT D'IMPACTE I DEPENDÈNCIA ECONÒMICA

Totes les associacions del primer grup tenen grans infraestructures i una estructura de presa de decisions jerarquizada: assemblees de socis molt puntuals, mecanismes de coordinació amb els responsables dels diferents grups o àrees que tenen en el seu interior, juntes i/o comissions permanents que es cuiden del dia a dia de l'associació i una presidència.

En tots els casos tenen treball assalariat, tot i que amb notables diferències entre elles: mentre que la majoria tenen entre 5 i 15 persones contractades, CEPA i Surt compten amb un equip tècnic i professional format per entre 30 i 50 persones. Aquestes darreres entitats també són l'excepció pel fet de tenir un volum molt més baix de persones associades que la resta, les quals en tenen un nombre considerable, majoritàriament amb poca vinculació però que en alguns casos s'hi impliquen a través de treball voluntari, puntual o continuat, però, habitualment sense prendre part dels processos de presa de decisions de l'associació.

En alguns casos, el treball remunerat i el voluntari es desdibuixen, com expressa una representant de l'associació Tamaia, que assisteix a dones maltractades:

Totes les persones que hi estem, treballem remuneradament. (...) És un treball que requereix un grau d'especialització i formació molt alt, que requereix una qualificació i una pràctica també molt alta i per tant nosaltres pensem que ha de ser remunerat. Però això no treu que totes fem una bona part de treball voluntari, solidari. És a dir, que comptem 35 hores

de treball però hi ha vegades que si ens hem de posar a comptabilitzar totes les hores segur que en sortirien més (Beatriu Macià, Tamaia).

Aquest tipus d'estructura organitzativa els és necessària per poder portar a terme l'activitat d'intervenció que, en alguna mesura, totes elles desenvolupen (vegeu l'apartat 3.2). D'entre elles, les entitats que es dediquen més prioritàriament a la intervenció són Surt, CEPA i Tamaia. La resta combinen aquesta tasca amb la interlocució amb les institucions públiques.

Fruit d'aquesta intervenció, en gran part concertada i finançada per les institucions públiques, són les associacions que tenen un major volum pressupostari, entre el 60% i el 95% del qual prové de finançament públic³⁰.

Per tal de resoldre les seves necessitats financeres sense dependre exclusivament del diner públic, CEPA, Surt, el Casal Lambda i la Coordinadora Gai Lesbiana³¹ estan optant per crear fundacions o cooperatives. L'estratègia de CEPA en aquesta línia és interessant, ja que ha diferenciat en el seu interior tres vessants: la d'associació (que concentra la tasca de militància i que dirigeix les altres dues vessants), la de fundació (per a portar a terme estudis i gestionar projectes de reciclatge de residus en coordinació amb empreses privades) i la de cooperativa (també per a realitzar estudis i fer de consultoria per a institucions públiques). Aquesta estratègia en ocasions porta a les associacions a adoptar lògiques empresarials i a competir amb empreses privades:

Moltes vegades et veus forçat a tenir un paper que no és el teu i fins i tot a vegades, per impulsar un projecte et veus obligat a participar en concursos de contractacions administratives i competir amb grans empreses privades del sector quan tu en canvi ets un col·lectiu d'economia social de la comarca (Óscar Pérez, CEPA).

Així doncs, es tracta d'associacions amb un nivell alt de formalització, excepte Tamaia que podem considerar que té un nivell mitjà-baix, ja que a nivell de finançament, tot i haver augmentat en els darrers tres anys, es manté a nivells inferiors que la resta d'associacions del grup.

---

³⁰ Les institucions que les financen són la Generalitat, la Diputació de Barcelona, ajuntaments com el de Barcelona i, de forma més puntual, algun Ministeri o la UE.

³¹ En el cas del Casal Lambda i Surt actualment estan debatent la possibilitat de crear una fundació paral·lela a l'associació, mentre que a la Coordinadora Gai Lesbiana la fundació substituiria la mateixa associació.

GRUP 2: ASSEMBLEARISME, TREBALL MILITANT I ESTRUCTURA FEBLE

En el grup 2 trobem associacions que formalment tenen l'estructura de presa de decisions que dicten els estatuts (junta, presidència, etc.) però que a la pràctica s'organitzen de forma assembleària, amb una àmplia implicació d'un nucli de militants i amb xarxes de suport que s'activen en determinats moments, segons les necessitats de les accions.

En general, tenen un volum pressupostari clarament inferior a la majoria de les associacions del primer grup. Pel que fa a la composició del pressupost, es caracteritza per una major presència de finançament privat (quotes, accions per finançar-se i contribucions d'associacions membres en el cas de Ca la Dona i Ecologistes en Acció) i un menor pes, en termes absoluts, de finançament públic; tot i això, en termes relatius, hi ha moltes diferències entre les associacions: en algunes associacions representa un percentatge alt del seu pressupost (Lesbianes Feministes, Les Adrianes), mentre que, en d'altres, representa un percentatge més baix, com en el cas del FAGC (un 25%) o del Col·lectiu Gai de Barcelona (10%).

Ca la Dona i Ecologistes en Acció són l'excepció en aquest aspecte: tenen un volum de finançament superior a la resta i, tot i que el treball és principalment militant, tenen 3 o 4 persones alliberades de forma estable. La majoria d'associacions, en canvi, es nodreixen exclusivament del treball militant, aquest és el cas del FAGC, Lesbianes Feministes, el Col·lectiu Gai de Barcelona, el Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya i el Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona. Algunes, en canvi, mantenen un treball de la militància fort però també compten amb personal assalariat. En aquests casos, el nombre de persones contractades és menor i no és tan estable com en el primer grup: en el cas de Les Adrianes no arriba ni a una jornada; mentre que en el cas de LICIT en alguns períodes ha tingut contractada una persona a jornada completa i, més puntualment, hi ha hagut contractada més d'una persona.

Salvem l'Empordà difereix de la resta d'associacions del grup en dos dels aspectes que hem assenyalat: no és una entitat legalment constituïda i no rep finançament públic sinó que es nodreix exclusivament de les aportacions periòdiques de simpatitzants i diverses activitats i iniciatives. Per altra banda, la Institució Alt Empordanesa per a la Defensa i l'Estudi de la Natura (IAEDEN), associació "mare" de Salvem l'Empordà, els ha cedit recursos, part del seu personal contractat, el local i el NIF, per tant, n'assumeix la responsabilitat jurídica.

En conclusió, les associacions d'aquest grup les podem classificar en dos subgrups que, en cap cas, no estan tan formalitzades com les del primer grup: Ca la

Dona i Ecologistes en Acció tenen un nivell de formalització mitjana-alta, mentre que les altres tenen un nivell inferior. Aquest nivell de formalització en ocasions els dificulta poder portar a terme algunes accions i activitats com la interlocució, ja que els suposa un desgast més gran d'energia, però a la vegada el fet de no tenir grans estructures a mantenir consideren que els garanteix una major autonomia política.

L'espai: un recurs fonamental per al moviment feminista

Mereix un comentari especial, pel que fa a l'estructura de les entitats, la importància del concepte d'espai propi com a aspecte fonamental per la pràctica i el pensament feministes. Podem destacar tres exemples significatius d'aquest fet: Ca la Dona, el Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison i l'espai okupat al Raval pel col·lectiu M.A.M.B.O.³².

Ca la Dona es defineix principalment com a espai de relació per a dones. Amb aquesta filosofia, aglutina a trenta grups en el seu interior els quals desenvolupen les seves activitats amb total independència. S'haurà de veure com evoluciona Ca la Dona a nivell d'infraestructura perquè actualment compta amb la possibilitat de tenir un local molt més gran cedit per l'Ajuntament de Barcelona, fet que implicaria un volum de finançament públic i de gestió de recursos molt elevat.

La reivindicació d'un espai per la cultura de les dones és un dels emblemes històrics del feminisme a Catalunya. La demanda es va concretar en la reivindicació de la Biblioteca Popular de la Dona que va fundar Francesca Bonnemaison i les Dames Cooperadores el 1909 i que, després de la guerra civil, va ser cedida a la Diputació de Barcelona. El moviment reclamava aquest espai per les dones de la ciutat i va crear l'associació promotora pel Centre de Cultura de Dones en la qual hi participava, entre d'altres, Ca la Dona. Després d'anys de negociació, el 2003 es va firmar un acord amb la Diputació per la cessió de l'espai al moviment de dones, naixent així el **Centre de Cultura de les Dones Francesca Bonnemaison**.

M.A.M.B.O. (Movimiento Autónomo de Mujeres y Bolleras Osadas), sorgeix de l'okupació d'un edifici al barri del Raval de Barcelona el març del 2006 amb la idea de construir un nou espai autònom feminista: *La llegada a este edificio hacía realidad la necesidad de un espacio físico y simbólico feminista en Barcelona donde las mujeres, llegadas de diversos países, de diferentes culturas y edades y con distintas motivaciones, fuéramos protagonistas y sujetas activas de palabra y acción*³³. Fins el seu desallotjament, el gener de 2007, va ser un espai de relació i de lluita autònoma contra la societat capitalista i patriarcal.

En relació a l'assemblearisme, la forma de presa de decisions que adopten tant les associacions del grup 2 com les del 3, volem apuntar que l'absència d'una

---

³² Les representants del Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison van declinar la invitació a ser entrevistades degut al tema de la recerca i per trobar-se en un moment de canvi de Junta. En el cas de M.A.M.B.O., en assemblea es va accedir participar però a la pràctica cap de les seves integrants va voler ser entrevistada.

³³ <http://mambo.pimienta.org/momento-autonomo-de-mujeres-y-bolleras-osadas/> pàgina visitada el desembre de 2006.

estructura formal i jeràrquica no ens pot conduir a afirmar que siguin a la pràctica més horitzontals o democràtiques ja que, tal com apunta Jo Freeman (2003) a *La tiranía de la falta de estructuras*, en les organitzacions assembleàries també hi ha relacions de poder i hi poden haver jerarquies que, pel fet d'estar a l'ombra, són més incontrolables.

GRUP 3: POTENCIALITATS I PERILLS DE LA NO FORMALITAT

En tercer i últim lloc, trobem a grups no formalitzats i amb un model de presa de decisions plenament assembleari. La participació dels membres en aquests grups sol ser més fluctuant que en les altres entitats, depenent del moment i de les accions que es duen a terme. En el cas de l'assemblea Stonewall va sorgir en el marc del moviment okupa i, en funció del moment, agrupava gent diferent, mentre que en el cas de Guerrilla Travolaka, va néixer del Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona i no pretenen ser un grup estable sinó que s'activa puntualment per fer accions. El Grup de Gènere Rosa de Foc es tractava d'un grup que, per si mateix, no té assemblea sinó que queda vinculat a l'assemblea de l'ateneu Rosa de Foc, totalment inserida en aquest tercer tipus de col·lectius.

Aquests grups solen tenir un volum pressupostari baix, sense finançament públic ni treball assalariat. Entre les seves vies de finançament trobem les quotes dels membres, donacions o activitats per autofinançar-se.

Un cas excepcional és el de la Kosturica que, pel que fa a l'estructura, és més propera al segon grup, ja que, tot i estar constituïda com a associació, té un funcionament proper al d'una cooperativa. En la seva tasca, combina la producció agrícola amb l'organització de xerrades, jornades de portes obertes, articles, estudis agroecològics i altres activitats "que fan que la nostra activitat vagi més enllà" (Maria, Kosturica). Pel que fa al finançament, el capital procedeix dels cistellaires (consumidors, clients i socis de l'associació), o bé per via individual en forma d'inversió. Les possibilitats econòmiques de la cooperativa han fet que els treballadors hagin estat algun període sense cobrar o amb sous molt baixos, fins que actualment han assolit el nivell del salari mínim interprofessional.

Quadre 1. Formalització de les associacions

		GRUP 1	GRUP 2	GRUP 3
Associacions	Feminisme	Surt, Tamaia	LICIT, Les Adrianes, Ca la Dona (CLD)	Grup de gènere Rosa de Foc (GGRF)
	Ecologisme	CEPA, DEPANA, ADENC	Ecologistes en Acció (EEA), Salvem l'Empordà (SLE)	Plataforma Transgènics Fora (PTF), La Kosturica
	Lèsbic, gai i transsexual	Coordinadora Gai Lesbiana (CGL) i Casal Lambda	Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC), Grup de Lesbianes Feministes (GLF), Col·lectiu Gai de Barcelona (CGB), Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya (CTC), Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona (GTMB)	Assemblea Stonewall (AS), Guerrilla Travolaka (GT)
Estructura organitzativa		Sòlides i/o jeràrquiques	Assembleàries amb estatuts, amb participació estable	Assembleàries sense estatuts, amb participació fluctuant
				Associació assembleària i cooperativa (Kosturica)
Treball militant /assalariat		Treball assalariat (5-15 persones contractades) i voluntariat.	Amb treball assalariat fins a 4 persones contractades (CLD, EEA, SLE)	Exclusivament treball militant
		Treball assalariat (35-50 persones) (CEPA i Surt), combinat amb voluntariat a CEPA.	Sense personal contractat i treball de la militància: la resta	Treball militant i professional (2-4 persones) (Kosturica)
Volum pressupostari		Alt	Mitjà	Baix
Formalització		Alta	Mitjana alta: CLD, EEA	Baixa (excepte Kosturica, que seria mitjana)
			Mitjana baixa: la resta	

Font: elaboració pròpia.

DESIGUALTATS EN LA PARTICIPACIÓ

En aquest apartat volem apuntar, breument, un aspecte que inicialment no teníem previst tractar però que ha sorgit en diverses entrevistes: els factors que generen desigualtats en la participació, concretament, en funció del nivell educatiu (que pot ser un indicador indirecte de la classe social), el sexe i la tendència sexual.

En el cas de Les Adrianes, per exemple, la representant entrevistada remarca que les diferències en el nivell educatiu de les dones que hi participen condicionen les dinàmiques de treball, la presa de decisions en l'assemblea i el lideratge.

En relació al sexisme, el Grup de Gènere de Rosa de Foc és qui més ho ha treballat, precisament al constatar la participació desigual d'homes i dones a l'assemblea de l'Ateneu:

Preníem consciència de coses que no ens agradaven i el que fèiem a les assemblees era comptar quants homes i dones hi havia, i miràvem qui parlava més, com es parlava, el to, etc. I passa molt que hi ha companys que parlen molt, però ho visibilitzem, i diem sense problema "Escolta, és que estàs parlant massa!". I costa però com a mínim s'han posat paraules i es pot treballar (Mariona Bosch, Grup de Gènere Rosa de Foc).

En el cas de gais i lesbianes, el sexisme es concreta en la invisibilització de les dones en el moviment: en la presència pública, en els òrgans de decisió de les associacions mixtes i en la prioritització de les demandes. Davant d'això, associacions com Lesbianes Feministes, Col·lectiu Gai de Barcelona i FAGC opten per organitzar-se de forma separada i coordinar-se posteriorment, mentre altres com el Casal Lambda i la Coordinadora Gai Lesbiana opten per crear associacions mixtes. En aquestes últimes les lesbianes tenen poca o nul·la presència en els òrgans màxims de decisió. Coincideix, a més, que aquestes associacions mixtes són les que tenen més capacitat d'interlocució i de fer arribar els seus missatges a l'opinió pública, per la qual cosa és qüestionable que, avui en dia, puguin representar en la mateixa mesura a gais que a lesbianes.

Sobre la desigualtat en la participació a causa de la tendència sexual, podem citar el cas de Lesbianes Feministes, que s'organitza en el marc del moviment feminista i, més concretament, a Ca la Dona. El grup ha denunciat que, en el moviment feminista, els temes referents a les lesbianes queden relegats, determinades situacions exclusives de dones heterosexuales són presentades com a genèriques i que, problemàtiques que afecten tant a heterosexuales com a lesbianes, es presenten com a exclusives de les primeres (aquest és el cas de la violència de gènere que, com veurem a l'apartat 3.3, Lesbianes Feministes ha criticat que tant les institucions

públiques com el moviment feminista n'han fet un tractament heterosexista). Un altre cas d'heterosexisme en el moviment feminista, que ha denunciat Lesbianes Feministes, és el de la plataforma mundial de la Marxa de les Dones:

(...) a la plataforma mundial de la Marxa de les Dones s'havien proposat dues úniques reivindicacions relacionades amb les lesbianes, unes reivindicacions de sota mínims (...). Doncs bé, a causa de la forta oposició d'alguns grups de dones, s'han inclòs a la plataforma amb la condició –que només s'aplica en aquests dos casos– que cada grup i coordinadora que participa en la Marxa hi manifesti explícitament el seu suport o no. És admissible això per al feminisme? Oi que no qüestionàriem el dret a l'avortament per obrir-nos a les dones que hi estan en contra? Per què, doncs, hem de qüestionar els drets de les lesbianes per satisfer els grups de dones que s'oposen que aquests drets es defensin públicament? Ja entenem que en alguns països sigui difícil defensar aquests drets, però, si les heterosexuales ho tenen malament, com ho tenen les lesbianes? (Marta Estella, Lesbianes Feministes).

PERÒS I CONTRES DE LA FORMALITZACIÓ

Per finalitzar aquesta apartat, volem ressaltar, a mode de conclusions preliminars, tres qüestions respecte la formalització: que no és considerada un objectiu a assolir per part de totes les associacions o col·lectius; que no és una condició *sine qua non* per aconseguir impactes polítics; i que, quan es produeix, no s'ha de nodrir exclusivament ni prioritàriament de diner públic i, per tant, no ha de ser necessàriament paral·lela a un procés d'institucionalització.

Pel que fa a la primera de les qüestions assenyalades, en moltes de les entrevistes realitzades a representants d'associacions i col·lectius dels grups 2 i 3, s'afirma que la formalització organitzativa no és un objectiu. En molts casos no es vol créixer en estructura ni introduir o augmentar el treball assalariat, ja que s'aposta per prioritzar el treball militant.

Els col·lectius del grup 3, assemblea Stonewall, Guerrilla Travolaka i el Grup de Gènere Rosa de Foc, fan afirmacions més contundents en aquesta línia, ja que comparteixen principis d'organització més llibertaris i d'autogestió i emfasitzen la importància del treball militant i l'estructura mínima per damunt de l'assalarització i l'obtenció de recursos materials:

Más que un grupo era una asamblea, era un espacio donde gente se reunía y se juntaba de forma asamblearia para hacer algunos proyectos muy concretos (...). Según el momento había gente diferente que se juntaba en la asamblea, con un núcleo motor que sea siempre igual, que llevaba la cosa pero que se añadía gente, se iba gente... Y a partir de la asamblea se organizaban acciones, debates, charlas, fiestas... (Pere Floresta, assemblea Stonewall).

En segon lloc, tot i que en les associacions seleccionades se sol produir un considerable paral·lelisme entre formalització i institucionalització, considerem que, a nivell teòric, són dos processos que no han de ser necessàriament paral·lels. En aquest sentit, i com sembla que tendirà a accentuar-se amb la creació de fundacions lligades a associacions, la formalització d'una associació es pot nodrir de capital privat provinent d'empreses o d'una sòlida implicació en l'esfera comunitària d'on n'extregui els recursos per a mantenir una estructura organitzativa formalitzada. En aquest sentit, podem citar casos d'entitats clarament formalitzades, que no depenen majoritàriament del diner públic, com Creu Roja, Càrites, Intermón o Greenpeace.

En els casos analitzats i en termes generals, però, s'observa que hi ha una forta tendència a què la formalització estigui associada a la institucionalització. Retornant a la caracterització de Sarasa sobre les relacions entre associacions i institucions públiques que hem apuntat a l'apartat 2.2, aquesta seria una característica del model mediterrani que barreja pràctiques clientelars, una certa desconfiança dels responsables públics vers les associacions i una marcada tendència estatalista d'aquestes. Alhora, aquest model s'allunya del nord-americà, que, comparativament, és en el qual les associacions depenen menys del diner públic degut a l'arrelada tradició del mecenatge.

En tercer lloc, volem remarcar que l'impacte polític que es pugui tenir en l'esfera pública i sobre els altres àmbits no ha d'anar necessàriament de la mà de la formalització. Dos exemples d'això els trobem en dos col·lectius amb un baix perfil de formalització però amb molta capacitat d'impacte: la Plataforma Transgènics Fora, un actor important en la lluita contra els transgènics a Catalunya, i Salvem l'Empordà que ha tingut un paper molt rellevant en els conflictes territorials de la zona i en la interlocució en relació al Pla Director Territorial de l'Empordà. Cal valorar si el fet de tractar temes molt específics i tangibles afavoreix la capacitat de mobilització i d'impacte que tenen ambdós. Altres exemples de plataformes no formalitzades amb molta capacitat d'impacte són l'Assemblea per l'habitatge o la Plataforma en Defensa de l'Ebre, que va contribuir a la derogació del Pla Hidrològic Nacional (Alfama et al., 2006).

Una via per aconseguir aquest impacte és a través de la creació de xarxes, aspecte que ha estat clau també en el cas de LICIT, que va començar sense gaires mitjans econòmics però que, de seguida, va aconseguir fer sentir la seva veu gràcies a la "riquesa" que li va aportar "una xarxa de poder molt potent".

El projecte de la Kosturica: la xarxa, un element fonamental

Sobre la importància de l'activació de xarxes de suport, resulta interessant l'experiència de la Kosturica que, a part de viure dignament del camp, es proposa apropar la realitat urbana i la rural/agrícola mitjançant la politització del consum i la producció agrícola com a eines de transformació social.

En aquest sentit, els consumidors de la cooperativa participen d'aquest projecte polític i s'impliquen directament tant a través de l'assemblea com d'altres espais de comunicació que s'han creat. Aquesta implicació de la xarxa de consumidors, també s'ha aconseguit en altres cooperatives com la madrilenya B.A.H. (Bajo el Asfalto esta la Huerta), en la qual els consumidors també participen en la presa de decisions, aspecte que esdevé fonamental per aconseguir mantenir-se en els moments més durs de la producció:

[B.A.H.], per exemple, fa un lot de verdura amb el seu producte i si el temps o la mala gestió fan que no surti una cistella guapa, que el gènere no estigui bé, que no hi hagi de tot, etc., doncs els consumidors suporten això i igualment ho paguen. I sí fa falta gent per treballar, els consumidors hi van. En el nostre cas els consumidors tenen veu però, de moment, no tenen vot i no hi ha tanta implicació (Maria, la Kosturica).

3.2. Institucionalització: orientació de l'activitat i relació amb les institucions públiques

En aquest apartat analitzarem el grau d'institucionalització de les associacions i col·lectius seleccionats. Recordem que considerarem que una associació està institucionalitzada quan, en la seva activitat, dóna un pes principal a la interlocució i/o a la intervenció amb les institucions públiques i té una alta dependència respecte aquestes.

Partirem de veure l'orientació de l'activitat de cada associació (si està més enfocada a la intervenció o a l'acció política) i el marc en el qual es produeix (si és més o menys institucional). A continuació analitzarem les relacions de finançament i d'interlocució dels tres grups. Finalitzarem plantejant algunes línies de debat entorn de la participació institucional i exposant les tensions amb què s'enfronten cadascuna de les posicions que adopten les associacions i col·lectius.

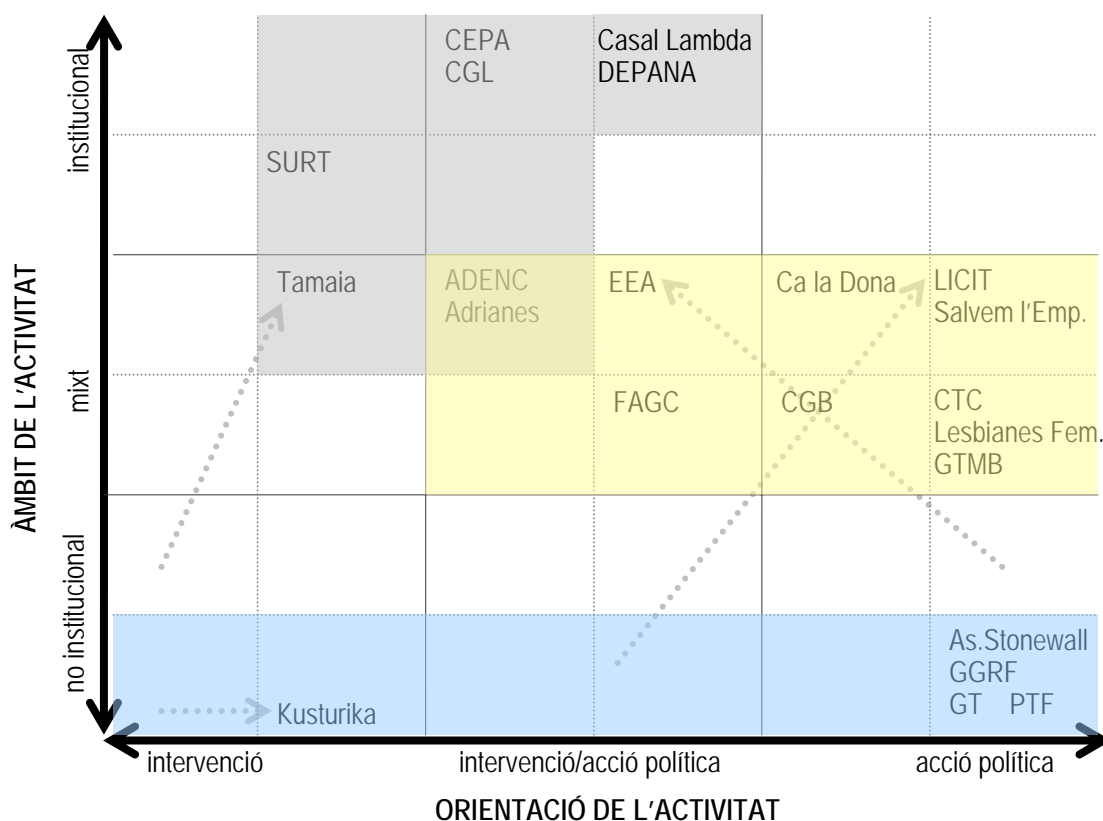
En base als criteris d'orientació i marc de, hem ubicat les associacions³⁴, tal com es pot veure a la figura 7. La seva ubicació dins el gràfic queda explicitada al llarg de l'apartat, on s'exposen les activitats que fa cada associació i els àmbits en què les porta a terme. Dins de les caselles, les associacions estan ordenades alfabèticament.

---

³⁴ La ubicació de les associacions i col·lectius s'ha fet en base a criteris intuïtius i, s'ha consultat posteriorment a les persones entrevistades. En futures investigacions seria interessant sistematitzar aquest procediment mitjançant l'anàlisi de xarxes socials.

També volem advertir que la ubicació de les entitats en aquesta figura respon a l'activitat que porten a terme actualment, no la que desitjarien tenir ni la que han desenvolupat en un passat (en aquest cas hem assenyalat amb una fletxa les evolucions).

Figura 7. Eixos i marc de l'activitat de les associacions³⁵

Com podem veure, tres franges horitzontals, que estableixen l'àmbit de l'activitat, tornen a distingir, a grans trets, les associacions en funció dels tres grups que hem assenyalat al principi del capítol: les del grup 1, marcades en gris, es concentren a la franja superior (a excepció de Tamaia i ADENC); les del grup 2, en groc, estan a la franja intermèdia; i, finalment, les del grup 3, destacades en blau, se situen en la franja inferior, que indica que centren la seva activitat en l'àmbit no institucional. Cal advertir però que aquesta distribució tan definida per grups no es reproduiria amb una altra selecció d'entitats ja que, per exemple, a la franja inferior hi

³⁵ Llegendra de les sigles, de dalt a baix: CGL (Coordinadora Gai-Lesbiana), EEA (Ecologistes en Acció), , CGB (Col·lectiu Gai de Barcelona), CTC (Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya), GTMB (Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona), GGRF (Grup de gènere Rosa de Foc), GT (Guerrilla Travolaka) i PTF (Plataforma Transgènics Fora).

podríem trobar associacions que no rebin diner públic però que estiguin altament formalitzades i obtinguin finançament d'empreses.

A continuació desenvoluparem aquest quadre i el relacionarem amb la tasca d'interlocució amb les institucions i la dependència vers aquestes de les associacions i col·lectius.

GRUP 1: INTERVENCIÓ I INTERLOCUCIÓ AMB LES INSTITUCIONS

Un aspecte comú a totes les associacions d'aquest grup és que concentren part de la seva activitat a la prestació de serveis: lluita contra la sida (Coordinadora Gai Lesbiana), suport psicològic, jurídic i social (Casal Lambda), estudis i assessorament jurídic (DEPANA), formació a les escoles i activitats naturalistes de lleure (ADENC), estudis i gestió de deixalleries (CEPA), suport a l'entrada de les dones al mercat laboral (Surt) i, assistència a les dones maltractades (Tamaia). Les dues darreres centren la seva activitat en la intervenció, mentre que la resta la combinen en major mesura la interlocució amb les institucions públiques. En el cas de Surt, veu dificultada la tasca d'interlocució formal, degut a què la temàtica que aborda, les polítiques econòmiques i laborals, funciona com una comunitat de política pública³⁶, en la qual l'entrada està bàsicament restringida a sindicats i patronal. Finalment, Tamaia, tal i com hem assenyalat gràficament en la figura anterior, s'ha desplaçat: va començar exclusivament com un grup d'autoajuda i, després de molts anys d'intentar implicar les institucions en la lluita contra la violència de gènere, en la primera legislatura del govern català tripartit va aconseguir esdevenir interlocutora de l'Institut Català de les Dones en la proposta de llei contra la violència de gènere.

La prestació de serveis que exerceixen aquestes associacions, requereix un gran volum pressupostari, que es nodreix, en gran part, d'una gran quantitat de diner públic, que les situa en una posició complexa, ja que els permet tenir molta capacitat d'impacte però, també, els pot fer perdre l'autonomia política. Aquesta tensió ens condueix a reprendre les preguntes que hem apuntat al capítol anterior sobre el paper que han de tenir associacions i institucions públiques en la resolució de problemes socials, sobre les possibles contradiccions que genera, a les associacions, poder estar

---

³⁶ En l'anàlisi de polítiques públiques se solen diferenciar (com a tipus ideals, a efectes analítics) dos tipus principals de xarxes de polítiques públiques: la "comunitat de política" (*policy community*) i la "xarxa temàtica" (*issue network*). La primera es caracteritzen per l'estabilitat en el temps, la convergència d'interessos, el tancament, el baix impacte mediàtic i l'homogeneïtat i el nombre restringit d'actors; mentre que la xarxa temàtica sol ser més heterogènia, tenir un major nombre d'actors, més permeabilitat, més contradicció d'interessos i un major impacte mediàtic (Ibarra et al., 2002).

legitimant determinades actuacions estatals que no comparteixen i, per últim, si la seva col·laboració amb l'Estat els fa perdre autonomia política.

Davant de la primera de les qüestions, des d'aquestes associacions s'adopta un posicionament clar: l'Estat ha d'assumir la responsabilitat en la resolució dels problemes socials i una de les vies per fer-ho és recolzar les associacions que també hi contribueixen. Tot i això, aquesta aposta per la intervenció concertada amb l'Estat, no és compartida per associacions d'altres grups, com exemplifica el cas de la lluita contra la sida.

Debats entre associacions gais en relació a la lluita contra la sida

El 1986 el FAGC va viure una forta escissió que va estar motivada per dues visions sobre la resposta que s'havia de donar a la crisi de la sida, i, que se solapava amb altres plantejaments polítics de fons, que van dividir la militància en dues faccions molt confrontades.

El nucli que acabaria fundant la Coordinadora Gai Lesbiana, apostava per fer de la lluita contra la sida el principal objectiu, realitzant campanyes de prevenció, i reclamant la involucració de les institucions públiques en la tasca. El sector que es va quedar al FAGC, en canvi, des d'uns ideals revolucionaris, no podia contemplar la col·laboració amb les institucions i, a més, considerava que la sida no era un problema exclusiu dels gais i, per tant, no havia de centrar l'acció de l'associació, que havia de continuar lluitant per l'alliberament gai.

Es va produir, així, una oposició entre els plantejaments reivindicatius i les veus que apostaven per derivar cap a un projecte polític basat en resoldre necessitats concretes a través de donar serveis als afectats de sida, substituint els ideals revolucionaris per un pragmatisme basat en la resolució de problemes concrets de gais i lesbianes.

Uns anys més tard, el 1991, va aparèixer una altra associació, Act Up Barcelona, que també va centrar la seva acció en la lluita contra la sida però des de plantejaments molt diferents als de la Coordinadora, ja que es confrontava durament amb les institucions públiques. Act Up Barcelona va publicar una revista, feia tasques de suport a malalts com l'acompanyament al metge i, sobretot, organitzava actes de denúncia del tractament que rebien els pacients amb sida als hospitals o de com es tardava a donar el permís per sortir de la presó a les persones que estaven morint de sida. Definien la seva forma d'actuar de la següent manera:

Nuestra estrategia pasa por la denuncia y por la demostración de nuestra rabia en las calles (...) de la manera más molesta y desagradable para algunos, pero nuestra rabia nos dice que es la única manera de que la gente repare en la falsedad de la moral que envuelve a la mayoría de casos de VIH/SIDA. Trabajamos para salvar vidas y no almas, por eso es que no nos importan las críticas de gente que piensa que somos demasiado crudos en nuestras acciones y nuestras palabras (web Act Up Barcelona³⁷).

---

³⁷ La web d'Act Up Barcelona ja no està activa, la informació ha estat facilitada per Moisès Martínez.

En segon lloc, la col·laboració amb les institucions públiques, els pot suposar haver de contribuir en polítiques públiques amb les quals no estan del tot d'acord. Algunes associacions evidencien la contradicció com a part del joc de col·laboració i crítica:

Tenim una situació curiosa en el sentit que moltes vegades desenvolupem projectes amb l'Administració però aquesta mateixa Administració per una altra banda impulsa projectes d'infraestructures o de sistemes de gestió que genera rebuig per part de certs sectors de la població com el cas d'un abocador, etc. I aquests col·lectius socials s'adrecen a nosaltres i nosaltres els donem suport. És a dir, que tenim una doble vessant: donem suport als col·lectius socials que ens ho demanen perquè es veuen afectats però d'una altra banda aquesta mateixa Administració a la que denunciem per fer aquestes marranades doncs hi col·laborem per fer projectes (Oscar Pérez, CEPA).

En aquests casos, les associacions d'aquest primer grup, solen prioritzar allò concret que poden aconseguir per millorar les condicions de vida de la població a la que es dirigeixen. Aquesta prioritització contrasta amb la de grups més partidaris de transformacions més globals que, en ocasions, poden caure en el perill de no tenir prou en compte les necessitats immediates de les persones.

Surt en les negociacions sobre política penitenciària

Un exemple clar de la paradoxa d'estar contribuint i col·laborant amb una política estatal amb la qual s'està en desacord ens el proporciona Surt en relació a la política penitenciària.

Per una banda, l'associació estableix una forta crítica a la política penitenciària, ja que parteix del principi de lluitar per l'abolició de les presons. Es tracta d'una entitat que ha denunciat a través de l'informe "Mujeres Integración y Prisión" (Cruells i Igareda, 2005) que l'entrada de les dones a les presons es deu fonamentalment a situacions d'exclusió social, i no per la gravetat dels seus delictes. Alhora es denuncia que les presons són substancialment i irrevocablement una màquina secundària d'exclusió social i que en el cas de les presons de dones es multiplica aquesta producció estatal de l'exclusió perquè s'hi afegeix la discriminació per raó de gènere en, per exemple, la menor quantitat de recursos que reben, la manca d'infraestructures bàsiques o la inadequació dels programes degut a que estan pensats només per la població masculina.

Per l'altra banda, Surt adopta l'estratègia d'interlocució en les taules consultives que el 2006 ha creat l'Administració Penitenciària de Catalunya. En aquest cas, l'estratègia de Surt és pressionar per aconseguir demandes concretes que permetin una sortida més ràpida de les dones preses i per millorar-ne les condicions de vida a través, per exemple, de la promoció de la sortida en segon grau de classificació penitenciària, de demanar una major destinació de recursos, establiment de programes que tinguin en compte les seves necessitats o la reducció dels sistemes de vigilància.

El tercer aspecte, si la intervenció concertada amb institucions públiques debilita la seva autonomia política, ens condueix a abordar diversos elements: la dependència financera, que té relació amb les formes com es concreta la relació econòmica (convenis, subvencions); les estratègies de les associacions per pal·liar la

dependència; i, finalment, els límits d'aquesta dependència, és a dir, quan les associacions no es deixen condicionar o s'enfronten directament a les institucions públiques que les financen.

La composició del pressupost d'aquestes associacions suposa, des del punt de vista de la Coordinadora Gai-Lesbiana, “una dependència excesiva de nuestros proyectos del dinero público”. També Imma Moraleda, presidenta delegada de l'Àrea d'Igualtat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona, en l'entrevista, remarca que hi ha una “dependència total” de les associacions vers les institucions.

Alhora, la majoria d'entitats d'aquest grup han criticat que les Administracions cada vegada són més reticents a establir convenis, prioritzant les subvencions. Això suposa, en primer lloc, un augment de paperassa (redacció d'informes de projectes, justificacions, etc.), redueix l'autonomia en la gestió dels diners rebuts i no els assegura el manteniment dels ingressos més enllà d'un any:

Nosaltres el que estem fent són serveis públics que l'Administració hauria de contractar. Hauríem de tenir una relació contractual, ens haurien de pagar uns serveis, però que cada any jo participi en un concurs públic de subvenció, és absurd. Jo he demostrat any rere any que treballem bé! (Marta Colomer, Surt)

La política de subvencions pot acabar marcant, indirectament, les línies d'actuació de les associacions, ja que l'Administració que les estableix delimita les línies concretes dels projectes que finançarà.

Com ja hem apuntat anteriorment, aquestes associacions estan tendint a buscar fonts de finançament privades, fonamentalment empresarials, per tal de reduir aquesta dependència econòmica vers el diner públic. La relació amb l'empresariat, però, tot i que també comporta límits i constriccions a l'autonomia política, permet el que podríem anomenar una *diversificació de la dependència* a través de diversificar les fonts de finançament.

Desdibuixament de límits entre caixes d'estalvis i institucions públiques

La distinció entre àmbits, com ja hem apuntat, és purament analítica, ja que en la realitat els límits estan desdibuixats. Concretament, la barreja entre l'àmbit estatal i el mercantil podria ser objecte d'una altra recerca, tot i que el major problema per fer-la seria que, precisament, aquestes relacions no se solen fer públiques. Exemples del desdibuixament dels límits entre els dos àmbits podrien ser la xarxa personal de relacions entre responsables polítics i membres de consells d'administració de grans empreses o, el que veurem en aquest cas, la col·laboració entre caixes d'estalvis i l'Administració en la subvenció de projectes.

Des de fa nou anys, la Generalitat i la Federació Catalana de Caixes d'Estalvis signen un conveni de col·laboració en matèria d'obra social. El 2006, les deu caixes d'estalvis catalanes han destinat un total de 29.157.984 euros a finançar projectes de caràcter social i

cultural a través de l'Administració³⁸. El conveni estableix que la Generalitat fa una primera selecció de projectes a partir de la qual cada Caixa escull els que vol finançar.

Això implica que una associació que demani una subvenció a una Administració pot trobar-se que qui la finança és una Caixa d'estalvis, a partir dels diners de la seva obra social. Aquesta aliança té implicacions en la selecció de projectes subvencionats, ja que han de passar pel doble filtre de l'Administració i de les Caixes.

Tot i prioritzar una relació de col·laboració amb les institucions, davant de determinades actuacions d'aquestes, les associacions del grup 1 adopten accions de protesta i oposició enfront aquestes. Seria el cas de CEPA i també d'ADENC, que és l'associació d'aquest grup que més combina la interlocució amb una forta càrrega de protesta en temes com el 4t Cinturó, o la lluita contra els camps de golf. Pel que fa a DEPANA sempre ha manifestat la seva voluntat de diàleg amb les institucions públiques, però alhora ha mantingut una tasca de suport a la protesta i confrontació amb aquestes, per exemple recolzant la Plataforma en Defensa de l'Ebre. Finalment, la Coordinadora Gai Lesbiana, el 1999, va convocar una manifestació demanant la dimissió del conseller de Sanitat de la Generalitat per no estar responant adequadament en la lluita contra la sida. En qualsevol cas, aquest tipus d'accions són excepcionals:

Los despachos hay que trabajarlos mucho porque así es la vida en la que vivimos. Cuando una cosa no me gusta primero cojo el teléfono, si no se soluciona por el teléfono me planto en el despacho, si no se soluciona en el despacho, como última instancia, la calle, pero si se soluciona con el teléfono ya no hace falta más, se ha solucionado, el objetivo no es la reivindicación, es resolver el problema (Antonio Guirado, Coordinadora Gai Lesbiana).

En aquestes ocasions en què les entitats s'enfronten a una determinada Administració, de la qual depenen econòmicament, s'evidencien els condicionaments, que moltes vegades subjecten aquestes relacions, així com les estratègies estatals de cooptació i control:

De la Diputació rebíem subvencions però ens van castigar per la campanya contra el Golf. Abans rebíem molts diners de la Diputació, però quan vam començar amb el tema del golf ens van treure la subvenció que rebíem: la de l'Ajuntament de Terrassa on abans era l'alcalde el Royes i la de la Diputació (Mireia Calvet, ADENC).

Sobre aquest tema, diversos entrevistats, tant d'associacions com d'institucions, han fet referència a la por que tenen ambdues parts a afrontar el conflicte polític, en part explicada per la manca de tradició democràtica. En aquest sentit, Marta Selva, presidenta de l'Institut Català de les Dones considera que cal

---

³⁸ Els recursos vehiculats a través d'aquest acord representen un 6,8% de l'import total que el conjunt de caixes catalanes ha destinat el 2006 a l'obra social (www.gencat.net/economia/noticies visitada el desembre de 2006).

“treballar una cultura de les crisis i de les crítiques”. En la mateixa línia es pronuncia Pilar Vallugera:

No vivim amb normalitat un grau de discrepància normal com a societat i, per tant, les relacions entren en crisi contínuament. Perquè alguns volem que els altres facin només de legitimadors de la nostra decisió política, i els altres volen que fem només la presa de decisions en funció del que ells creuen que és veritat. I en el moment que estem en un grau de discrepància normal i correcte es viu fatal, es viu com una pèrdua d'expectatives i esperances brutal (Pilar Vallugera, Regidora Dona i Drets Civils Ajuntament de Barcelona)

Els límits de l'autonomia política en la defensa d'un tema polèmic: la pedofília

L'estiu del 1997, la premsa es va fer ressò del descobriment d'una de les xarxes de pedofília homosexual més grans d'Europa, al barri del Raval de Barcelona. Darrera el cas s'amagaven interessos polítics i econòmics relacionats amb la remodelació del barri, barrejats amb l'homofòbia, l'horror i l'interès mediàtic que van despertar l'assumpte.

El cas del Raval va esquitxar el Casal Lambda, ja que algun dels implicats tenia relació amb l'associació, tot i que finalment no hi va quedar involucrada. Arran del cas del Raval, des del Casal Lambda s'intenta que el tema de la pedofília passi a un segon terme. Tot i això, per a Armand de Fluvià, el seu fundador i president d'honor, aquesta és una lluita molt important i continua defensant-la quan en té l'oportunitat, tot i les pressions polítiques que ha rebut.

Alhora, el cas va posar damunt de la taula una vinculació entre homosexualitat, pedofília i criminalitat a la que les diferents associacions gais van haver de donar resposta. Es van produir dues grans postures que coincidien en un aspecte: la crítica a l'ús homofòbic que es feia de la pedofília. Al marge d'això, la Coordinadora Gai Lesbiana condemnava la pedofília de forma contundent, considerant, a més, que la seva defensa era un obstacle per al reconeixement del dret a l'adopció per parelles del mateix sexe. En contraposició, el FAGC, el Casal Lambda i el CGB posaven èmfasi en la distinció entre pedofília i abús de menors i, s'apostava per obrir el debat sobre quins han de ser els límits (i qui els ha de posar) en les relacions afectives i/o sexuals entre adults i menors d'edat.

Finalment, del que s'havia dit que era una gran xarxa de pedofília només es va poder acusar dues persones. L'actuació en el cas dels mitjans de comunicació, la policia, els serveis socials, el tribunal i els responsables polítics va ser àmpliament qüestionada en el documental *De nens* (dirigit per Jordà el 2004) i en el llibre *Raval* (Espada, 2000).

Havent resseguit fins aquí les tres variables de la institucionalització, podem considerar que les entitats del primer grup es troben en un grau alt o mitjà alt, d'institucionalització. Tal com indiquem al quadre 2, al final de l'apartat, CEPA, DEPANA, Casal Lambda i Coordinadora Gai Lesbiana tenen un nivell alt, mentre que Tamaia, Surt i ADENC, tenen un nivell mitjà-alt, degut a què tenen una menor intensitat d'interlocució i, en el cas de l'ADENC, a què combina la interlocució amb l'enfrontament amb les mateixes institucions. En alguns casos, la percepció de desdibuixament dels límits entre associacions i institucions, és expressada directament, amb afirmacions segons les quals les fronteres entre associacions, empresaris i polítics són permeables i això resulta positiu perquè facilita el diàleg:

Nos necesitamos unos a otros, los empresarios necesitan a los políticos, los políticos a las asociaciones, las asociaciones a los empresarios, estamos todos interrelacionados. El que piense que puede estar sólo yo creo que está equivocado (Antonio Guirado, Coordinadora Gai Lesbiana).

Per a Josep Anton Rodríguez, del Casal Lambda, aquests sectors han d'estar "molt units" perquè gais i lesbianes estan discriminats i, cadascú des de la seva posició, però tots plegats, han de contribuir a la mateixa lluita.

GRUP 2: EL DIFÍCIL EQUILIBRI ENTRE LA PARTICIPACIÓ I LA CRÍTICA

Les associacions d'aquest grup prioritzen clarament l'acció política, tot i que algunes la complementen amb la intervenció, però en menor mesura i amb menys lligams amb les institucions públiques que les associacions del grup anterior. Ecologistes en Acció en els últims tres anys ha col·laborat amb ajuntaments per desenvolupar i aplicar mecanismes d'estalvi d'aigua en el consum domèstic, essent una activitat secundària de l'associació. El FAGC, per la seva banda, ha centrat la seva intervenció en la creació de l'Oficina Antidiscriminatòria i en l'acompanyament a processos judicials relacionats amb discriminacions i agressions homofòbiques. Pel que fa a Les Adrianes, ofereix a les dones recursos com ara l'aprenentatge de la llengua catalana i xerrades setmanals sobre salut al CAP del barri.

Per altra banda, actualment no realitzen tasques d'intervenció, però sí que ho feien en un passat recent, el Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya, que oferia serveis jurídics, i LICIT que, tot i ser una entitat eminentment política, havia intervingut en la gestió de determinats serveis de salut i suport jurídic i social per a treballadores sexuals, pels quals rebien subvencions i tenien persones contractades. Va arribar un moment però que es va considerar que aquesta situació podia limitar l'autonomia política de l'entitat. Per aquesta raó, des de LICIT s'argumenta que l'abril de 2006, es va optar per traspasar a una associació independent, Genera, la part de gestió de serveis, juntament amb els seus recursos econòmics, materials i humans.

Com ja hem assenyalat, la majoria de les associacions del grup 2 tenen un volum de finançament públic molt menor que les del grup 1 i té un caràcter més puntual, lligat a la realització de projectes o activitats concretes. Hi ha, però, tres excepcions: Salvem l'Empordà, que no rep cap tipus de finançament públic, i Ca la Dona³⁹ i Ecologistes en Acció que reben un volum de finançament públic superior.

---

³⁹ Ca la Dona té un model de finançament públic molt estable des de fa 18 anys, procedent de l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i, posteriorment, l'Institut Català de les Dones.

L'associació ecologista té tres persones contractades que desenvolupen els projectes pels quals té convenis amb ajuntaments, però la contractació de persones pel funcionament de l'entitat es finança amb els diners de les quotes.

El fet que les altres associacions rebin un baix finançament de les institucions públiques es pot entendre en part com una estratègia explícita, i és que cal tenir en compte que entre aquestes associacions, n'hi ha que històricament han estat molt reticents o directament contràries a demanar subvencions. Aquest és el cas del Col·lectiu Gai de Barcelona, Lesbianes Feministes i el FAGC que, només a partir de finals de la dècada del 1990 i principis dels 2000, van començar a demanar subvencions de forma puntual i establint limitacions internes sobre el percentatge que pot suposar sobre el pressupost total. Tot i la por inicial a la pèrdua d'autonomia política, no consideren que s'hagi produït. I la mostra està en què amb diners procedents de subvencions han finançat projectes que no tenien perquè agradar a les institucions, com el cartell de 30 anys del FAGC⁴⁰, o de la campanya "Zona controlada", en què Lesbianes Feministes qüestionava la guetització de lesbianes i gais al Gaixample, fet que va generar malestar entre l'empresariat i així ho va transmetre a l'Ajuntament.

Totes les associacions del grup continuen prioritant el treball militant i el finançament autònom, de manera que, si deixessin de rebre subvencions, l'associació pogués continuar funcionant. Per a l'Eugeni Rodríguez, del FAGC, cal tenir clar "el preu que estàs disposat a pagar", en una relació en què l'Administració pot tenir la voluntat de "control", de "desintegrar" les associacions o de donar-los recursos perquè puguin desenvolupar els seus projectes des de l'autonomia. Des del seu punt de vista, el límit que coarta l'autonomia política d'una associació és que tingui persones contractades el salari de les quals depengui de les subvencions.

La majoria d'associacions també són contràries a rebre diners d'empreses o entitats bancàries. En el cas de les associacions de lesbianes i gais, la relació amb l'empresariat és un tema molt conflictiu, de fet, és un dels aspectes que impedeix que se celebri de forma unitària el 28 de juny, dia internacional de gais, lesbianes i transsexuals. Per a la Coordinadora Gai Lesbiana i el Casal Lambda, els empresaris han de poder participar en la manifestació, mentre que les altres associacions hi estan en contra. D'entre aquests que s'oposen a la participació de carrosses de locals

---

⁴⁰ Es tractava d'un cartell que sota el lema de "30 anys donant pel cul" mostrava una imatge impactant d'una persona penetrant analment a una altra i que volia expressar: "actuar des de la frontera, (...) no ens apareix una imatge identitària de dos gais, sinó de dos persones en què el sexe o el gènere està difós. (...) ¿Nois, drag queen/king, trans, dildo ... ?" (Pujol, 2005).

comercials, però, hi ha diferències: Lesbianes Feministes i el FAGC no tenen relació econòmica amb els empresaris de locals d'ambient, mentre que el Col·lectiu Gai de Barcelona n'obté publicitat per la revista i, puntualment, fa festes a locals d'ambient per a donar-s'hi a conèixer i per a finançar-se. Per a Ferran Pereda, del Col·lectiu, les relacions de col·laboració puntuals s'estableixen des de la premissa "has de treballar amb el gueto però no pots deixar de qüestionar-lo" i, paral·lelament, s'ha creat un espai de relació alternatiu, la *kantina*:

Vem voler crear un espai de relació alternatiu al que és el gueto. I, a més, fer-ho a la meitat del Gaixample amb tot el que significa de ser una pedra a la sabata per tots els locals d'ambient, llavors el plantejament de tenir unes copes barates, que hi hagi molta llum i la gent es pugui veure les cares, que la música estigui baixa i que la gent pugui parlar i lligar (...). O inclús el tema del català, tot el tema nacional, i tenir cura de la gent nova per tots nosaltres d'una forma o d'una altra integrar, parlar-los i que se sentin a gust, fa del Col·lectiu una cosa molt especial i bastant indesxifrable perquè jo crec que ho has de viure per saber realment què és la *kantina* (Ferran Pereda, Col·lectiu Gai de Barcelona).

Pel que fa a les relacions d'interlocució i diàleg amb les institucions públiques, contrasta amb les opcions de les associacions del grup 1, ja que, a excepció d'Ecologistes en Acció, LICIT i Salvem l'Empordà, en la resta d'associacions d'aquest grup, la interlocució amb les institucions públiques ocupa un lloc secundari. Per tant, el gruix de la seva activitat recau, en major mesura, en un treball al marge de la col·laboració i interlocució amb les institucions: per exemple, en el cas de Ca la Dona, el seu objectiu principal no és plantejar estratègies de lluita en relació a les institucions públiques, sinó, ser un espai de relació i reflexió per a les dones; i en el projecte associatiu de Les Adrianes, la peça fonamental és la participació de les dones en l'àmbit comunitari.

Les Adrianes: participació comunitària des de les dones

El projecte de Les Adrianes neix amb l'objectiu de fomentar la participació i l'organització de les dones per a transformar la realitat del barri de la Mina, a Sant Adrià del Besòs. La intenció és que dones gitanes i paies s'ajuntin per tal de participar activament al barri en el que viuen. D'aquesta manera, Les Adrianes s'allunyen d'altres entitats de dones de barri, que estan molt centrades en fer activitats culturals, sense un caràcter polític.

Nuestra entidad tiene como objetivo que, nosotras, mujeres de un barrio considerado como marginal y con muchos problemas sociales, nos encontremos a nosotras mismas, aumentemos nuestra autoestima y nos ayudemos a crecer en los valores que tenemos como personas y como mujeres. Nosotras somos el timón de nuestra casa, de nuestras escaleras y de nuestras calles. Podemos y queremos dirigir nuestras vidas con responsabilidad y educación, a fin de mejorar nuestro entorno, mejorando la convivencia, la higiene y la salud de todos (Web Les Adrianes).

En aquest marc de participació i intervenció, de i per a les dones, s'organitzen trobades internacionals i estatals d'associacions de dones en barris en transformació urbanística i/o social.

En definitiva, podem dir que el seu posicionament polític es decanta clarament cap a una participació autònoma de les dones del barri i no tant per una lluita en el marc institucional, tot i que també participen a aquests espais, sobretot, a nivell de barri.

Per a Ecologistes en Acció, LICIT i Salvem l'Empordà la interlocució és central per tal d'aconseguir els objectius que es proposen, però en els tres casos es combina amb una vessant reivindicativa i de mobilització social, que també és central. Pel que fa a Ecologistes en Acció, es tracta d'una associació que fa anys que té diàleg amb les institucions, però s'ha intensificat des de l'entrada d'Iniciativa per Catalunya-Verds a la Generalitat de Catalunya.

Nosaltres intentem coordinar les tres coses: primer, una anàlisi de la situació; després, entrar en diàleg amb l'Administració pertinent i, com que de vegades amb el diàleg no n'hi ha prou, doncs ens hem de mobilitzar, com el cas de la incineradora de Montcada, del TGV, o de la central tèrmica del port (Vicenç Vilana, Ecologistes en Acció).

En el cas de les tres associacions del grup que prioritzen la interlocució, el diàleg amb les institucions es produeix des d'una certa autonomia, pel fet de no dependre'n econòmicament. Tal i com expliquen des d'Ecologistes en Acció, hi ha temes com el de l'energia, les infraestructures i l'ordenació territorial, en els quals es manté completament una posició de desacord amb els principis que estan guiant aquestes polítiques:

Sí que hi ha relacions freqüents, com hi ha hagut amb [el Pla d'Energia de Catalunya]. També tenim un representant permanent a l'Institut Català de l'Energia. Hem tingut, juntament amb Greenpeace, una interlocució, de proposta i de protesta i final desacord bastant radical en el procés de l'elaboració del Pla de l'Energia de Catalunya. El Departament d'Indústria i Energia, juntament amb Medi Ambient, ens han tingut informats de tots els treballs, i nosaltres hem fet aportacions i que algunes les han incorporat però la majoria no. I el fet d'haver estat participant allí no vol dir que ara ens estem callant de dir que aquest pla no ens agrada (Enric Tello, Ecologistes en Acció).

Els casos de Salvem l'Empordà i LICIT, combinen també interlocució i confrontació. Per a la primera, són dues estratègies paral·leles que desenvolupen dues comissions diferenciades. Pel que fa a LICIT, la seva aposta per un diàleg puntual amb les institucions públiques es va produir per l'entrada a l'agenda política de la temàtica de les treballadores sexuals i ha estat un diàleg acompanyat de forts enfrontaments amb les institucions i amb un vaivé continu entre la interlocució i l'oposició frontal.

LICIT en la interlocució pel drets de les treballadores sexuals

LICIT és una associació que, en els seus tres primers anys d'existència, estava totalment abocada a comprendre el fenomen del treball sexual i actuar per la

desestigmatització de les dones que l'exerceixen. A partir del període 2001-2002, però, es va incloure la temàtica a l'agenda política i LICIT va passar a tenir com a objectiu principal la incidència política, iniciant un diàleg amb les institucions ple d'entrebanca i amb un final marcat pel desacord en dos processos concrets.

En el primer cas va ser amb l'Ajuntament de Barcelona on, a partir del 2001, LICIT va formar part de la Plataforma pel Treball Sexual i la Convivència, conformada per diferents entitats amb l'objectiu d'establir processos de mediació en relació a la prostitució al carrer a Ciutat Vella. Després d'una intensíssim treball per part de les militants de l'associació, al final de l'estiu de 2005 el projecte de mediació es va abandonar abruptament i, es va substituir pel projecte d'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència, les línies de la qual anaven en direcció contrària als plantejaments de LICIT, ja que suposava la possibilitat d'expulsar les treballadores sexuals del carrer.

LICIT va fer al·legacions al text de l'Ordenança i va tenir un paper actiu en les múltiples mobilitzacions que hi va haver a la ciutat durant la tardor de 2005. Finalment, l'aprovació de l'Ordenança va implicar la retirada de l'associació de qualsevol interlocució amb l'Ajuntament, renunciant, així, a participar en el desenvolupament del Pla Integral pel treball sexual. Alhora, des de LICIT, s'ha criticat amb contundència les responsables de l'Institut Català de les Dones, l'Ajuntament de Barcelona i les dones d'ERC, per no haver actuat en la defensa dels drets de les treballadores sexuals tal i com els havien promès.

El segon procés d'interlocució, en què van participar, va ser al Departament d'Interior en relació al procés d'elaboració de l'esborrany de llei per a regular el treball sexual. El procés va ser intens i, de nou, va topa amb entrebanca i amb posicions irreconciliables. La interlocució va produir-se de forma més puntual, amb una primera reunió l'any 2003 amb la consellera, i posteriorment l'any 2006, amb l'esborrany a la mà, es van mantenir dues reunions entre responsables del Departament d'Interior, LICIT i altres entitats com el Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya. Aquestes reunions no van donar fruits degut a les discrepàncies amb els principis bàsics de la regulació que es proposava des d'Interior. Les discrepàncies, sumades a les que es van produir dintre del mateix PSC, va endarrerir el procés, que es va veure aturat per l'anticipació de les eleccions catalanes del 2006.

La dinàmica d'aquests dos processos, que se solapen parcialment en el temps, implica un canvi de plantejament de l'estratègia de LICIT: *Tornem als marges, volvemos a los márgenes mi niña, a las barricadas.*

Tot i que, per a la majoria de les associacions del grup 2, la interlocució sigui secundària, totes elles tenen diàleg amb les institucions públiques a través dels consells creats des del Govern de la Generalitat i els ajuntaments (excepte LICIT i Salvem l'Empordà que interlocuten a través d'altres canals).

De les associacions del moviment feminista, Ca la Dona participa als consells de dones de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya, i Les Adrianes al Consell de Dones de l'Ajuntament de Sant Adrià. Pel que fa a la percepció que es té d'aquest diàleg, Les Adrianes ho perceben com un espai en el qual és possible treballar amb les altres entitats del barri, per tal d'aconseguir que el consell faci una planificació amb "un objectiu molt més ambiciós, per transformar i perquè arribi a la resta de dones del municipi" (Àngels Rosell, Les Adrianes). Mentre que per a Ca la

Dona, aquesta participació no suposa una qüestió d'interès fonamental “suposo que pensem que s'hi ha de ser i, si algú s'ofereix com a voluntària doncs bé, però costa” (Dolors Cruells, Ca la Dona).

El desenvolupament de Ca la Dona: espai i mobilització

Després dels primers deu anys del període de transició, amb un moviment feminista amb una alta capacitat de mobilització, el 1988, es crea Ca la Dona, amb la participació directa i fonamental de la Coordinadora Feminista⁴¹:

En marzo de 1986 la Coordinadora, que había pasado a llamarse Coordinadora de Grups de Dones de Catalunya, reagrupa fuerzas y tras un largo e infructuoso proceso de negociaciones con la administración local con el objetivo de obtener un local para el movimiento, cien mujeres okupan una casa en la calle Font Honrada. Después del desalojo del edificio, el Ayuntamiento de Barcelona cederá un espacio a las mujeres feministas en 1987 en la Gran Vía, creándose seguramente el espacio de mujeres más emblemático de la ciudad durante las décadas posteriores: Ca la Dona (Ruiz, 2004).

A partir d'aquell moment, Ca la Dona es conforma amb “un espai de relació” i suposa un intent de reagrupació del moviment, després de la dispersió en els anys anteriors. La Coordinadora va ser una estructura important, en els primers anys, degut a la seva tradició de lluita i mobilització, però arriba un moment en que queda dissolta ja que el seu marcat caràcter ideològic provocava divisions a l'hora d'aglutinar grups tant diversos com els que es volien aglutinar des de Ca la Dona. Dolors Cruells descriu així el canvi que es va produir i els efectes que aquest canvi va suposar en termes de repertori d'accions i, més concretament, del paper de la mobilització:

En la mesura en què hi hagi gent que organitzi o convoqui i faci coses de mobilització, es mou i si no hi ha gent que ho faci, doncs no es mou. Però no és un tema de Ca la dona. Això sí que té més a veure amb el fet que desaparegués la Coordinadora. Perquè tenia les seves coses bones i dolentes. Va complir una època i va tenir la seva raó de ser durant molts anys i, també, com que havia significat una determinada tendència la vem desfer, precisament per no crear tendències, perquè realment fos un espai molt obert. Però jo crec que això ha portat a què ens falti l'espai de mobilització que sí que la Coordinadora tenia, i la seva capacitat de convocar i de fer accions. (Dolors Cruells, Ca la Dona).

Entre les associacions del moviment LGT que hem situat en el grup 2, destaca l'actitud general de reticència vers el Consell Municipal de Gais, Lesbianes i homes i dones Transsexuals, de l'Ajuntament de Barcelona. La creació del Consell Municipal, i posteriorment del Programa per al col·lectiu GLT, de la Generalitat, ha suposat una nova tensió per associacions acostumades a fer un tipus de treball més autònom. D'entre les associacions més favorables a tenir-hi presència i fer sentir la seva veu podem citar el FAGC i Lesbianes Feministes, mentre que els més clarament reticents, tot i formar-ne part, són el Col·lectiu Gai de Barcelona, ja que considera que són

---

⁴¹ Aquesta explicació s'ha extret del treball de reconstrucció històrica del moviment feminista a Catalunya realitzat per Sonia Ruiz (2004).

estratègies per desactivar el moviment, i el Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona:

Jo crec que, la gent que s'ha posat a treballar amb les institucions, tenia una idea i ha vist que és molt més difícil accedir, roben molt de temps, moltes vegades per no res. I amb això ha tingut molt a veure el Consell, com a òrgan gairebé per passar l'estona i discutir més quants vots té cada associació per no se sap ben bé votar el què. (...) No va més enllà de marejar la perdiu. (...) Només serveix perquè l'Ajuntament aquest tingui un nom, és més, la modernització. (...) De la mateixa manera que les subvencions, et treuen un activista: un per fer de mig-polític i l'altre per fer d'administratiu (Moisès Martínez, Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona).

En resum, podem apuntar que, en aquest grup, hi ha dos nivells d'institucionalització: mitjana (Ca la Dona, Ecologistes en Acció i Les Adrianes) i mitjana-baixa (LICIT, Salvem l'Empordà, Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya, Col·lectiu Gai de Barcelona, FAGC, Lesbianes Feministes i Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona).

GRUP 3: L'OPCIÓ PER TREBALLAR AL MARGE DE LES INSTITUCIONS PÚBLIQUES

Per últim, en les associacions del tercer grup, la relació de dependència econòmica amb les institucions públiques és nul·la i això és una part fonamental del seu projecte polític:

No volem arriscar-nos a perdre autonomia i, en qualsevol moment, volem poder qüestionar el polític de torn i a qui estigui al poder en aquell moment. Creiem que, si tinguéssim subvenció, no podríem fer-ho així (Mariona Bosch, Grup de Gènere Rosa de Foc).

Aquest posicionament es percep com a factor bàsic tant per poder tenir una acció d'oposició frontal, com per construir espais alternatius. El finançament s'obté organitzant activitats, participant en xerrades o fent publicacions que es venen a un preu simbòlic. També poden comptar amb quotes de socis/sòcies, algunes donacions (una d'aquestes associacions, per exemple, rep donacions procedents d'una fundació alineada al tipus de lluita radical que du a terme).

Alhora, Pere Floresta, de l'assemblea Stonewall, tot i partir de la voluntat que les institucions públiques deixin que els grups i les persones autogestionin les seves lluites i la seva convivència, no nega que calgui un diàleg amb les institucions "para avanzar con las reivindicaciones". En aquest sentit, reconeix com a necessari el paper d'interlocució crítica que fan grups com Lesbianes Feministes, el Col·lectiu Gai de Barcelona o el FAGC.

En el cas de La Kosturica, s'assumeix que treballar sense finançament els planteja dificultats, ja que les subvencions públiques a les associacions de pagesos o

a productors individuals, rebaixa el preu dels productes agrícoles. En conseqüència, no rebre subvencions encareix el preu dels seus productes i “la gent no està disposada a pagar els costos de la producció de l'aliment, costos que són molt més elevats del que els costos de mercat dicten” (Maria, La Kosturica).

Del seu repertori d'accions podem dir que, a diferència dels dos grups anteriors, no hi ha participació ni negociació amb les institucions públiques. El cas de la Plataforma Transgènics Fora és interessant, perquè és l'única del grup que, tot i no voler interlocutar amb les institucions públiques, un dels seus objectius és pressionar-les.

Absència de diàleg i oposició amb les institucions: el cas de la Plataforma Transgènics Fora

El 2001, l'aprovació de la Directiva europea sobre l'alliberament intencional en el medi ambient d'organismes modificats genèticament (Directiva 2001/18/CE), que afecta a tots els països membres, va aixecar una onada de protestes contra aquesta directiva i les regulacions estatals i autonòmiques al respecte. A Catalunya, la Plataforma Transgènics Fora ha estat un dels col·lectius que amb major força ha impulsat aquesta protesta.

L'objectiu d'aquesta plataforma és aturar l'entrada de transgènics a Catalunya i, per aconseguir-ho, ha adoptat una estratègia d'oposició, amb una llarga llista d'accions com protestes i bloquejos logístics, per impedir el treball del Departament d'Agricultura, una “acampada aèria” (és a dir, una acampada penjats als arbres situats davant del mateix Departament), la destrucció d'un camp experimental de l'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries, o, diverses *performances* de sensibilització social en establiments comercials.

L'estratègia ha estat pressionar les institucions públiques i crear un impacte mediàtic i social, per tal d'evitar l'aplicació de la directiva de coexistència. En qualsevol cas, la Plataforma ha aconseguit posar entrebancs al desplegament dels cultius transgènics, proporcionant-nos un exemple d'impacte polític, sense cap tipus d'interlocució ni diàleg amb les institucions.

L'opció de treballar al marge de les institucions no és, però, només per no dependre'n econòmicament, sinó que també té a veure amb els objectius polítics pels quals lluiten, més dirigits a crear espais autònoms de relació i reflexió política. Així ho expressa la següent declaració, a títol personal, d'un membre de la Plataforma Transgènics Fora:

A part de lluitar contra els transgènics, lluito per la transformació social. A mi no m'interessa el treball per a què les institucions facin millor la seva feina, perquè jo no crec en el model de la democràcia representativa en la que vivim. Aleshores, per mi, una lluita que vagi encarada a dir-li a les institucions quin és el seu paper i que el facin millor no m'interessa gens. A mi, el que m'interessa és que, a part de lluitar contra la cultura transgènica, estàs treballant i lluitant per un altre model de societat, podríem anomenar-la una democràcia radical, que aniria més enllà de la democràcia participativa, més enllà de referèndums i de pressupostos participatius. Aniria encaminada a abolir o a prescindir d'un tipus d'estructures

polítiques jeràrquiques on tu delegues. I això enllaçaria amb tota la tradició més llibertària o anarquista, de la lluita contra l'Estat. I entendre que l'Estat és un mecanisme de coacció i de control social, de conduir, d'encaminar la conflictivitat social, per domesticar-la (Guillem, Plataforma Transgènics Fora).

En aquest sentit també s'expressen des de Guerrilla Travolaka: “des de les institucions es poden reclamar drets, que això és políticament correcte, però no una altra manera de veure el món, que és políticament incorrecte”. En el cas de l'assemblea Stonewall, el mateix nom⁴² ja indica que la línia política escollida els ubica al marge de les institucions:

“Stonewall”, justamente, en contra de la comercialización del 28J y la inflexión más integracionista de grupos como la Coordinadora Gai Lesbiana. Se quería recuperar la esencia de Stonewall, que no era una lucha para integrarse en los modelos de la sociedad patriarcal y capitalista, (...) era algo más radical, algo más trasgresor, y que no busca la integración en los modelos como el matrimonio de la sociedad capitalista patriarcal, sino cuestionar esos modelos y las estructuras de la sociedad patriarcal y capitalista (Pere Floresta, assemblea Stonewall).

La relació amb l'empresariat és conflictiva en el cas de dos dels col·lectius: la Plataforma Transgènics Fora, que es confronta amb les multinacionals que utilitzen productes transgènics, i l'assemblea Stonewall. En aquest darrer cas es van adoptar dues estratègies en relació als locals comercials d'ambient: la creació d'alternatives d'oci mitjançant festes a cases okupades i, la confrontació directa (que no era compartida pel conjunt de l'assemblea), que es va concretar amb el bloqueig a les carrosses dels locals comercials a la manifestació del 28 de juny del 2001 i, tres anys després, una manifestació en el marc de la trobada Queeruption en la que van prendre part algunes persones que havien participat en l'assemblea Stonewall, i en la qual es van produir algunes destrosses a locals comercials gais, es va bloquejar la porta d'una sauna i, es va agredir un treballador de l'Hotel Axel, destinat al públic gai.

---

⁴² Stonewall és el nom d'una revolta que es va produir la nit del 27 al 28 de juny de 1969, quan la policia de Nova York feia una de les seves habituals batudes a locals d'ambient i, els clients del local *Stonewall Inn*, dragqueens porto-riquenyas, xaperos, gais i lesbianes, es van revoltar, iniciant una batalla campal amb la policia, que va durar tres dies. Aquells fets, que es commemoren cada any, van suposar el naixement del moviment lèsbic i gai com a tal que, inicialment, tenia un caràcter revolucionari.

Per tots els elements exposats fins ara, podem afirmar que el conjunt de col·lectius d'aquest grup tenen un nivell d'institucionalització nul.

Al quadre que hi ha a continuació, sintetitzem la posició dels tres grups en relació a les variables que defineixen la institucionalització.

Quadre 2. Institucionalització de les associacions

		GRUP 1	GRUP 2	GRUP 3
Associacions	Feminisme	Surt, Tamaia	LICIT, Les Adrianes, Ca la Dona (CLD)	Grup de gènere Rosa de Foc (GGRF)
	Ecologisme	CEPA, DEPANA, ADENC	Ecologistes en Acció (EEA), Salvem l'Empordà (SLE)	Plataforma Transgènics Fora (PTF), La Kosturica
	Lèsbic, gai i transsexual	Coordinadora Gai Lesbiana (CGL) i Casal Lambda	Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC), Grup de Lesbianes Feministes (GLF), Col·lectiu Gai de Barcelona (CGB), Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya (CTC), Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona (GTMB)	Assemblea Stonewall (AS), Guerrilla Travolaka (GT)
Activitat	Àmbit	Estatal	Mixt	No estatal
	Orientació	Intervenció (CEPA, Tamaia, Surt)	Acció política (LICIT, CLD, SLE, CGB, GLF, CTC, GTMB)	Acció política (AS, GT, GGRF)
		Intervenció/política (DEPANA, ADENC, CGL, CL)	Intervenció/política (EEA, Les Adrianes, FAGC)	Intervenció (Kosturica)
Repertori d'accions		Diàleg i/o negociació amb les Institucions i confrontació puntual.	Diàleg i/o negociació amb les institucions amb estratègies més confrontatives	Sense participació a les institucions i/o amb estratègies de confrontació i construcció d'espais alternatius
Interlocució amb les institucions públiques		Fonamental i estable (la resta)	Fonamental i puntual (EEA, LICIT i SLE)	Nul·la
		Fonamental i puntual (Tamaia)	Secundària i estable (CLD, FAGC, CGB, GLF, CTC, GTMB)	
		Secundària i estable (Surt)		

Dependència finançament públic	Alta (CEPA, CGL, CL, Surt)	Poc volum i percentatge alt de subvencions (Les Adrianes, GLF, FAGC)	Autogestió
	Mitjana (Tamaia, ADENC, DEPANA)	Alta (GLF)	Nul·la
		Mitjana (FAGC, CTC, EEA, CLD, Les Adrianes)	
Baixa o nul·la (LICIT, CGB, GTMB, SLE)			
Institucionalització	Alta: DEPANA, CEPA, CGL, CL	Mitjana: CLD, EEA, Les Adrianes	Nul·la
	Mitjana alta: Tamaia, Surt, ADENC	Baixa: SLE, FAGC, CGB, GLF, CTC, GTMB, LICIT	

Font: elaboració pròpia.

DEBATS ENTORN A LA PARTICIPACIÓ INSTITUCIONAL

A continuació volem apuntar tres qüestions sobre els mecanismes de participació institucional en els quals prenen part les associacions dels grups 1 i 2: les funcions dels espais de participació (legitimació, necessitat de les institucions i desactivació del conflicte), els límits d'aquests òrgans (nivell de poder i temes exclosos) i els efectes que poden tenir per a les associacions (desgast i assumptió de tasques de les institucions).

En relació a les funcions dels processos de participació, des d'algunes associacions es considera que un dels objectius que es busca és la legitimació dels processos de decisió més que no pas cedir poder a les associacions.

Aquesta visió contrasta amb la de representants d'institucions públiques com Imma Mayol, Regidora de Medi Ambient de l'Ajuntament de Barcelona, per a qui l'Administració té "una certa obligació de donar resposta al que s'acorda en aquests espais de consens i tenen un gran poder d'influència malgrat que, formalment, no és vinculant".

Algunes associacions afirmen que sovint aquests processos de deliberació no s'apliquen només per tirar endavant certes polítiques, sinó que s'implementen de forma teatral, especialment quan la consulta no és vinculant: "les decisions estan preses i, en tot cas, ens tenen allà per legitimar o per fer veure a l'opinió pública que les veus discordants també estan incorporades" (Oscar Pérez, CEPA).

La perspectiva d'algunes associacions queden ben resumides en les paraules d'Enric Tello:

... els que estan governant saben que tenen un problema d'exercici de legitimació (...). Saben que tenen un problema i saben que, si no obren espais de deliberació, encara que els sembli que són pesats per ells, que els dificulta la presa de decisions, els fa més lenta i farragosa i, sobretot, més incerta (que és del que es tracta), a la vegada comproven que, si volen tirar pel dret, llavors se'ls encallen més les decisions, perquè troben una reacció que els paralitza les decisions a través d'un conflicte. Per tant, saben que tenen un problema, que una cosa és que ells tinguin la legitimitat d'exercir la representació i, una cosa ben diferent és que, cada acte, que aquests representants fan, que cada decisió que prenen tinguin la legitimitat de la gent que els ha escollit; són dues coses diferents i hem d'aprendre a distingir, amb molta claredat, si volem avançar cap a una democràcia participativa i deliberativa (Enric Tello, Ecologistes en Acció).

En aquest sentit, Joan Font (2006) considera que la política de participació ciutadana ha deixat de ser només una aposta política lligada a l'aprofundiment democràtic, per passar a ser utilitzada, per algunes institucions públiques, com a eines per a la millora de la seva gestió.

La necessitat, per part de les institucions, de tenir en compte les veus de les associacions per millorar la gestió és molt clara en les parts perifèriques del govern (com les que porten els temes de dones, GLT o medi ambient), ja que comptar amb el recolzament de les associacions els permet reforçar la seva tasca.

El teixit associatiu té una funció que, moltes vegades, molts partits polítics, o alguns partits polítics, no hi creuen i hi giren l'esquena. I d'altres fan veure que hi creuen i l'únic que intenten és que els riguin totes les gràcies... doncs jo el que dic és que a mi al sou m'entra que em riguin les gràcies, que s'agraeix més, que no algun dia et fotin un moc, però ha d'acceptar que hi ha d'haver de tot. I, el dia que ningú et foti un moc, vol dir que potser ho fas tot molt bé o, vol dir que no hi ha ningú perquè et foti un moc. I quan ningú et fiscalitza, malament (Eugeni Villalbí, responsable del Programa per al Col·lectiu LGT de la Generalitat).

Els mecanismes de participació també poden jugar la funció de “suavitzar els marges d'enfrontament amb els perdedors” (Taylor, 1997: 272). Sense ser, necessàriament, producte d'una estratègia maquiavèlica, una altra de les funcions dels òrgans de participació pot ser, doncs, desactivar el conflicte polític. Per Neveu, aquestes relacions desemboquen en “situaciones en las que se entremezclan administraciones militantes, cuyos responsables, a menudo, simpatizan con la causa que han de gestionar, y los movimientos sociales parcialmente fagocitados en una colaboración institucionalizada para la puesta en marcha de políticas públicas” (Neveu, 2002: 172). Seguint aquesta lògica, també s'observa la pràctica d'incorporar les veus discordants als òrgans de participació per tal de reduir la seva capacitat de produir conflicte.

En relació als límits que tenen els òrgans de participació, d'una banda, gran part de les associacions entrevistades, han reiterat la seva desvalorització dels òrgans que tenen un caràcter merament consultiu, que són la majoria. En aquesta línia s'ha valorat molt més la participació en Consells directius, a priori més vinculants, com el de l'Agència de Residus de Catalunya, on participa CEPA amb veu i vot. Aquest distinció entre consulta i decisió, precisament, va ser una de les peces claus en el procés de participació creat per la redacció del Pla d'Energia de Catalunya, en el que es van establir tres taules de discussió: de diputats, de tècnics de departaments i de grups ecologistes (entre ells, DEPANA, Ecologistes en Acció i Greenpeace). Per a Jordi Cañas, que en aquells moments era Director general de polítiques ambientals i sostenibilitat del Departament de Medi Ambient, és un bon exemple: “cadascú va fer la seva feina: Greenpeace no pot estar en la decisió final d'un govern i, al revés tampoc, el govern no pot posar-se a decidir les campanyes de Greenpeace”.

D'altra banda, hi ha límits temàtics en aquests òrgans que tenen a veure amb els límits de la mateixa institució: els aspectes relacionats amb l'àmbit mercantil són

els que troben més obstacles per ser abordats en òrgans de participació o, si més no, les associacions tenen menys poder d'impacte en les decisions, en comparació amb altres actors com empreses o organitzacions patronals o sindicals. Aquests serien els casos de determinats temes que aborden l'ecologisme i el feminisme, com són el reciclatge d'envasos, la lluita contra el sexisme al mercat laboral o el treball sexual.

Per últim, pel que fa a l'anàlisi dels efectes de prendre part de mecanismes de participació, n'abordarem dos: assumir tasques que es considera que haurien de fer les institucions i el desgast de les associacions. L'exemple de Salvem l'Empordà exemplifica el primer aspecte.

El cas de Salvem l'Empordà en l'elaboració del Pla Director Territorial

La plataforma s'ha caracteritzat per treballar paral·lelament les problemàtiques locals i generals de la comarca (reclamant el Pla Director Territorial) i, a més, ha sabut mantenir una interlocució fluida i continuada amb el Departament de Política Territorial, sense deixar de fer mobilització social i informar la ciutadania dels projectes que afectaven al seu entorn.

En relació a la seva tasca d'interlocució, des de la plataforma es considera que s'han fet tasques que correspondrien a l'Administració com són impulsar la participació ciutadana en el Pla o "transversalitzar" la tasca de diferents Departaments amb els quals interlocutaven (Política Territorial; Medi Ambient; Agricultura, Ramaderia i Pesca) que desconeixien alguns aspectes de les polítiques que estaven tirant endavant uns i altres.

Juli Esteban, Director del Programa de Planejament Territorial, destacant la tasca que ha portat a terme Salvem l'Empordà, considera que, des de l'Administració, no es poden portar a terme processos participatius tan exhaustius com els que reclama la plataforma ciutadana perquè, a la pràctica, paralyzarien la feina de planificació.

Respecte al segon dels efectes, l'esgotament, veiem que moltes de les associacions han ressaltat aquesta conseqüència. Sobretot en les associacions sense personal assalariat, es ressaltava, a més, que l'energia que dediquen a la participació institucional deixen d'invertir-la en altres activitats de la pròpia associació.

En el cas específic del moviment ecologista, podem dir que és el que més ha destacat aquest desgast en la participació, juntament amb l'estrès provocat perquè, moltes associacions, tot i mantenir l'especialització en un o dos temes i d'establir delegacions en la interlocució segons la seva especialització, aborden una varietat de temàtiques considerable. La sensació de desgast de les associacions entrevistades, està relacionada amb l'alt nombre de mecanismes de consulta que s'han creat en temes mediambientals⁴³ i el seu caràcter altament especialitzat.

---

⁴³ Consell de Medi Ambient i Sostenibilitat de l'Ajuntament de Barcelona, Consell per un Ús Sostenible de l'Aigua, el Consell de Qualitat Ambiental, Consell de direcció de l'Agència de

SOBRE ELS EQUILIBRIS, LES TENSIONS I LES CONTRADICCIONS DELS TRES GRUPS

A partir del que hem plantejat fins ara, podem apuntar algunes tensions a les quals s'enfronten les diferents associacions, en funció de l'orientació i el marc de la seva activitat:

- En el cas de les associacions que **se centren en la intervenció**, han de litigar amb el risc que, el fet de prioritzar millores concretes i tangibles, no els faci perdre la capacitat de plantejar canvis més amplis. El repte, si és que es vol transformar la societat, és que les intervencions concretes contribueixin a construir una estratègia a més llarg termini que acosti a l'horitzó polític desitjat.
- Les que se centren en **l'acció política, especialment l'autònoma**, han d'afrontar el perill de desatenció dels problemes concrets de la gent. En aquest cas, podríem dir que hi ha el risc que els horitzons polítics a llarg termini facin perdre de vista les necessitats més immediates.
- Les que se centren en la **política institucional** poden estar sobredimensionant el paper de l'Estat en la resolució dels problemes socials o augmentant-ne la capacitat de control, amb els efectes negatius que això pot comportar.
- En el cas de les associacions que es plantegen **combinar la intervenció directa amb objectius polítics transformadors**, es troben amb el repte d'assolir un equilibri que contínuament pot estar variant: com aconseguir que allò immediat permeti no abandonar els objectius de futur?; com mantenir una voluntat de transformació si l'opció per la intervenció les acosta i les fa dependre de les institucions públiques?
- Les que fan una **intervenció autònoma**, com hem vist en el cas de La Kosturica, han d'afrontar les dificultats que suposa tirar endavant aquests projectes sense l'ajut estatal.

3.3. L'estatalisme en les demandes de les associacions

Per analitzar l'estatalisme de les demandes de les associacions, o sigui, si promouen o proposen una major intervenció de l'àmbit estatal en la problemàtica que

---

Residus, Consell de direcció de l'Agència Catalana de l'Aigua, Consells municipals, taules consultives en temes d'energia, de planificació territorial, etc.

tracten, estudiarem dues problemàtiques de cada moviment, que han estat seleccionades pel seu caràcter emblemàtic o pel pes rellevant que tenen per a les associacions i els col·lectius entrevistats. Respecte a aquestes problemàtiques, veurem especialment les diferents direccionalitats que proposen les associacions per a resoldre-les, és a dir, si impliquen un augment o una reducció del paper de l'àmbit estatal, en la regulació del problema social i si també suposen un canvi en el paper que hi juguen els altres àmbits (mercantil, familiar, comunitari).

Abans d'endinsar-nos en l'anàlisi d'aquestes demandes, cal tenir en compte les diferències de les lluites que plantegen els tres moviments, ja que té conseqüències en el paper que donen a cada àmbit. En aquest sentit, ens pot ser útil la proposta de Nancy Fraser (1997: 30), ja introduïda, que distingeix entre les lluites que incideixen de forma més accentuada a una reestructuració de l'economia política (redistribució), les lluites que es proposen incidir en major mesura en l'estructura cultural-valorativa (reconeixement) i, aquelles bivalents, és a dir, que inclouen ambdues vessants. Aquesta separació de les lluites s'ha d'entendre només a nivell analític, ja que a la pràctica "las economías de lo cultural y lo político se encuentran siempre entrelazadas y prácticamente todas las luchas contra la injusticia, bien entendidas, implican exigencias de reconocimiento y de redistribución" (Fraser, 1997: 20).

En el cas dels tres moviments seleccionats, l'ecologista se centra, principalment, en aconseguir canvis en l'estructura de l'economia política amb l'objectiu d'evitar o pal·liar els danys provocats en el nostre entorn.

La lluita feminista, com l'antirracista, exemplifica el model bivalent. Per una banda, incideix en la dimensió econòmica, en la mesura en què el sexisme "es un principio básico de la estructuración de la economía política" (Fraser 1997, pag. 31) que genera explotació, pobresa o marginació en funció del sexe. I, per l'altra banda, repercuteix en la dimensió cultural, en la mesura en què el sexe és també un principi de diferenciació cultural, en el marc de les societats androcèntriques i patriarcals.

Finalment, el moviment LGT, incideix en la transformació del model cultural com a via per lluitar contra la situació opressiva que viu un determinat grup social, pel fet de no seguir el gènere i/o la tendència sexual establerts. En aquest sentit es produeix una ambivalència, ja que, d'una banda, homofòbia i transfòbia són formes d'opressió que s'expressen en la dimensió cultural i, per tant, la lluita contra aquestes se centra en aquesta dimensió, però, per altra banda, aquestes dues formes d'opressió, estan molt relacionades amb el sexisme, ja que tenen a veure amb el manteniment del sistema sexe/gènere, l'heterosexisme i amb la reproducció d'un

determinat model de família i, per tant, estan vinculades indirectament amb la divisió social del treball o amb el manteniment de models d'organització social útils pel mercat laboral capitalista.

Com ja hem dit, aquesta caracterització és a efectes analítics: no vol dir que la lluita ecologista no pretengui incidir en aspectes culturals i la del moviment LGT no tingui efectes econòmics. Des de la concepció que hem adoptat, podem considerar que la lluita del moviment ecologista remet a canvis econòmics o, en un sentit ampli, materials, però per aconseguir-los cal plantejar transformacions a nivell cultural (sobre la percepció del medi ambient o la cultura del consum, per exemple). D'altra banda, la demanda de matrimoni per a persones del mateix sexe té una transcendència cultural clara però també té efectes materials: els drets als que poden accedir a partir d'ara lesbianes i gais si contrauen matrimoni.

Aquesta caracterització inicial és rellevant perquè influeix en la diferent direccionalitat de les demandes dels tres moviments. En aquest sentit, l'estatalisme de les associacions ecologistes sol tenir com a objectiu que l'Estat exerceixi un major control sobre l'àmbit mercantil, mentre que en les feministes i les LGT, l'estatalisme, ha de litigar amb el que implica que l'Estat augmenti el control o la capacitat de regulació sobre aspectes que, abans, formaven part de l'esfera privada, amb les matisos que hem apuntat a l'apartat 2.2.

Els àmbits claus en el cas de les demandes ecologistes són, principalment, l'estatal i el mercantil, mentre que el familiar en formaria part més tangencialment, per exemple, en la promoció del consum responsable de les llars o el consum de productes ecològics o procedents de cooperatives.

El cas del moviment feminista, com veurem, se situa en el constant equilibri: entre lluitar per modificar les estructures econòmiques (com en el cas de la lluita contra la divisió sexual del treball remunerat i no-remunerat o la doble escala salarial) i, generar demandes de reconeixement i valoració social i cultural per al grup concret de les dones, com ha succeït, per exemple, en el conflicte social entorn a la violència de gènere.

En el cas del moviment LGT, en canvi, l'àmbit estatal és el més central (amb demandes que van tant en la línia d'augmentar-ne com de reduir-ne el pes), mentre que, el mercantil hi juga un paper secundari; tot i que, com es pot aprofundir a Coll-Planas (2006), hi ha un ampli debat sobre la mercantilització de la identitat de lesbianes i, sobretot, de gais.

Les demandes que analitzarem del moviment feminista són la violència de gènere i els drets de les treballadores sexuals; que posen damunt la taula, respectivament, el paper que han de jugar les esferes socials en la regulació de les relacions personals i la importància que han de tenir, essencialment l'Estat i el mercat, en una eventual regulació o abolició del treball sexual. Per part de l'ecologisme, plantejarem els casos de l'energia eòlica i la gestió dels residus d'envasos i embalatges; amb la primera de les quals presentem les contradiccions i entrebancs de la implantació d'aquesta energia renovable i amb la segona es posa de rellevància la dificultat de lluitar contra els interessos empresarials. Finalment, del moviment LGT tractarem les demandes de matrimoni per parelles del mateix sexe i la llei d'identitat de gènere; la primera ens permet observar el diferent paper que es dona des del moviment LGT a l'Estat i, alhora, permet veure els efectes redistributius d'una mesura de reconeixement, finalment, el debat sobre la llei d'identitat de gènere revela el manteniment del control estatal sobre els cossos i les fronteres del sexe.

LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE

Fins fa uns anys, les relacions de parella i, més específicament, la violència de gènere⁴⁴, eren considerades un tema que formava part de l'esfera privada, quedant subjecte a la lògica patriarcal. Darrerament, el tema ha anat passant a l'esfera pública: ha estat denunciat pel moviment feminista, s'ha desnaturalitzat, socialment s'ha deixat de considerar un tema privat, els mitjans de comunicació se n'han fet ampli ressò, i les institucions públiques han elaborat polítiques per lluitar-hi en contra. Alhora, aquest pas a l'esfera pública és valorat de forma oposada per diferents sectors del feminisme: des dels que han apostat per una clara intervenció estatal en la problemàtica, fins els que han criticat els efectes perversos d'aquesta intervenció, apostant per estratègies més comunitaristes. En qualsevol cas, el sector estatalista ha estat el que ha tingut més pes, i això s'ha traduït en què en els últims tres anys s'hagi viscut un clar procés d'estatalització i defamiliarització de la violència de gènere que, de retruc, ha anat acompanyada d'una major sensibilitat social sobre aquest tema, que es pot entendre com un cert procés de comunitarització.

La demanda de moltes entitats, en relació a la violència de gènere, anava dirigida a què l'Estat desenvolupés tota una sèrie de mecanismes legals i es destinessin

---

⁴⁴ Tal i com ja hem apuntat (nota a peu de pàgina 2) i com s'aprofundeix a Coll-Planas et al. (2007 pendent de publicació), l'ús habitual del terme "violència de gènere" com a sinònim de maltractament a les dones és conceptualment inadequada.

recursos a donar suport a les dones maltractades, de manera que, l'Estat fes seva la denúncia d'una problemàtica, que, fins fa ben poc, només era denunciada des del moviment feminista. L'èxit d'aquesta demanda s'ha concretat en l'aprovació de la Ley Integral de Medidas contra la Violencia de Género i la redacció de lleis autonòmiques al respecte⁴⁵, que han produït un augment de mesures i recursos de suport per les dones que estan passant, o han passat, per episodis de maltractament, així com, s'han creat organismes com l'Observatori de la violència de gènere, dedicat a l'estudi i la sensibilització social sobre el tema.

Es tracta d'un procés que ha anat acompanyat de crítiques des de certs sectors del moviment, pel pes que s'ha atorgat a l'Estat i perquè aquest ha adoptat una resposta basada en un fort ús del codi penal per les agressions ja comeses, en una excessiva fe en el paper de l'educació dels joves, en una concepció heterosexista i limitant l'accés als recursos a les dones que decideixen entrar en el sistema policial i judicial.

Ca la Dona, Tamaia i Surt consideren un èxit l'assumpció d'aquesta problemàtica per part de l'Estat, però han estat crítiques en com s'ha produït. Ca la Dona critica l'excessiu ús del dret i assenyala els seus límits per solucionar les problemàtiques de gènere; Tamaia fa una crítica contundent a la llei, en la mesura en què imposa a les dones realitzar la denúncia per tal d'accedir als recursos de suport; i, per últim, Surt dirigeix la seva crítica a l'actual cultura punitiva de la qual participa la llei. Des de Surt i de col·lectius més autònoms, com la Eskalera Karakola o MAMBO, també s'ha remarcat la deficiència del dret i, especialment, del dret punitiu, a l'hora de resoldre els conflictes socials.

D'entre les posicions més crítiques amb l'estatalització de la problemàtica de la violència de gènere, començarem abordant les que provenen del moviment feminista de caràcter autònom. Des d'aquesta vessant, s'ha promogut un major pes de l'àmbit comunitari en la lluita contra la violència de gènere: desenvolupant xarxes de suport personals i informals, per a les dones, i promovent mesures concretes com cursos d'autodefensa, tallers per treballar la recuperació de les dones que han patit violència o grups d'autoajuda. Alhora, s'ha criticat que l'estatalització del fenomen s'hagi produït a través d'una llei punitiva i plantejada en termes de seguretat i emergència. En aquest sentit les paraules de Cristina Vega resumeixen perfectament la crida a començar a

---

⁴⁵ En el cas català s'ha redactat un avantprojecte de Llei dels drets de les dones per l'eradicació de la violència masculista, que ha quedat aturat al final de la primera legislatura del govern tripartit i està previst que s'aprovi en breu.

plantejar altres aliances, que no siguin amb l'Estat, ja que desvirtua allò que el feminisme volia aconseguir:

Así pues, la andadura feminista que forzó el aparato jurídico introduciendo nuevos valores, como la «libertad sexual» o la «integridad moral», que tomaban en cuenta la singularidad de los sujetos-ciudadanos, se ha descompensado definitivamente a favor de una política desplazada hacia el control (punitivo) y la gestión (diferida y de emergencia) de un conjunto más o menos coherente de excepciones. La proliferación del derecho penal, frente al civil, las limitaciones que éste impone, por ejemplo en el caso de las mujeres inmigrantes sin papeles, o la falta de imaginación a la hora de afrontar la violencia como un asunto relativo a la sociabilidad común –como lo fue cuando el feminismo ideó la acogida como parte de las redes de apoyo entre mujeres– ponen de manifiesto la estratificación del derecho y la extenuación del deseo (Vega, 2004).

En contraposició, determinats sectors del moviment feminista defensen i reclamen les actuacions de caràcter punitiu com una resposta ferma contra els homes maltractadors⁴⁶ i, es considera, aquesta resposta estatal, com un èxit, pel fet que suposa un nou franqueig de l'antiga divisió entre allò públic i privat, ja que l'Estat, i el seu aparell judicial, deixen de cedir la responsabilitat de resoldre el conflicte només a les persones implicades.

La conveniència de l'aliança del feminisme amb l'Estat genera molt conflicte dins del moviment⁴⁷. Fina Birulés (2004) va exposar, quan es va iniciar el procés de redacció de la llei estatal de la violència de gènere, la necessitat de posar al centre la llibertat de les dones, el seu present i les condicions socials, econòmiques i polítiques que la fan possible i, en conseqüència, proposava desplaçar la igualtat en pro de la llibertat en la lluita contra la violència de gènere. Amb aquest discurs es criticava el plantejament de la llei estatal que posava gairebé tot el pes en el passat, és a dir, en el càstig a l'agressió consumada i en el futur a través de la educació a les noves generacions. En contraposició, es proposava partir de l'objectiu de promoure una vida lliure de la violència de gènere; principi que va ser defensat des de Ca la Dona i altres

---

⁴⁶ La Federación de Mujeres Progresistas, el Lobby Europeo de Mujeres i l'Asociación de Mujeres Juristas Thermis, entre d'altres, van signar un manifest el setembre de 2006 demanant un enduriment de la llei espanyola contra la violència de gènere i reivindicant la "tipificació del delict de terrorisme sexista para todos los actos de violencia ejercitados por los hombres contra las mujeres" (www.mujeresjuristasthemis.org, visitada el gener de 2007)

⁴⁷ Respecte aquesta crítica s'ha de tenir en compte que les divergències dintre del moviment feminista entre el feminisme de la igualtat i la diferència han estat històriques. Per a una lectura més acurada sobre aquest conflicte i els seus efectes en el moviment feminista, vegeu Sonia Ruiz (2004).

entitats com Dones Juristes i Tamaia⁴⁸, i, va acabar concretant-se, a nivell autonòmic, en la regulació sobre la violència masclista envers les dones⁴⁹.

El conflicte en relació a l'heterosexisme del tractament de la violència de gènere, va sorgir en el procés d'elaboració de l'avantprojecte de la llei contra la violència masclista que redactava l'Institut Català de les Dones. En l'avantprojecte s'excloïa les dones lesbianes que patissin agressions per part de les seves parelles. Aquest aspecte va ser denunciat des de Lesbianes Feministes tant a l'Institut Català de les Dones com en el marc de Ca la Dona:

És un tema bastant tabú, les vegades que, per exemple, ha sortit en debats a Ca la Dona, és un tema que incomoda bastant i, que, també, amb les institucions ja que trenca molt els fonaments en què es basa el discurs de la violència de parella, del domini de l'home sobre la dona, etc, de la dona des d'una posició de subordinació, llavors, teòricament, d'acord amb aquesta visió, en una relació entre iguals això no hauria de passar. En canvi si dius 'no, és que també passa', tota la resta trontolla i com que costa potser trobar un aparell discursiu alternatiu, ja que l'opció és dir, 'millor que no en parlem' (Marta Estella, Lesbianes Feministes).

Institucionalment, la resposta va ser deixar al marge aquest debat i excloure la violència de gènere en les relacions lesbianes, per tal d'aconseguir com a mínim que les dones heterosexuales i transsexuals⁵⁰ maltractades per les seves parelles poguessin obtenir drets i recursos de suport. Marta Selva exposa de la següent manera el dilema que es va viure i la decisió que es va prendre:

Ens va semblar inoportú políticament. D'una banda, enteníem la pressió i, donat que a la llei reflectim diferents formes de violència, pensàvem que era important que hi hagués aquest punt relatiu al que era la qüestió de l'opció sexual i, de les situacions de violència en l'àmbit de la comunitat o l'àmbit laboral, i la violència sexual o física i això està reconegut. Però d'altra banda, probablement vam ser covardes, perquè en aquell moment, era un debat que obria altres debats molt amplis i no ens hi veïem amb cor. (Marta Selva, Presidenta de l'Institut Català de les Dones).

Per acabar només apuntar que l'assumpció de la demanda per part de l'Estat, ha suposat un augment de recursos i finançament públic per les entitats que es dediquen al suport per a dones maltractades, augmentant la professionalització de les entitats i accentuant els processos d'institucionalització.

---

⁴⁸ Ambdues entitats van ser contractades per a participar en el desenvolupament de la llei catalana sobre la violència masclista. Tamaia, va desenvolupar part del diagnòstic de la llei i, Dones Juristes va ser l'encarregada de la redacció de l'avantprojecte de llei.

⁴⁹ Per a major informació sobre aquesta llei es recomana la lectura de l'esborrany encara no aprovat al Parlament: <http://www.gencat.net/icdona/docs/lleiviolenca.pdf>

⁵⁰ La inclusió de les dones transsexuals (sense necessitat d'estar operades) és un avenç respecte la llei estatal.

ELS DRETS DE LES TREBALLADORES SEXUALS

Resoldre la situació d'opressió en què es troben les treballadores sexuals és un dels temes que genera més polèmica i divisió en el si del moviment feminista; que està dividit, a grans trets i amb certs matisos, entre les que consideren que s'hauria d'abolir (la qual cosa implicaria una forta estatutzació de la problemàtica i una desmercantilització) i, les que aposten per regular el treball sexual (que implicaria una major intervenció estatal i un canvi en el mercat sexual d'unes relacions no regulades a unes de formals)⁵¹. El punt en què coincideixen ambdues postures, tot i que amb accents diferents, és en la denúncia de les condicions de vida de les treballadores sexuals i de la poca implicació estatal en la lluita contra les xarxes de prostitució forçada que les envolten.

Des del corrent abolicionista, es considera que les relacions sexuals remunerades no poden ser enteses com a treball en la mesura en que són resultat d'una situació d'explotació, discriminació i desigualtat en el context d'una societat patriarcal. En aquest sentit, no consideren que s'hagi de plantejar la lluita com una qüestió de drets laborals sinó que s'ha de lluitar contra la prostitució com a forma de violència i explotació:

Se trata de luchar contra la explotación, no de regularla. La discusión en la actualidad es semejante a la que en el siglo XIX mantenían los movimientos abolicionistas y los partidarios de perpetuar la esclavitud: razones de conveniencia económica, de armonización social y de pervivencia e inevitabilidad histórica se manejaban entonces al igual que hoy. Es como si aceptáramos la violencia doméstica porque es menos mala que la posibilidad de perder la vida cuando las mujeres exigen la separación de sus maltratadores y adujéramos que además siempre ha existido. O como si aceptáramos la esclavitud en según qué supuestos porque es más beneficiosa para la persona esclavizada que la propia libertad, llena de peligros, e incluso si algunas de ellas escogieran permanecer en ella, donde se sienten más seguras (Berbel, 2006).

Respecte la postura que aposta per la regularització del treball sexual, en primer lloc es considera que cal distingir entre les dones que es prostitueixen perquè estan forçades (a qui s'ha d'actuar i donar recursos per treure-les d'aquesta situació), i, les que ho fan de forma voluntària, les quals haurien de deixar de treballar en el mercat negre i passar a un mercat formal amb els drets laborals que l'acompanyen. D'aquesta manera es considera que es podria exercir un major control i les prostitutes podrien tenir drets laborals, reduint, així, l'opressió i l'explotació que viuen. El debat

---

⁵¹ Comentarem només dues postures, tot i que no són les úniques, perquè són les dues que estan tenint un major pes a l'Estat Espanyol i Catalunya. Per a un major detall sobre aquestes i altres postures vegeu l'informe del OSPDH (2005) *Una aproximació a la vulneració dels drets humans de les treballadores sexuals a la ciutat de Barcelona*

però està en si la regulació s'ha de fer en base a promoure el cooperativisme o els interessos dels empresaris dels locals on s'exerceix la prostitució, que són un lobby molt influent.

Per la seva banda, LICIT parteix de considerar el treball sexual com una realitat a la qual no es pot girar l'esquena i, que, a més, s'ha d'entendre en el marc dels processos migratoris a escala internacional, de les condicions de precarietat de les dones en les societats actuals i, de la lluita per un canvi de fons dels models de la societat capitalista i patriarcal:

Molts països llatinoamericans i d'Àsia depenen de les remeses que envien les persones inserides en la indústria del sexe a Occident. (...) És a dir, aquesta dependència i les relacions perverses ja existeixen. (...) A mi, no m'agrada el món com és i, *ojalá la gente viviera su sexualidad de otra manera y no por el mercado*, i també m'agradaria que la gent no hagués de comprar servei de companyia per als fills o avis perquè tu els pots cuidar, però ningú es porta les mans al cap perquè hi hagi una mercantilització brutal dels *cuidados* de la vida, i també hi ha transferència de persones perquè vinguin a cuidar-los, sí o no?!! Nosaltres volem treballar perquè la prostitució desaparegui, però, a la vegada, hi ha una realitat que és un dèficit de drets humans per un col·lectiu amb condicions de vida cada vegada més precàries (Isabel Holgado, LICIT).

Ahora, el debat sobre el treball sexual s'entén en relació al paper que juga l'estigma 'puta' en el manteniment del sistema patriarcal:

No hay peor insulto, para una mujer, que ser acusada de puta. Por esa razón, las mujeres, que buscamos ser aceptadas socialmente, nos esforzamos mucho en alejarnos de la adjudicación de ese rótulo mancillante aunque, muchas veces, fracasemos en el empeño. Cualquier mujer puede, en cualquier momento, ser considerada "demasiado autónoma" y peligrosa disidente de la organización social sexista que nos niega nuestro derecho a la autodefinición y, por tanto, a la autonomía. El estigma de puta es el encargado de mantenernos a raya, a las mujeres, de castigarnos si nos atrevemos a traspasar las conductas asignadas socialmente a cada uno de los sexos. Así, resulta acertada la reflexión de Gayl Pheterson que sostiene que, mientras exista una sola mujer discriminada por razón de su vida sexual, todas las mujeres nos hallamos en una posición vulnerable en materia de discriminación. Contra todo pronóstico, el mundo de la prostitución también es nuestro mundo (Holgado, 2001).

En ambdues postures, la centralitat de l'Estat és clara però va en direccions diferents: unes demanen que intervingui per abolir-lo i altres per regular-lo. Ambdues postures, però, plantegen problemes. Les demandes abolicionistes, tal com mostra el model suec, impliquen un alt grau de repressió i control social, un empitjorament de les condicions de la vida de les dones que continuen dedicant-se al treball sexual, ja que, han d'actuar clandestinament, i, a més, genera un desplaçament de la demanda cap a països veïns. En el cas de les demandes de regulació, veient els casos holandès i

alemany, hi ha el perill que la legalització tingui més en compte els interessos dels empresaris, que els de les treballadores sexuals⁵².

Aterrant el debat en el marc de la política catalana, apuntarem dues actuacions estatals en relació al treball sexual: la primera és l'aprovació de l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a la ciutat de Barcelona i, la segona és l'esborrany de llei sobre la prostitució impulsat des del Departament d'Interior per part de Montserrat Tura la legislatura 2002-2005. Ambdues mesures han estat criticades tant per part d'abolicionistes com de regulacionistes, perquè representen un atac directe a les dones treballadores sexuals⁵³. En l'esborrany de llei, consideren que s'han tingut més en compte els interessos dels empresaris, que els de les treballadores sexuals i, que els criteris de seguretat ciutadana han passat per damunt de la lluita contra l'explotació, el tràfic i les màfies que rodegen el negoci de la prostitució.

En general los colectivos que trabajan por los derechos de las trabajadoras sexuales no están a favor de esta ley. (...) Mejor es nada que esta ley, eso seguro, mejor es nada. Además dan mucha trascendencia a cosas sobre las que no van a hacer nada, como la lucha contra el proxenetismo, si ya hay una ley orgánica que lo prohíbe, ¿qué más quieres hacer? Ponte a trabajar. No digas qué vas a hacer, hazlo. Los planes de ayuda, ya hay planes de ayuda, el PIRMI, ya hay medidas, ¿qué van a hacer? Si no lo pones en concreto se supone que vas a hacer lo mismo que estás haciendo. Es el timo de la estampita (Bea Espejo, Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya).

Des dels col·lectius més favorables a la regulació, es defensa la prostitució al carrer pel fet que, allà, les treballadores solen tenir més autonomia que en els locals, però discrepen sobre el paper que han de tenir els empresaris. Des del punt de vista de Bea Espejo, del Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya:

[Las representantes de LICIT] están en contra de que se criminalice el empresariado, entienden que hay mafias y gente que no, que va ahí de forma voluntaria. No tenemos diferencias muy acusadas pero yo entiendo, primero, que yo no voy a reivindicar los negocios de los empresarios, y máxime cuando la única asociación que hay de empresarios

---

⁵² Existeixen opinions i, fins i tot, estudis contraposats sobre la situació de les treballadores sexuals en els països on s'ha prohibit (com Suècia) o s'ha legalitzat (com és el cas d'Holanda o Alemanya). Es poden veure exemples dels arguments a favor de la prohibició a *La solución de Suecia para la prostitución*, de la Red Feminista (www.sexovida.com/educacion/suecia.htm visitada el gener de 2007) o a *La prostitución no es el oficio más antiguo del mundo, es la forma de esclavitud más antigua del mundo*, de Les penelopes (www.penelopes.org). Per altra banda, es poden trobar arguments a favor de la regulació al text *La prostitución es una trabajo*, de Concha García, membre del grup feminista Hetaria, del qual formen part treballadores sexuals (www.lainsignia.org/2006/enero/cul_028.htm).

⁵³ A través de l'Ordenança es mostra una vegada més, com, des de les institucions públiques, es fa un discurs contradictori on la dona prostituta apareix com a víctima, però, en les polítiques i a la pràctica, se la tracta com a criminal.

están en contra de la prostituta autónoma. Por mi, lo tengo clarísimo. (...) Si hay libertad la persona puede decidir si está mejor en un puticlub, en la calle, o en el piso o por internet. Sino es puro negocio y pura explotación (Bea Espejo, Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya).

Aquest esborrany de llei, que va generar molta polèmica dins del mateix PSC, va quedar aturat amb el final de la legislatura anterior i està per veure com i quan es reprendrà; per tant actualment el debat està obert i al centre de l'esfera pública. Queda per resoldre com s'establirà el joc de poder entre les demandes de les pròpies treballadores sexuals, l'empresariat que lluita per tal de defensar els seus interessos en aquest negoci, els col·lectius feministes que defensen els drets de les treballadores sexuals i el lliure exercici d'aquesta pràctica, les associacions que lluiten perquè les relacions sexuals deixin de ser un negoci patriarcal i, finalment, l'Estat, que sembla declinar-se a favor dels interessos de l'empresariat.

ENERGIA EÒLICA

La demanda de promoure les energies renovables connecta amb la voluntat de reduir la producció d'energia nuclear, tèrmica i hidroelèctrica i, per tant, amb un replantejament de fons del model energètic català. La demanda ha estat en part assumida per part de les institucions públiques amb mesures com les subvencions per a la instal·lació de plaques d'energia solar, l'obligació d'instal·lar-ne a les noves edificacions o la més controvertida implantació de parcs eòlics.

En relació a l'energia eòlica, apareix un conflicte en l'eix local-global: d'una banda, organitzacions com Ecologistes en Acció o Greenpeace, que, en base a una visió global del problema energètic, pressionen les institucions perquè promoguin, amb decisió, l'energia eòlica i, d'altra banda, hi ha les associacions que tenen un plantejament més arrelat en el territori i que comparteixen la necessitat de canvi de model, però són crítiques amb la implementació dels parcs eòlics, com és el cas de Salvem l'Empordà i la Federació d'Entitats Ecologistes de Catalunya, que agrupa, entre altres, ADENC, CEPA, IAEDEN i GEPEC.

Des de la primera postura s'elabora un discurs centrat en una anàlisi crítica sobre el model energètic imperant i contra el discurs que el legitima ja que, en paraules d'Ecologistes en Acció, es basa "en desvincular el consum de productes i d'energia dels criteris reals d'eficiència i de l'impacte ambiental associat"⁵⁴, i, en ocultar

---

⁵⁴ Ecologistes en Acció (2005) a *Per un desenvolupament de l'energia eòlica a Catalunya*, a www.pangea.org/ecologistesenaccio-cat/ (visitada el desembre de 2006).

els seus efectes perjudicials sobre el medi ambient. Per a aquestes entitats és prioritari el canvi de model energètic vers un de més sostenible (promocionant les energies renovables, impulsant l'estalvi i l'eficiència, frenant el procés de canvi climàtic...), i, s'enfronten a aquells sectors del propi moviment que, com Salvem l'Empordà, critiquen els impactes locals d'aquestes polítiques i aposten per harmonitzar-les amb la realitat del territori concret en què s'implanten:

Salvem l'Empordà està a favor de l'eòlica però han de valorar on posar-la per no crear impactes ambientals molt grans. Greenpeace, està a favor de l'eòlica i dóna menys importància a l'impacte territorial. Hi va haver persones de Salvem l'Empordà que eren sòcies de Greenpeace que s'han "posat les mans al cap" en veure que Greenpeace defensava la instal·lació de parcs eòlics amb molt impacte ambiental a l'Empordà. (...) No ens posàvem d'acord perquè feien un discurs tan generalista que jo també hi estic d'acord amb el seu discurs però, [els deies] 'parlem del territori, què creus?' [i representants de Greenpeace contestaven] "Ah, no, aquí no ens posicionem" (Marta Ball-llosera, Salvem l'Empordà).

Dos casos en què s'ha materialitzat aquesta tensió, amb Greenpeace com a protagonista, han estat, en primer lloc, l'oposició de l'organització a la proposta de Medi Ambient d'aprovar una moratòria de 6 mesos pels nous parcs eòlics, en espera de l'aprovació d'un Pla Territorial de l'Energia Eòlica, mesura que havia estat molt ben rebuda per Salvem l'Empordà; i, en segon lloc, la interposició d'una demanda, de Greenpeace a la Generalitat per un decret que imposa majors restriccions sobre els terrenys que poden implementar l'energia solar. Per a Greenpeace:

Resulta pervers que la Generalitat argumenti la protecció del medi ambient i el paisatge per impedir el desenvolupament de les renovables, quan sense el desenvolupament d'aquestes l'actual model energètic acabarà no només amb el medi ambient i el paisatge, sinó amb l'única possibilitat d'independència energètica de Catalunya (Web Greenpeace, 2006⁵⁵).

Per part les associacions que tenen una òptica més local, GEPEC afirma que "cal tenir en compte que les centrals eòliques no deixen de ser instal·lacions industrials de gran envergadura i amb uns impactes ambientals importants"⁵⁶. D'altra banda, Salvem l'Empordà denuncia que són els interessos empresarials els que pressionen per col·locar parcs eòlics en espais que s'haurien de protegir:

---

⁵⁵ www.greenpeace.org/espana/press/comunicados/greenpeace-denuncia-que-la-gen (visitada el desembre de 2006).

⁵⁶ Segons el GEPEC una central eòlica comporta la instal·lació de quilòmetres de línies elèctriques d'evacuació de l'energia produïda, de grans transformadors, d'instal·lacions de control i supervisió, l'obertura de grans vials, que permetin el pas dels camions de gran tonatge que transportaran els diferents materials, l'anivellament dels terrenys, l'eliminació de la vegetació existent, el moviment de tones de terra, etc. (<http://aeec.pangea.org/ecoilla/art71-1.html> visitada el desembre de 2006).

Nosaltres sempre hem dit "eòlica sí però amb dos supòsits: al país ens menjarem eòlica a canvi de que es tanquin nuclears. Nosaltres sabem que ens menjarem eòlica, és un territori amb vent i s'ha d'aprofitar. I per altre costat, mengem-nos eòlica, però decidim on la instal·lem. Decidim-ho des de la ciutadania, que no siguin les empreses que decideixen on volen l'eòlica. Les empreses volen els millors punts de la carena per tenir el màxim rendiment, encara que tingui un impacte visual i natural brutal. I nosaltres diem "digueu-nos quants molins ens hem de menjar, 200 molins?, d'acord, però decidim on els instal·lem, al costat de l'autopista, a un polígon industrial... (Lluís Benejam, Salvem l'Empordà).

Es realitza, doncs, una crítica a la mercantilització i es demanda una intervenció estatal per tal de posar-hi límits. En aquest aspecte les postures no estan tan allunyades, perquè Ecologistes en Acció defensa aferrissadament la construcció de parcs eòlics, però comparteix la necessitat de "no centrar-se només en la construcció de grans parcs connectats a la xarxa, sinó, també, de la proliferació d'aerogeneradors de petita i mitjana escala en polígons industrials i habitatges particulars" i, d'establir un control estatal cap a les companyies que promouen la construcció dels parcs eòlics, per tal d'assegurar que aquests projectes no es facin des d'un marc especulatiu i desordenat.

Aquests aspectes connecten amb el plantejament de fons del model energètic català i, amb un dels seus principals i més polèmics elements: la línia de Molta Alta Tensió (M.A.T.). Per a Jordi Cañas, del Departament de Medi Ambient, la politització del tema en dificulta el debat i, alhora, assenyala la contradicció que la M.A.T. pot resultar necessària, precisament, per poder desenvolupar les energies renovables (per no perdre l'energia que es genera en moments de baix consum, per exemple) i per poder establir un tipus de xarxa elèctrica que fomenti que els petits nuclis generin la seva pròpia energia sense caure en el risc de quedar incomunicats.

En la demanda de promoure energies renovables trobem que l'Estat és al centre, com a mitjancer, per pressionar a l'àmbit mercantil (perquè la ubicació dels parcs eòlics no respongui només a la lògica del benefici) o al familiar (incentivant pràctiques com l'estalvi energètic o promovent la instal·lació de plaques d'energia solar).

RECICLATGE D'ENVASOS I EMBALATGES

La segona demanda que analitzarem del moviment ecologista, el canvi del sistema de reciclatge d'envasos i embalatges, ens permet veure com el moviment pressiona l'Estat com a intermediari, perquè aquest pressioni a les empreses, procés en el qual es posen de relleu els límits del poder de l'àmbit estatal vers el mercantil.

La demanda es concreta en redistribuir la responsabilitat, en el reciclatge d'envasos i embalatges, per tal d'aconseguir que les empreses que els generen se'n facin responsables i, d'aquesta manera, l'Estat es deixi de fer càrrec de les externalitats de les empreses. En el cas dels envasos reutilitzables, la demanda d'algunes associacions, que assumeix com a pròpia el Departament de Medi Ambient i que s'ha implementat a alguns països de la Unió Europea⁵⁷, és que s'apliqui el dipòsit retorn, és a dir, que el consumidor retorni els envasos als establiments on els s'han comprat i aquests el retornin als productors. En paraules de Vicenç Vilana, d'Ecologistes en Acció, l'objectiu és que en el reciclatge “el responsable sigui el productor, no tu com a ciutadana ni l'Administració”.

De fet, aquesta demanda va ser incorporada a la Llei d'envasos i residus d'envasos, aprovada el 1997, que reconeix, al seu article sisè, l'obligatorietat d'un sistema de dipòsit, devolució i retorn dels envasos. La pressió del lobby de fabricants d'envasos i d'embalatges de plàstic d'un sol ús, en el procés d'elaboració de la Llei, va fer que s'aprovés un altre article admetent tantes excepcions a l'article sisè, que, a la pràctica, el fa inaplicable, de manera que, els productors poden seguir mantenint la cultura dels envasos i embalatges no reutilitzables (Tello, 2001).

En aquest cas, l'estatalització de la gestió dels residus i el reciclatge es deu a la impossibilitat per aconseguir que les empreses assumeixin les externalitats que generen. Per a Jordi Cañas, del Departament de Medi Ambient, la veritable solució respecte els embasos seria aconseguir un dipòsit retorn, però una combinació d'“incapacitat” i de manca de “valor polític” per obligar a les grans empreses del sector a fer-ho, ha conduït a un “model fals” basat en la recollida selectiva, les mesures per reduir residus i els ecoparcs.

En aquest àmbit, com en molts d'altres en els quals tracta d'incidir el moviment ecologista, el pes de l'àmbit mercantil i del sistema econòmic vigent és clar. Alhora, la pressió del moviment (moderada o més confrontativa com en el cas de la Plataforma Transgènics Fora) vers l'Estat perquè limiti la lògica mercantil, no té perquè ser efectiva, ja que, per a Jordi Cañas, el govern no té “poder real” per enfrontar-s'hi: “les decisions les estan prenent uns altres, no és el govern. Jo et diria que els factors econòmics de Catalunya han fet caure a un conseller de Medi Ambient”.

L'estratègia ecologista, però, pot prendre altres direccions que no passen per l'Estat, com incidir directament en l'àmbit mercantil o al familiar. Respecte el primer

---

⁵⁷ L'aplicació del dipòsit retorn s'ha aplicat, no sense les resistències de les empreses, a països

cas, podem citar l'experiència de CEPA, que ha treballat amb establiments comercials i en conveni amb ajuntaments, per tal de crear el que anomena "Xarxa de comerços locals de qualitat i respectuosos amb el medi ambient"; els establiments que s'hi adhereixen es comprometen a fer recollida selectiva i a reduir la generació de residus (disminució/substitució de les bosses de plàstic, promoció dels envasos retornables, augment de l'oferta dels productes de línia ecològica...).

En relació a les estratègies que des de l'ecologisme tracten d'incidir en l'àmbit familiar, entès com les unitats mínimes de convivència, trobem la idea de polititzar el consum. Aquesta estratègia, que hem vist en multitud de campanyes, es basa en l'assumpció del caràcter polític que té l'acte de consumir, per tal de no recolzar econòmicament aquelles empreses que no respecten el medi ambient, tracten de forma injusta els seus treballadors o recolzen una guerra. Un altre tipus de politització del consum és el que planteja La Kosturica, la qual opta pel desenvolupament d'un model alternatiu de consum, basat en la producció ecològica i el sistema de treball cooperatiu.

EL MATRIMONI PER A PARELLES DEL MATEIX SEXE

La demanda del dret al matrimoni per a parelles del mateix sexe va sorgir el 1987 arran del cas concret d'una parella de Vic, que va sol·licitar casar-se al registre de la ciutat i se li va denegar. Davant d'aquest cas, totes les associacions van coincidir, tot i que amb diferents estratègies, en donar suport a la demanda. Després d'aquest episodi, però, les estratègies de les associacions es van bifurcar: d'una banda, el Casal Lambda i, sobretot, la Coordinadora Gai Lesbiana van optar per una estratègia progressiva segons la qual calia començar demanant una llei de parelles de fet; per l'altra banda, pel FAGC, el Col·lectiu Gai de Barcelona i Lesbianes Feministes la demanda d'igualtat legal no era una prioritat, però, quan apareixia, s'afirmava estar en contra de la llei de parelles de fet i el que es reclamava era la igualtat total: el matrimoni.

A partir de l'aprovació de la llei catalana de parelles de fet, el 1998, les estratègies van tornar a canviar: la Coordinadora Gai Lesbiana i el Casal Lambda van començar a reclamar el matrimoni, demanda que, en aquell moment, es veia molt llunyana, mentre que FAGC, Col·lectiu Gai de Barcelona i Lesbianes Feministes van començar a articular un discurs crític amb la institució matrimonial.

---

com Alemanya, on l'empresa Coca-Cola va arribar a posar plets contra l'Estat.

Davant la recent aprovació del dret al matrimoni entre persones del mateix sexe, el Casal Lambda i la Coordinadora Gai Lesbiana, consideren que aquest dret és “el gran guany del moviment” (Josep Anton Rodríguez, Casal Lambda) i suposa el “naixement civil de les persones homosexuals” (Lambda, 2005). Tot i això, afirmen que no suposa el final de l'homofòbia i no es fa un discurs acrític vers la institució matrimonial, sinó que s'afirma que, com a model, no es “la panacea” (Petit 2003 :123), ni és la “fórmula més adequada perquè dues persones estableixin un vincle íntim” (Josep Anton Rodríguez, Casal Lambda).

Des del Col·lectiu Gai de Barcelona, Ferran Pereda considera que el dret al matrimoni significa “un pas endarrere” pel moviment, perquè li fa perdre la capacitat de qüestionar la família com a institució inscrita en una estructura capitalista i patriarcal. Mentre que, tant des del FAGC com de Lesbianes Feministes, es comparteix el discurs crític vers la institució matrimonial i s'apunta que comporta algunes conseqüències negatives, però, a la vegada, se li reconeixen efectes positius: una major visibilitat, la valoració més positiva de lesbianes i gais per part del conjunt de la societat i, des del punt de vista simbòlic, té un clar impacte en contra de l'homofòbia.

Pel que fa a les conseqüències negatives, des del FAGC i Lesbianes Feministes, es creu que el matrimoni actuarà com a legitimació per a les parelles de gais i lesbianes, per la qual cosa dividirà el grup entre les persones que adoptaran aquest model de relació legitimat i, les que en viuran al marge, que estaran més estigmatitzades. A això s'hi suma una altra preocupació: que la possibilitat de casar-se faci perdre els models de relacions personals que han construït gais i lesbianes per la impossibilitat d'integrar-se al model legitimat socialment, fins ara exclusiu d'heterosexuals.

La campanya per l'abolició del matrimoni civil, portada a terme el 2005 pel Lesbianes Feministes, el FAGC, el Col·lectiu Gai de Barcelona, l'assemblea Stonewall i el Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona, es va nodrir, en part, del document *Més enllà del matrimoni* (GLF, 2002), que argumentava el següent:

- Els discurs majoritari no qüestiona la institució matrimonial i familiar, per la qual cosa va en contra del projecte feminista de transformar-la.
- El fet de reclamar el dret al matrimoni per ser una discriminació, no és un argument, perquè es pot estar en contra de la institució de la qual un és discriminat, com en el cas de les dones quan estaven discriminades del servei militar obligatori o en la successió en la família reial.

- La institució matrimonial no només no resol molts dels problemes de lesbianes i gais, sinó que en genera de nous: “hiperreglamentació” de les relacions de parella, invisibilització i erosió d'altres tipus de relacions, com les xarxes de suport i amistat i, reconducció de les relacions de parella lèsbiques i gais cap a una lògica heterosexual.
- Reclamar el matrimoni reforça una institució que implica “la renúncia de la col·lectivitat a assumir la responsabilitat envers les necessitats de les persones i, l'abandonament, a l'àmbit privat, de les relacions de dependència”.
- El matrimoni és una institució que discrimina, en la mesura que ofereix uns drets a les persones casades (pensions de viduïtat, herències, accés a habitatges socials, etc.), als quals no poden accedir, o hi accedeixen amb desavantatges, les persones que no volen o no poden casar-se.

Per aquests motius, en el document s'acaben proposant tres punts:

a) abolir el matrimoni civil i deixar que les relacions sexuals i afectives entre persones adultes es puguin acollir a contractes (si cal, modificar la legislació sobre contractes perquè tinguin en compte les diferències de poder i matisar els conceptes de consentiment voluntari i l'autonomia de la persona); b) protegir legalment i socialment les relacions de cura i de dependència entre les persones; c) garantir que cada persona tingui les necessitats bàsiques cobertes, independentment de si té parella o no (GLF, 2002).

Un dels elements subjacent al discurs, és la percepció que la regulació del matrimoni suposa una estatalització de les relacions de parella i dels processos que hi estan associats, com la distribució de tasques de cura de gent gran.

Pel que fa a la posició *queer*, des de l'assemblea Stonewall, Pere Floresta considera que el matrimoni és un “no asunto” i, que, el que cal, és “seguir luchando contra todas las instituciones del patriarcado, y el matrimonio es una de ellas”.

Al marge, però, de valoracions polítiques, el matrimoni per a parelles del mateix sexe és un exemple d'una reivindicació cultural que té efectes materials clars, ja que permet accedir a recursos i a drets que fins llavors eren exclusius de les parelles heterosexuales.

LLEI D'IDENTITAT DE GÈNERE

El tema de la Llei d'Identitat de Gènere és rellevant perquè és actual (està en procés d'aprovació), ha generat molt debat entre el moviment i, a nivell sociològic,

perquè evidència el paper de l'Estat com a garant de les fronteres entre sexes i gèneres.

La demanda d'una llei que abordés de forma integral la discriminació legal, social, econòmica i laboral de les persones transsexuals, va ser promoguda pel Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya des de la seva fundació el 1992.

El primer intent d'aprovar una llei en relació a aquest tema, va sorgir el 1999 de la mà del PSOE que, des de l'oposició, va presentar al Congrés una proposta de llei, que volien consensuar amb el govern Popular. La proposta va dividir les associacions de transsexuals, entre les que consideraven que suposava un avenç i, les que, com el Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya, trobaven inadmissible que s'obligés a operar-se per poder canviar la identitat legal. A més, es considerava que la proposta de llei suposava un retrocés ja que, a la pràctica, ja hi havia jurisprudència per demanar el canvi d'identitat legal sense estar operat. Partint de la premissa que era millor continuar com s'estava que no pas que s'aprovés aquella llei, des del Col·lectiu es va adoptar una oposició frontal, amb informes jurídics i mobilitzacions:

Pusimos toda la carne en el asador. Hicimos una campaña con el lema "Transsexuales en contra de la ablación" y decíamos que estábamos en contra de las ablaciones que quería hacer el PSOE, que quería cortarnos el... Mi criterio es que aquí hay una ablación. La intención era que esta ley no progresara y esta ley no progresó (Bea Espejo, Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya).

Aquesta posició connecta amb l'aposta de l'associació per desplaçar l'operació de genitals com un tema necessari per a les persones transsexuals:

Nosotros pensamos que sería interesante que la gente no necesitara tanto la operación. A ver que pasa si con los papeles ya en regla quizá ya no le hace falta ir de cabeza a operarse para normalizarse. (...) El problema que nosotras veíamos, es que la operación estaba muy condicionada. Por un lado, los médicos privados tienen mucho interés porque la gente se opere, porque es pasta. Por otro lado, la persona transexual está muy condicionada por el entorno sexista, que le obliga (...). Y estos condicionantes habría que acabar con ellos para que la operación sea una elección (Bea Espejo, Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya).

Durant la campanya electoral de les eleccions generals del 2004, el PSOE va prometre una regulació del matrimoni per a parelles del mateix sexe i una llei d'identitat de gènere. Un cop al govern, i després d'aprovar el matrimoni, la llei d'identitat de gènere es va fer esperar, generant inquietud i protestes entre els sectors de l'associacionisme transsexual més propers al PSOE. Finalment, va ser presentada al Congrés i, actualment, es troba en tràmits parlamentaris. Respecte l'anterior proposta, s'ha aconseguit que no sigui necessària l'operació per canviar-se la identitat legal, però ha rebut dures crítiques per part d'associacions, ja que ha rebaixat àmpliament

els plantejaments inicials. I és que, tal i com mostra el canvi de nom de 'Ley de Identidad de Género' a 'Ley Reguladora de la rectificación registral de la mención relativa al sexo de las personas' (Carmona, 2006), s'ha perdut el plantejament integral de la llei, i s'ha acabat regulant només el canvi de nom legal.

A nivell de temes concrets que no han estat incorporats a la llei, es critica l'exclusió de les persones transsexuals immigrants i de les menors d'edat. El Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya, el Grup de Transsexuals Masculins de Barcelona i la Guerrilla Travolaka, coincideixen en criticar l'exclusió dels menors d'edat, argumentant que en altres països, com Holanda, se'ls permet aplicar el tractament hormonal ja que és reversible i, evita el desenvolupament dels trets sexuals que es desenvolupen a l'adolescència:

La ley se olvida por completo de los menores, desprotegiendo absolutamente al sector más desfavorecido de nuestro colectivo e incumpliendo la obligación del legislador de salvaguardar sus derechos frente a la intolerancia y la represión del entorno familiar o escolar. También olvida la ley la realidad de discriminación sanitaria que sufre el colectivo, la discriminación laboral, la escolar y educacional... (Parés, 2006).

El resultat final és valorat d'aquesta manera pel Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya:

la ley representa un resultado positivo y un avance en la situación cotidiana del colectivo transexual que encontrará un asiento legal en la sociedad, pero con ella no se superará la discriminación legal y social que sufrimos porque consagra la exclusión en su formulación esencial al considerar al transexual un ser diagnosticable carente de los mismos derechos que el resto de ciudadanos/as (Parés, 2006).

Des de la Guerrilla Travolaka, que va optar per no prendre part del procés d'interlocució, opina que "la ley avanza un poco y mejora la situación anterior, pero es gravísimo que se nos siga considerando enfermos mentales y dependamos de una valoración psiquiátrica" (Miquel a Carmona, 2006). En aquesta línia, es considera que l'objectiu és lluitar per la desestatalització, és a dir, que l'Estat deixi de tenir la potestat per dictaminar quin és el sexe i el gènere de les persones.

3.4. Recapitulant

Al llarg del capítol hem aplicat la proposta conceptual elaborada al capítol 2 als casos de les associacions seleccionades dels moviments feminista, ecologista i lèsbic, gai i transsexual.

Hem agrupat les associacions en tres grups en funció del nivell de formalització i institucionalització. El primer grup es caracteritza, a grans trets, per un nivell alt de

formalització (grans infraestructures, assalarització, alts volums pressupostaris) i un alt grau d'institucionalització (prioritzant la intervenció directa i la interlocució amb les institucions, de les quals tenen una considerable dependència financera). El segon grup té, en termes generals, un nivell inferior de formalització (té menys infraestructures, es nodreix bàsicament de treball militant i té un volum pressupostari inferior) i estan menys institucionalitzats perquè combinen en major mesura la tasca institucional amb l'autònoma i tenen menys dependència econòmica vers les institucions públiques. Finalment, el tercer grup, amb alguna excepció, es caracteritza per un baix nivell de formalització (volum pressupostari baix, compta bàsicament amb treball militant i s'organitza de forma assembleària) i no té relació política ni econòmica amb l'àmbit estatal, és per això que tenen un nivell nul d'institucionalització.

Hi ha per tant, amb excepcions, una relació entre formalització i institucionalització. Alhora, s'observa que hi ha una relació positiva entre el grau d'institucionalització i el d'estatalisme. El fet que la distinció conceptual hagi estat un resultat del treball de camp en comptes d'un a priori de la recerca, ha impedit que puguem anar més enllà en la distinció dels tres fenòmens i en les relacions de causalitat entre ells. En aquest sentit, en futures recerques caldria aprofundir, d'una banda, en els casos en què no coincideixen formalització, institucionalització i estatalisme; i, de l'altra, en les relacions de causalitat entre els tres. Oferim com a hipòtesi que el que condueix a la institucionalització, és a dir, al desdibuixament dels límits entre institucions públiques i moviments, és l'estatalisme, entès com la centralitat que es dona a l'Estat en la resolució dels problemes socials per part de les associacions.

De la mateixa manera, caldria aprofundir en clarificar, mitjançant un estudi comparatiu, quins models de relació econòmica i política entre associacions i institucions públiques permet una major autonomia per les primeres. Finalment, el darrer aspecte que s'ha revelat central en les relacions entre moviments i institucions és el paper dels partits polítics, que solen actuar de pont entre uns i altres.

4. Punt i a part

A l'inici d'aquest treball hem plantejat diferents interpretacions sobre el paper que han de tenir els moviments socials en les societats democràtiques occidentals, contraposant, bàsicament tres models: el de la vigent democràcia liberal (que tendeix a individualitzar el conflicte i a fer-lo entrar al marc institucional) i les propostes deliberativa (que aposten perquè els moviments contribueixin a configurar una esfera pública basada en el diàleg racional i els interessos universals) i democràtica radical (que considera que cal posar al centre el conflicte social com a motor d'aprofundiment democràtic). Des d'aquesta tercera perspectiva, hem defensat la necessitat de valorar la capacitat dels moviments socials de generar conflicte i desafiar determinades dinàmiques i relacions de poder amb l'objectiu de la transformació social.

Reprenent aquest debat, a continuació exposarem com es trasllada aquest posicionament teòric en l'anàlisi dels moviments socials i, alhora, apuntarem algunes reflexions en relació als reptes que afronten els moviments socials, especialment, en la interacció amb els àmbits estatal, mercantil, familiar i comunitari.

SOBRE L'APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DELS MOVIMENTS SOCIALS

En base als plantejaments teòrics exposats, considerem que cal aprofundir en l'aplicació de la **perspectiva conflictivista** en l'estudi dels moviments socials. Al posar èmfasi en la pluralitat de projectes polítics que hi ha dins dels moviments, des d'aquesta perspectiva, no es perceben els moviments com a actors unitaris ni s'esborren les diferències internes ni s'invisibilitzen les veus minoritàries. Alhora, aquesta perspectiva implica prendre una actitud crítica vers les línies d'opressió que estan presents en els mateixos moviments socials (sexisme, classisme, homofòbia, racisme, etc.), aspecte que, a més, pot contribuir en l'articulació de les diferents lluites.

D'altra banda, l'anàlisi de l'acció dels moviments socials ha d'estar relacionada, tal com plantejarem a continuació, amb els fenòmens estructurals i amb la interrelació amb les diferents formes de politització.

En efecte, l'acció col·lectiva de la que formen part els moviments socials no es pot entendre al marge dels **processos estructurals** dels quals són productes i productors. És a dir, considerem que els moviments socials apareixen i evolucionen en funció de canvis estructurals que els fan possibles, o dit d'una altra manera, que són l'expressió de canvis socials més amplis que permeten formular i assolir certes reivindicacions que, abans, eren impensables. No són, però, mers epifenòmens, sinó que, al mateix temps, són agents de canvi social. Analitzar moviments socials aïllats, sense fer referència a aquest procés ambivalent, pot distorsionar la capacitat de transformació social dels moviments socials, sobredimensionant-la. Per posar alguns exemples, l'impuls que han tingut algunes mesures proposades pel moviment ecologista no es poden entendre fora de la dinàmica mateixa de l'àmbit mercantil capitalista i la seva necessitat de contenció de la degradació de l'entorn per assegurar-se la pròpia continuïtat; les polítiques d'integració laboral de dones, el matrimoni entre persones del mateix sexe o l'erosió de la família nuclear patriarcal, per les que s'ha lluitat des de sectors dels moviments feminista i LGT, no es poden analitzar al marge dels canvis estructurals en el mercat laboral postfordista o en el paper de la sexualitat com a instrument de control social. En aquest sentit, caldria prendre com a objecte d'estudi processos socials concrets i analitzar el paper que hi tenen els moviments socials.

El segon element que pot contribuir a enriquir l'estudi dels moviments socials és **relacionar-los amb les diferents formes de politització**, és a dir, de transformar la realitat social. Entenem que els moviments socials són part de l'acció política i aquesta pren nivells de formalització més alts (com és el cas dels partits polítics), però, també d'altres absolutament informals, individuals i, fins i tot, inconscients. Per exemple, per estudiar la lluita contra el sexisme, considerem que s'ha d'analitzar interrelacionadament la tasca plural realitzada des del moviment feminista amb la realitzada des dels partits i institucions públiques, però també, amb la realitzada de forma quotidiana per moltes persones que, sovint sense plantejar-s'ho com una activitat política, contribueixen a combatre el sexisme. En aquest sentit, considerem que seria interessant realitzar un esforç per ubicar l'anàlisi dels moviments socials en el marc de les múltiples formes de politització.

SOBRE ELS MOVIMENTS SOCIALS I LES SEVES INTERACCIONS AMB ELS DIFERENTS ÀMBITS

Els moviments socials es troben en la cruïlla de molts processos socials de les que hem destacat el creixent paper en la provisió de benestar sota control estatal i la dinàmica d'empoderament/desempoderament fruit de l'augment de polítiques participatives en un context en el què el mateix Estat ha perdut capacitat de control respecte l'àmbit mercantil. Alhora, tant la gestió de serveis com la participació institucional suposen oportunitats però també riscos pel manteniment de l'autonomia política de les associacions.

En aquest sentit, considerem que la participació institucional pot suposar un canal perquè les associacions i col·lectius tinguin més capacitat d'impacte en les polítiques públiques, però aquest factor està condicionat pel nivell de vinculació de les decisions que s'hi prenen, la composició de l'òrgan o el grau en què les persones responsables institucionals aposten o tenen el poder per tirar endavant les polítiques que s'hi decideixen. A la vegada, cal tenir en compte que pot comportar la pèrdua d'autonomia política de les associacions i l'augment d'estatalització dels problemes socials.

En aquesta línia, l'estatalització, amb els perills que comporta, ha estat fomentada activament per la majoria dels col·lectius i associacions dels moviments socials, ja que situen l'Estat en el centre de les demandes, com a l'actor fonamental. Aquesta centralitat comporta un augment de la capacitat de control estatal i una desactivació del potencial de l'esfera comunitària, tant per plantejar conflictes, com per gestionar la vida social. En aquest sentit, creiem que cal **desplaçar l'Estat en les lluites dels moviments socials** i reforçar l'actuació en l'esfera pública no estatal en la gestió de la vida social. Considerem, però, que aquest tipus de plantejaments han de resoldre com s'ha de gestionar el benestar i com es compagina l'aposta pel desplaçament de l'Estat amb la defensa de l'Estat del Benestar.

Tot i que en aquesta recerca ens hem centrat principalment en la relació entre les esferes comunitària i estatal, considerem que seria interessant un abordatge integral tenint en compte la relació entre els quatre àmbits. El que té especial rellevància és l'àmbit mercantil per la seva enorme i sovint poc visible capacitat d'influència i perquè s'ha revelat que, precisament, la **capacitat d'impacte dels moviments socials en l'àmbit econòmic és la que es troba més entrebancs**: les restriccions a les empreses per criteris mediambientals, les polítiques laborals contra el sexisme o la regulació del treball sexual en són bons exemples. Des dels moviments socials, s'empren dues vies per influir-hi: en primer lloc, actuant directament enfront del

mercat (per exemple, a través del boicot o de la politització del consum), estratègies interessants i necessàries però que no deixen de tenir efectes molt limitats; i, en segon lloc, utilitzant l'Estat com a intermediari, és a dir, pressionant l'Estat perquè aquest pressioni el mercat. En aquesta segona via, les limitacions també són clares i es deuen, en part, a que les institucions públiques, freqüentment, no tenen poder real ni, sovint, la voluntat política, per tirar endavant polítiques que vagin en contra dels interessos mercantils.

Arran de la discussió entre Laclau i Žižek, hem plantejat el debat sobre el paper que ha de jugar la dimensió econòmica tant en la teoria política com en la lluita dels moviments socials. Pel segon autor, s'estaria produint un **desplaçament de la dimensió econòmica** que resulta alarmant en un moment en què, precisament, l'àmbit mercantil està guanyant poder sobre l'Estat. El debat ens condueix a plantejar la necessitat de recuperar la importància perduda d'aquest vessant de la lluita, repensant, doncs, la dimensió econòmica i estructural de totes les lluites però sense oblidar la seva interacció amb els fenòmens culturals. En aquesta línia també s'ubicarien projectes basats en la creació de relacions de mercat no capitalistes o el foment del cooperativisme.

L'últim punt que volem remarcar per tal de plantejar alguns debats té a veure amb els reptes que afronten els moviments socials analitzats per tal de **mantenir la capacitat de transformació i politització**:

- L'assoliment d'algunes demandes pot alimentar la **sensació de que ja no hi ha res pel que lluitar**, fet que pot comportar el perill que els moviments socials que han reeixit en generar canvis puguin *morir d'èxit*.
- Detectem una certa **connotació negativa de l'acció col·lectiva** que pot estar relacionada amb què va en contra la tendència dominant del sistema polític liberal que condemna el conflicte social, pretén monopolitzar la vida política i nega la legitimitat de l'acció política autònoma.
- Les institucions públiques i, en gran part, els partits polítics d'esquerres de caire més estatalista, han portat a terme estratègies de **desactivació dels moviments socials** producte d'una visió segons la qual han d'assumir el conjunt de l'acció política, barrejada amb una incapacitat d'entendre el paper clau del conflicte polític per a la vitalitat del sistema democràtic.
- Alhora, l'**alt grau d'institucionalització** de part de les associacions ha contribuït a un desdibuixament dels límits entre moviments i institucions que comporta un desconcert sobre quin ha de ser el paper de cadascú.

- Per part de les associacions, s'observa un cert **enquistament de les diferències** entre elles i, en ocasions, una **falta de renovació de discursos** que pot arribar a l'oposició de les associacions més establertes a les noves corrents. Es pot haver produït, també, des de la Transició, un **empobriment en el plantejament de les lluites**, el que, en termes de Laclau i Mouffe (1987: 208), seria un pas de l'equivalència a l'aliança, és a dir: s'hauria passat d'un vincle en el qual les lluites es modificaven a l'aplegar-se, a un altre en el que es produeixen col·laboracions però que les lluites es mantenen més tancades en si mateixes. Això no implica, doncs, que les lluites hagin quedat aïllades, sinó que ha canviat la naturalesa del vincle entre elles. Recuperar el principi de l'equivalència suposaria reforçar l'estratègia d'articulacions entre lluites de manera que, a l'unir-se, les diferents lluites es qüestionen i s'enriqueixen les unes a les altres (Laclau i Mouffe, 1987; Mouffe, 1999; Young, 2000). Des d'aquesta perspectiva, l'articulació en termes d'equivalència és el que pot conduir les lluites a reforçar-se les unes a les altres i a plantejar un veritable aprofundiment democràtic.
- En el cas dels moviments que parteixen de la politització de formar part d'un grup social oprimat, com és el cas del feminista i l'LGT, la **parcialització de les seves demandes** els pot fer caure en el corporativisme, és a dir, en la defensa específica del seu grup social. En aquest sentit, caldria passar de la parcialització, entesa com la posició d'un grup social que es mobilitza en relació a aspectes específics del propi grup, a la universalitat⁵⁸ que portaria el grup a una posició des de la qual qüestionar i aportar al conjunt de la societat.
- A causa, probablement, de la **caiguda de les grans ideologies** de transformació social, poden estar pesant massa, en els objectius de les associacions, els canvis a curt termini, que són importants, però queden orfes si es perd la capacitat de pensar-los com a passos que contribueixen a aconseguir transformacions socials més àmplies.

Finalment, volem matisar un aspecte que hem apuntat al llarg de l'informe: la importància de fomentar una **cultura del conflicte** per tal que les discrepàncies entre associacions no signifiquin enquistament, perquè les associacions tinguin capacitat de ser crítiques amb les institucions de les quals depenen econòmicament o, perquè, les institucions sàpiguen entendre el potencial democràtic del conflicte polític. Des del

---

⁵⁸ El terme universalització remet a diferents conceptes, en el nostre cas en prenem la definició de l'autor marxista Georg Lukács (1984), segons el qual la classe obrera tenia una posició universal perquè la seva ubicació en l'estructura social li permetia revelar una problemàtica que no li era exclusiva sinó que remetia qüestions generals, del conjunt de la societat.

nostre punt de vista, això no es pot traduir simplement amb un canvi d'actituds entre responsables polítics i activistes: la desigualtat de poder entre uns i altres i, a l'interior de cada àmbit, permeten que les persones amb més poder puguin ofegar el conflicte, i no tenen perquè deixar-ho de fer per una simple crida a promoure la cultura del conflicte. Aquesta només té condicions de possibilitat en la mesura que es matisi la desigualtat de poder, en la mesura en què l'Estat deixi de ser central, el mercat inqüestionable i els moviments socials no vegin limitada la seva autonomia política per tirar endavant els seus projectes. Es tracta, doncs, d'un problema que apunta a aspectes que van més enllà de les relacions concretes entre associacions i responsables públics, ja que té a veure amb les característiques del sistema polític democràtic liberal que, en atemptar contra el conflicte polític, atempta contra les mateixes bases de la seva possibilitat d'existència.

Referències bibliogràfiques

- Adelantado, José, Noguera, Jose Antonio, i Rambla, Xavier (2000), 'El marco de análisis: Las relaciones complejas entre estructura social y políticas sociales', a J. Adelantado (coord), *Cambios en el Estado del Bienestar. Políticas sociales y desigualdades en España*. Barcelona: Icaria-UAB.
- Agamben, Giorgio (2004), *El estado de excepción*. Madrid: Pre-Textos.
- Alfama, Eva i Miró, Neus (coord.) (2005), *Dones en Moviment. Una anàlisi de gènere de la lluita en defensa de l'Ebre*. Barcelona: Cossetània.
- Alfama, Eva, Casademunt, Àlex, Coll-Planas, Gerard, Cruz, Helena, i Martí, Marc (2006), *Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials*. Barcelona: Icaria.
- Arendt, Hannah (1993), *La condició humana*. Barcelona: Paidós.
- Beltran, E. (2001), *Feminismos: debates teóricos contemporáneos*. Madrid: Alianza editorial.
- Berbel, Sara (2006), 'La mercantilizació de les relacions sexuals: ¿un modelo deseable?' *Penèlopes*, desembre.
- Biglia, Barbara (2005), 'Narrativas de mujeres sobre las relaciones de género en los Movimientos Sociales', Tesi (Universitat de Barcelona).
- Birulés, Fina (2004), 'Les dones i la Política .' *Ponència realitzada en motiu del 8 de març, Dia de Dona*. Barcelona.
- Bosch, Anna, Carrasco, Cristina, i Grau, Elena (2004), 'Verde que te quiero violeta. Encuentros y desencuentros entre feminismo y ecologismo', *IX Jornadas de Economía Crítica, Barcelona*.
- Butler, Judith, Laclau, Ernesto, i Žižek, Slavoj (2004), *Contingencia, hegemonía, universalidad; diálogos contemporáneos de la izquierda*. Buenos Aires: Fondo de cultura económica.
- Carmona, Pedro (2006), 'La Ley de Transexualidad del PSOE no cubre todas las expectativas', *Diagonal*, 5 de desembre.
- Cohen, Jean L. i Arato, Andrew (1999), *Civil society and political theory*. Massachusetts: MIT Press.
- Coll-Planas, Gerard (2006), 'El moviment lèsbic i gai català: una proposta analítica de posicions polítiques', (Universitat Autònoma de Barcelona).
- Coll-Planas, Gerard, García-Romeral, Gloria, Mañas, Carmen, i Navarro-Varas, Lara (2007 pendent de publicació), 'Cuestiones sin resolver en la Ley Integral de Medidas contra la Violencia de Género: las distinciones sexo/género y violencia/agresión', *Papers de Sociología*.
- Cornell, Drucilla (2001), *En el corazón de la libertad. Feminismo, sexo e igualdad*. Madrid: Cátedra.
- Cruells, M. i Igareda, N. (2005), *Proyecto MIP. Mujeres, Integración y Prisión. Un análisis de los procesos d'exclusión social de las mujeres presas en Europa*. Barcelona: Aurea Editores.
- Donzelot, Jacques (1998), *La Policía de las familias*. Valencia: Pre-textos.

- Elder, Klaus (1998), 'La institucionalización de la acción colectiva', a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (ed), *Los Movimientos sociales: transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta.
- Espada, Arcadi (2000), *Raval: de l'amor als nens*. Barcelona: Empúries.
- Fluvià, Armand de (2003), *El moviment gai a la clandestinitat del franquisme (1970 - 1975)*. Barcelona: Laertes.
- Flyvbjerg, Bent (1999), 'Habermas y Foucault: ¿pensadores de la sociedad civil?' *Revista de estudios políticos*, 104.
- Font, Joan (2006), 'Políticas de participación local: entre la apuesta ideológica y las políticas de gestión', a Julio Alguacil, *Poder local y participación democrática*. Barcelona: El Viejo Topo.
- Foucault, Michel (1992), 'Undécima lección. Del poder de soberanía al poder sobre la vida', a Michel Foucault, *Genealogía del racismo*. Madrid: La Piqueta.
- (1995), *Vigilar y castigar*. Madrid: Siglo XXI.
- Fraser, Nancy (1997), *Iusititia Interrupta*. Santafé de Bogotá: Siglo del hombre editores.
- (2000), 'Heterosexismo, falta de reconocimiento y capitalismo: una respuesta a Judith Butler', *New Left Review*, 2, 123-34.
- Freeman, Jo (2003), 'La tiranía de la falta de estructuras', www.nodo50.org, pàgina visitada el 26-02-2006.
- Giddens, Anthony (1999), *La tercera vía*. Madrid: Taurus.
- GLF (2002), *Més enllà del matrimoni*. Barcelona: GLF.
- Habermas, Jürgen (1981), *Historia y crítica de la opinión pública. La transformació estructural de la vida pública*. Barcelona: G. Gili.
- Held, David (2002), *Modelos de Democracia*. Madrid Alianza Ensayo.
- Heller, Agnes i Feher, F. (1995), *Biopolítica. La modernidad y la liberación del cuerpo*. Barcelona: Península.
- Holgado, Isabel (2001), 'Las nuevas retóricas de la inmigración femenina: la prostitución en las calles de Barcelona', *Scripta Nova, Revista electrònica de Geografía y Ciencias Sociales, Universidad de Barcelona*, 94.
- Ibarra, Pedro, Martí, Salvador, i Gomà, Ricard (2002), *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icaria.
- Izquierdo, María Jesús (1998), 'Los órdenes de la violencia: especie, sexo y género', a Vicens Fisas, *El sexo de la violencia. Género y cultura de la violencia*. Barcelona: Icaria.
- Jiménez, Manuel (2003), 'Sumando esfuerzos. Tendencias organizativas en el movimiento ecologista en España durante los noventa', *Cuadernos Bakeaz, Movimientos sociales*, 56.
- Kriesi, Hans Peter (1996), 'La estructura organizacional de los nuevos movimientos sociales en su contexto político', a D. McAdam, J. D. McCarthy, i M. N. Zald, *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Ediciones Istmo.
- Laclau, Ernesto (2004), 'Estructura, historia y lo político', a Judith Butler, Ernesto Laclau, i Slavoj Žižek, *Contingencia, hegemonía, universalidad; diálogos contemporáneos de la izquierda*. Buenos Aires: Fondo de cultura económica.
- Laclau, Ernesto i Mouffe, Chantal (1987), *Hegemonía y estrategia socialista*. Madrid: Siglo XXI.
- Lambda (2005), 'Renaixement civil dels homosexuals', *Lambda*, p. 5.
- Lovedunski, J. (1997), 'Femnismo Institucional: género y Estado', a Uriarte Elizondo (coord.), *Mujeres en Política*. Barcelona: Ajuntament de sabadell i Diputació de Barcelona.
- Lukács, Georg (1984), *Historia y conciencia de clase*, 1. Madrid: Sarpe.
- Llamas, Ricardo (1998), *Teoría torcida. Prejuicios y discursos en torno a la "homosexualidad"*. Madrid: Siglo XXI.
- Melucci, Alberto (1994), '¿Qué hay de nuevo en los "nuevos movimientos sociales"?' a E. Laraña i J. Gusfield, *Los nuevos movimientos sociales. De la ideología a la identidad*. Madrid: CIS.
- Mendiola, Ignacio (1999), *Moviments socials. Definició i teoria*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- Mira, Alberto (2004), *De Sodoma a Chueca. Una historia cultural de la homosexualidad en España en el siglo XX*. Madrid: Egales.
- Monferrer, Jordi (2003), 'Movimientos sociales e identidad colectiva. El movimiento gay español', a María Jesús Funes i Ramon Adell (eds.), *Movimientos sociales: cambio social y participación*. Madrid: UNED.

- Mora, Pere (2004), 'El moviment ecologista: història i procés d'institucionalització', a Enric Prat, *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Mouffe, Chantal (1999), *El retorno de lo político. Comunidad, ciudadanía, pluralismo, democracia radical*. Barcelona: Paidós.
- Negri, Toni (1994), *El Poder constituyente: ensayo sobre las alternativas de la modernidad*. Madrid: Libertarias/Prodhufl.
- Neveu, Erik (2002), *Sociología de los movimientos sociales*. Barcelona: Editorial Hacer.
- Noguera, Jose Antonio (1996), 'La teoría crítica: de Frankfurt a Habermas', *Papers de Sociologia*, 50.
- (2007), 'Racionalidad y deliberación en la acción colectiva', *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, LXV, nº46.
- OSPDH (2005), *Una aproximació a la vulneració dels drets humans de les treballadores sexuals a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans (No publicat).
- Parés, Natàlia (2006), 'Ley de Identidad de Género: una norma que no acaba con la exclusión', *Diagonal*, 5 de desembre.
- Petit, Jordi (2003), *25 años más, una perspectiva sobre el pasado, el presente y futuro del movimiento de gays, lesbianas, bisexuales y transexuales*. Barcelona: Icaria Editorial.
- Pujol, Joan (2005), '30 anys donant pel cul: un cartell en la frontera', *Infogai*, 145, 12.
- Rawls, J. (2002), *Teoría de la Justicia*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- Riechmann, Jorge i Fernández Buey, Francisco (1995), *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós.
- Rödel, Ulrich, Frankenberger, Günter, i Dubiel, Helmut (1997), *La cuestión democrática*. Madrid: Huerga y Fierro editores.
- Rodríguez Cabrero, Gregorio (1998), 'El Estado del Bienestar en España: pautas evolutivas y reestructuración institucional', a Ricard Gomà i Joan Subirats (coords.), *Las políticas públicas en España*. Barcelona: Ariel.
- (2000), 'La economía política de las organizaciones no lucrativas', *Revista de economistas*, 83.
- Ruiz, Sonia (2004), 'Rebelión y adaptación. Evolución e institucionalización del movimiento feminista. El caso de Barcelona.' Treball d'investigació del Doctorat (Universitat Autònoma de Barcelona).
- Sarasa, Sebastià (1995), 'La sociedad civil en la Europa del Sur. Una perspectiva comparada entre Estado y asociaciones altruistas', a Sebastià Sarasa i Luís Moreno (comps.), *El Estado del Bienestar en la Europa del Sur*. Madrid: CSIC.
- Sartori, Giovanni (1987a), *Teoría de la democracia. El debate contemporáneo*, 1. Madrid: Alianza Editorial.
- (1987b), *Teoría de la democracia. Los problemas clásicos*, 2. Madrid: Alianza Editorial.
- Subirats, Joan (2006), 'Democracia, participación y transformación social', a Julio Alguacil, *Poder local y participación democrática*. Barcelona: El Viejo Topo.
- Tarrow, Sidney (2004), *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial.
- Taylor, C. (1997), *Argumentos filosóficos*. Madrid: Paidós.
- Tello, Enric (2000), 'Los próximos veinticinco años del movimiento ecologista (y los anteriores)', a E. Grau i P. Ibarra, *Anuario de movimientos sociales. Una mirada sobre la red*. Barcelona: Icaria Editorial i Tercera Prensa.
- (2001), 'Eliminar residuos o gestionat materials. Deure o Conveniència?' *Medi Ambient, Tecnologia i Cultura*, www.gencat.net/mediamb/revista/rev29-2.htm, pàgina visitada el desembre de 2006.
- Tilly, Charles (1995), *Popular Contention in Great Britain, 1758-1834*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vega, Cristina (2004), 'Interrogar al feminismo. Acción, violencia y gubernamentalidad', www.sindominio.net/karakola/interrogar.htm.
- Virno, Paolo (2003), *Virtuosismo y revolución. La acción política en la era del desencanto*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- Young, Iris (1990), 'Imparcialidad y lo cívico público', a Sheila Benhabib i Drucilla Cornell, *Teoría crítica, teoría feminista*. València: Edicions Alfons el Magnànim.

Žižek, Slavoj (2004), '¿Lucha de Clases o posmodernismo? ¡Sí, por favor!' a Judith Butler, Ernesto Laclau, i Slavoj Žižek, *Contingencia, hegemonía, universalidad; diálogos contemporáneos de la izquierda*. Buenos Aires: Fondo de cultura económica.